

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS`
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistratūros studijų programa
(specializacija – soc. darbo organizavimas)

Aušra Gaurilavičiūtė

**MOKYKLOJE IR ŠEIMOJE UGDOMŲ VERTYBIŲ MODELIS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS KONTEKSTE**
Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas:
doc. dr. Darius Gerulaitis*

2011

Turinys

<u>Magistro darbo santrauka.....</u>	<u>3</u>
<u>Įvadas.....</u>	<u>4</u>
<u>1 skyrius. VERTYBĖS IR JŲ UGDYMAS.....</u>	<u>7</u>
1.1 Vertybių samprata ir rūšys.....	7
1.1.1 Vertybių reikšmė ir ugdymo realybė.....	9
1.2 Makro veiksmų poveikis vertybių ugdymui.....	10
1.2.1 Kultūra kaip dvasinės socializacijos veiksnys.....	11
1.2.2 Vertybių ugdymas politinių situacijų kaitoje.....	12
1.2.3 Visuomenės pozicija vertybių ugdymo atžvilgiu.....	14
1.3 Mikro veiksmų – šeimos ir kitų ugdymo institucijų tarpusavio ryšys ugdant vertybes	15
1.3.1 Šeima – pagrindinė ugdymo institucija.....	15
1.3.1.1 Tėvų įtaka vaiko auklėjimui.....	16
Seneliai – vertybių puoselėjimo pavyzdys.....	18
1.3.2 Mokykla – vertybių ugdymo tęsėja.....	19
1.3.2.1 Socialinio pedagogo darbas su šeima perduodant vertybes.....	20
2.3.3 Kitų socialinių institucijų (bažnyčios, žiniasklaidos) poveikis vertybių ugdymui.....	23
1.3.4 Bendraamžių poveikis vertybių puoselėjimui.....	24
<u>2 skyrius. MOKYKLOJE IR ŠEIMOJE UGDOMŲ VERTYBIŲ SOCIALINĖS</u>	
<u>PEDAGOGIKOS KONTEKSTE TYRIMAS.....</u>	<u>26</u>
2.1. Tyrimo metodologija.....	26
2.2 Tyrimo imtis.....	28
2.3. Mokykloje ir šeimoje ugdomų vertybių socialinės pedagogikos kontekste atlikto tyrimo (interviu metodu) turinio (content) analizė.....	30
2.4 Vertybių ugdymo šeimoje tarp kartų modelis, pasitelkiant mokyklos ir soc. pedagogo resursus.....	59
Išvados.....	63
<u>Literatūros sąrašas.....</u>	<u>65</u>
<u>PRIEDAI.....</u>	<u>72</u>

Magistro darbo santrauka

Remiantis Danilevičiene (2008), vertybės yra žmogaus gyvenimo pagrindas, jos yra neatsiejama kiekvieno žmogaus gyvenimo dalis, o jų ugdymas yra svarbiausias kiekvienos institucijos veiklos objektas. Šiandieninėje visuomenėje vertybės tampa egzistavimo pagrindu, lemiančiu žmogaus socializaciją jį supančioje aplinkoje. Pirmoji ir pagrindinė institucija, perduodanti jaunajai kartai vertybes, yra šeima, o mokykla vėliau šį auklėjamąjį darbą tik papildoma. Deja, egzistuoja skirtingas kartų požiūris į šeimą, jos vertybes, dorovę, vaikų auklėjimą. Tai lemia skirtinga kultūrinė, istorinė patirtis, socializacija. Todėl dažnai šeimoje išryškėja vertybių nykimo principas arba jos vaikams perduodamos vangiai, tada auklėjimosi imasi mokykla, kuri perteikia vaikams visas dorovines, dvasines ir moralės vertybes bei normas, siekdama tinkamai paruošti jauną žmogų gyvenimui, kad vaikas mokėtų vertinti, tai kas reikšminga ir svarbu.

Socialinis bei mokslinis tyrimo aktualumas leido suformuoti tokius probleminius klausimus: Kaip šeimoje pasireiškia vertybių ugdymas? Ar seneliai dalyvauja vertybių perdavimo procese? Kokie yra vertybių ugdymo šeimose ir ugdymo įstaigose suderinamumo ypatumai? Koks socialinio pedagogo poveikis perduodant vertybes?

Magistro darbo tikslas – identifikuoti mokykloje ir šeimoje (tarp dviejų kartų) ugdomas vertybes ir sukurti hipotetinį vertybių ugdymo modelį. *Tyrimo objektas* – mokykloje ir šeimoje ugdomos vertybės.

Atliktas *kokybinis* tyrimas. Tyrimo metodo pasirinkimą lėmė tai, kad šis tyrimas padės išsiaiškinti vertybių ugdymo galimybes šeimoje ir mokykloje, bei socialiniam pedagogui, dirbančiam su šeima ir vaikais, rasti vertybių ugdymo šeimoje ir ugdymo įstaigoje gerinimo galimybių plėtotes, siekiant spręsti iškylančias problemas. *Interviu apklausos metodu* buvo apklausti N= 15 respondentų (N=5 seneliai ir N=5 tėvai bei N=5 socialiniai pedagogai). *Empirinėje* darbo dalyje nagrinėjamos mokykloje ir šeimoje ugdomos vertybės ir jų perteikimo galimybės socialinės pedagogikos kontekste.

Svarbiausios empirinio tyrimo išvados:

1. Mokslinės literatūros analizė bei tyrimo rezultatų analizė atskleidė vertybių ugdymo reikšmę jaunam žmogui ir jų perteikimo galimybes.
2. Turinio (content) analizės rezultatai pabrėžė vertybių ugdymą kaip svarbiausią uždavinį, kurį turi vykdyti dvi ugdymo institucijos: šeima ir mokykla. Kad jis būtų tinkamai įgyvendintas svarbiausia yra tinkamas šių institucijų bendradarbiavimas.

Esminiai žodžiai: vertybės, ugdymas, šeima, mokykla, socialinė pedagogika, modelis.

Įvadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Visame pasaulyje ir Lietuvoje žmogaus dvasinį gyvenimą sutrikdė vertybių nuosmukio krizė. Ši krizė pasiekia ne tik žmogaus vidų, bet ir labai greitai prasiskverbia į aplinką. Šie visuomenėje vykstantys pokyčiai veikia įvairias socialines institucijas, bet labiausiai atsiliepia šeimai. Vis dažniau pastebimas aiškus vertybių nykimas, ypač tų, kurios skatina jauno žmogaus pareigingumą, atsakomybę, teisingumą.

Šiandien akivaizdžiai egzistuoja skirtingas kartų požiūris į šeimą, jos vertybes, dorovę, vaikų auklėjimą. Tai lemia skirtinga kultūrinė, istorinė patirtis, socializacijos proceso ypatumai. Šeimoje esanti tvarka vaikui reiškia pasaulio tvarką: joje formuojamos žinios apie moralę, dorą, grožį, gėrį. Turėdami tinkamą vertybinį pamatą, vaikai bręsdami turėtų išmokti priešintis blogiui, įveikti tikrovės prieštaravimus, siekti darnos, puoselėti įvairias vertybes (Danilevičienė, 2008).

Pagrindinis Lietuvos valstybės įstatymas Lietuvos Konstitucija užtikrina saugią vaikystę ir garantuoja visas vaiko teises ir socialinę paramą. „Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (38 LK straipsnis) Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą (39 straipsnis). Tad valstybė rūpinasi, kad jos piliečiai augtų aplinkoje, kuri formuoja laisvą, unikalią, tėvynę ir artimą mylinčią asmenybę, kuri svarbiausias vertybines nuostatas gauna pirmojoje ugdymo institucijoje – šeimoje.

Kaip teigia Aramavičiūtė (2005), šeima padeda orientuotis vertybių pasaulyje ir skatina jų laikytis. Šeima yra vienas iš reikšmingiausių gyvenimo bei ugdymo veiksnių veikiančių vaiko dvasinę, fizinę ir psichinę brandą. Tėvai iš kartos į kartą perduoda savo puoselėjamas dvasines vertybes vaikams kaip praeities ir ateities simbolių. Vaikas save tapatindamas su tėvais, perimdamas jų vaidmenis įgyja tas dorovingumo apraiškas, kurias vėliau tobulina ir ugdo mokykoje, o suaugę ir subrendę perduoda savo atžaloms.

Lietuvoje šeima, jos kultu, papročiais ir istorija domėjosi Miškinis (2006), kuris teigė, kad „Šeimoje per papročius ir tradicijas buvo perduodama patirtis: požiūris į pasaulį ir gyvenimą, tikėjimas, dorovė, elgesio būdas, kultūros vertybės, socialinių santykių formavimas“ (Miškinis, 2006, p. 174).

Apie šeimą ir jos požiūrį į vertybes, jų puoselėjimą rašė Danilevičienė (2008), kuri teigė, kad šeimos stabilumo veiksniai yra dorovinės vertybės: pagarba, meilė, supratimas, tolerancija, žmogiškumas. Todėl asmenybės požiūrį į dorovę pirmiausia formuoja šeima, perteikdama savo atžalai vertybes, kuriomis gyvena pati ir kurios yra šeimos gyvenimo pagrindas.

Deja, šiandien vaikai retai šeimoje gauna svarbiausias vertybines orientacijas. Tradicines ir įprastas šeimos vertybes keičia modernios, šiuolaikiškos, todėl keičiasi ir pati šeimos samprata, kuri vis labiau tolsta nuo pagrindinių šeimos nuostatų ir vertybių. Švietimas ir

kultūra nebetenka savo teikiamos reikšmės, kaip anksčiau. Tad pagrįstai galima teigti, kad jaunimas vis labiau atitrūksta, ne tik nuo dvasinių vertybių, bet ir nuo savo krašto etnokultūros, tradicijų, nes skirtingos kartos skirtingai supranta šeimos ir jos tradicijų, kultūros, religijos, vertybių reikšmę žmogaus gyvenime.

Kalbant apie šiuos išryškėjusius kartų skirtumus, atotrūkį ir susvetimėjimą, remiantis Danilevičiene (2008), galima teigti, kad jis turi daug įtakos jauno žmogaus asmenybės formavimuisi, nes užuot dalindamiesi patirtimi ir mokydami visi vieni iš kitų, perimdami vieni kitų perduodama vertybes, skirtingų kartų atstovai stokoja pagarbos vieni kitiems ir turimas vertybes tiesiog veritifikuoja. Šie tarp kartų vykstantys konfliktai iššaukia ir jaunosios kartos pasipriešinimą, nenorą prisitaikyti prie visuomenės ir aplinkos, todėl šių dienų mokyklai tenka sunkus uždavinys auklėjant jaunąją kartą, padėti jaunam žmogui susiformuoti kaip asmenybei turinčiai tinkamą pasaulio, vertybių ir gyvenimo vertinimo sistemą. O mokykla be pagrindinės institucijos šeimos paramos ir pagalbos to padaryti, negali. Todėl dirbant su šeima pagrindinis uždavinys palaikyti puikius tarpusavio ryšius tenka socialiniam pedagogui, kuris rūpinasi, kad mokykla ir šeima dirbtu kartu ugdant jaunąją kartą ir perteikiant svarbiausias bendražmogiškas vertybes.

Panašios nuomonės yra ir Leliūgienė (2003), kurios požiūriu, socialiniame ugdyme svarbiausias dėmesys skiriamas šeimai, kurioje žmogus patiria pirmąją ir svarbiausią socializaciją. Šeima laikoma pagrindiniu uždaviniu, įgyvendinant žmogaus galimybes, svarbiausia institucija, turinčią didelę įtaką socialiniam asmenybės formavimuisi ir raidai. Normalūs tarpusavio santykiai, supratimo atmosfera šeimoje nulemia humaniškos, turinčios savo vertybių sistemą, asmenybės ugdymą. Todėl, socialinės pedagogikos akiratyje yra individo dvasinis pasaulis, kuris yra nukreiptas į žmogaus sielos plėtojimą bei turtinimą. Šioje srityje individo pokyčių stebėjimas yra socialinės pedagogikos pagrindas, nes asmens dvasinis pasaulis, charakteris nepaliaujamai kinta, aprėpdamas socialinio gyvenimo nesklaidumus.

Vertybinis auklėjimas ir vertybių perdavimas yra vienas svarbiausių kiekvienos šeimos uždavinių, apie vertybių ugdymą rašė ir jas Lietuvoje tyrinėjo : Pruskus (2005), Kuzmickas (2004), Tijūnėlienė (2001), vertybių ugdymu šeimoje ir ugdymo įstaigose domėjosi, analizavo Vasiliauskas (2006), Martišauskienė (2005), Pečkauskaitė (2006). Kitose šalyse vertybines orientacijas tyrinėjo daugybė mokslininkų (Maslow, 1997; Menezes ir Campos, 2000). Pastarieji daug dėmesio skyrė religinių vertybių ugdymui. Vaikų ugdomas vertybes tyrinėjo P. Schiller ir T. Brayant (1998).

Tyrimo problema ir aktualumas leidžia kelti tokius probleminius klausimus: *Kaip šeimoje pasireiškia vertybių ugdymas? Ar seneliai dalyvauja vertybių perdavimo procese? Kokie*

yra vertybių ugdymo šeimose ir ugdymo įstaigose suderinamumo ypatumai? Koks socialinio pedagogo poveikis perduodant vertybes?

Tyrimo objektas – mokykloje ir šeimoje ugdomos vertybės.

Tyrimo tikslas: identifikuoti mokykloje ir šeimoje (tarp dviejų kartų) ugdomas vertybes ir sukurti hipotetinį vertybių ugdymo modelį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Taikant teorinę analizę, atskleisti vertybių ugdymą šeimoje tarp kartų veikinačius mikro ir makro veiksnius ir identifikuoti perduodamas vertybes šeimoje ir mokykloje.

2. Taikant interviu metodą ištirti vertybių ugdymą šeimoje, tarp kartų bei socialinio pedagogo požiūrį į vertybių ugdymą šeimoje ir ugdymo įstaigoje.

3. Taikant turinio analizės metodą, atskleisti vertybių ugdymo(si) veiksnius.

4. Remiantis tyrimo duomenimis, sukurti hipotetinį vertybių ugdymo mokykloje ir šeimoje (tarp dviejų kartų) modelį.

Tyrimo dalyviai. Tyrimo metu buvo apklausti 15 respondentų (N=15), iš jų 10 šeimos narių (seneliai ir tėvai) ir 5 socialiniai pedagogai.

Kokybinis tyrimas buvo atliekamas 2010 m. gruodžio – 2011 m. sausio mėnesiais penkiose Mažeikių rajono kaimiškose vietovėse. Šeimos tyrimui buvo atrinktos taikant atsitiktinę - patogiają imtį, atsižvelgiant į tai, kad kaimo vietovėse šeimų, kuriose būtų abiejų kartų (senelių ir tėvų) atstovų gyvenančių kartu rasti yra lengviau. Šios šeimos buvo pasirinktos, nes respondentai gyvena kartu ir yra tos pačios šeimos nariai. Respondentai apklausai buvo parinkti taikant paprastą atsitiktinį grupių parinkimo būdą.

Tyrimo dalyvavę socialiniai pedagogai, taip pat buvo atrinkti atsižvelgiant į gyvenamąją vietovę, kurioje gyvena ir tirtų šeimų atstovai.

Tyrimo metodologija ir metodai.

Atliekant kokybinį tyrimą apie mokykloje ir šeimoje ugdomas vertybes socialinės pedagogikos kontekste buvo pasitelkti tokie tyrimo metodai: teorinės analizės (mokslinės literatūros apžvalga, taikoma aptariant vertybių ugdymą šeimose, tarp kartų socialinės pedagogikos kontekste, problemas ir galimybes, gilinant tyrimo problemą, aiškinantis pagrindinių sąvokų sampratą), interviu ir turinio analizės metodai.

Magistro darbo struktūra: *santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (88 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 10 lentelių, 3 paveikslai. Prieduose pateikiamas interviu klausimynas ir pirminės kategorizacijos lentelės bei surinkti interviu. Darbo apimtis - 71 puslapis.*

1 skyrius. VERTYBĖS IR JŲ UGDYMAS

1.1 Vertybių samprata ir rūšys

Žmogus nuo seniausių laikų siekė grožio, tobulumo, harmonijos, puoselėjamose vertybėse jis įprasmina gražiausius savo, kaip asmenybės bruožus, todėl vertybės, kaip visuomenės istorinės raidos patyrimo rezultatas, tapo sudedamąja individo ir visuomenės dalimi.

Vertybės, sudarydamos žmogaus santykis su būtimi, padeda jam adaptuotis aplinkoje, ir atsirinkti svarbiausius socialinio, kultūrinio, ekonominio, gyvenimo aspektus, kurie jam tampa reikšmingiausi jo gyvenime (Vasiliauskas, 2005). Anot Maslow (1997), būties vertybės yra svarbiausios, tad galima pagrįstai teigti, kad žmogaus gyvenime reikia mokėti vertinti supančią aplinką, o kartu turėti dvasinį potencialą, kuriuo sekdamas jis gali tobulėti kaip asmenybė.

Remiantis Giddens (2001) vertybės yra idėjos, kurias puoselėja pavieniai žmonės ir jų grupės, apibrėždamos, kas dera, pageidautina, gera ar bloga. Skirtingos vertybės atskleidžia svarbiausius žmogiškosios kultūros įvairovės požūrius. Žmonių vertybes aiškiai veikia esama kultūra, kurioje jie gyvena. Nors vertybės yra įvairių mokslų – filosofijos, psichologijos, sociologijos, pedagogikos – tyrimo objektas, jos apibrėžia svarbiausius ir esminius žmogaus vidiniu požūriu, dalykus, kuriais galime nusakyti santykius su kitais žmonėmis. Vertybių prasmė – išoriniai ir vidiniai reiškinių požūmiai aiškėjantys iš jų priešybių bei kontrastingumo. Daugeliui autorių vertybės – tai gėrybės, kurios atitinka žmogaus poreikius, troškimus, norus, įsitikinimus.

Kaip teigia Bitinas (2004), vertybes galima suprasti trimis aspektais. Pirmiausia, vertybė yra tai ką žmogus suvokia, kaip socialinį reikšmingumą ir tikrovę, išvelgiant egzistencinę šių reiškinių kokybę. Kitaip tariant, vertybė yra tai, ką individai vertina ir laiko svarbiu; bendrąją prasme vertybės skiriamos į dvasines ir materialines vertybes, bei kūrimo ir vartojimo.

Remiantis Kuzmicku (2001) vertybes galima skirstyti į nepagrindines ir pagrindines, žemesnes ir aukštesnes, įsivaizduojamas ar tikrąsias. Pagrindinės vertybės yra dorovinės, estetiškos, gyvenimo, politinės, religinės ir pažintinės vertybės. Todėl vertybių sistema yra nevienareikšmė ir sudėtinga, nes dažniausiai yra susijusi su išorės pasauliu, ir įvairiomis individui svarbiomis religijos, kultūros, ekonomikos, politikos temomis bei poreikiu išorinį pasaulį padaryti sau artimą ir patrauklų. Taigi vertybėse glūdi žmogaus sąmonė, jos nurodo, kas yra reikšminga kultūroje, politikoje, socialinėje aplinkoje. Nemažai vertybių yra bendros visiems individams, bet svarbios jos tampa tada, kai yra sujungiamos į bendrą sistemą. Tokią sistemą dažniausiai apibūdina aukščiausioji vertybė. Remiantis Bitinu (1995), pagal aukščiausiąją vertybę, skiriamos tokios vertybės:

1. Auklėjimas, kuris dažniausiai vertinamas dvasinėmis vertybėmis. Šios vertybės reikšmingos kiekvienam žmogui, nes per jas pasiekama aukščiausioji vertybė ir randama tikroji gyvenimo prasmė.

2. Auklėjimas, kuris grindžiamas per kitus asmenis ar jų grupes. Čia aukščiausioji vertybė yra žmogus. Auklėjimo pagrindinis tikslas yra asmenybės teigiamas požiūris į kiekvieną žmogų, dideles ar mažas žmonių grupes, žmonių veiklą.

3. Auklėjimas, kuris grindžiamas sielos vertybėmis. Juo siekiama išaukštinti žmogaus individualybę visų vertybių sistemoje. Apibendrinant galima teigti, jog kiekvienai vertybių sistemai yra būdingi ne tik bendri bruožai, bet ir individualūs. Visų vertybių centras buvo, yra ir bus pats žmogus.

Kaip teigia Vasiliauskas (2005): „Atsižvelgiant į vertybių patvarumą, atsparumą laikui, jų tęstinumo būtinumą, jaunajai kartai rekomenduotina tokia ideali vertybių sistema, kurios viršūnėje yra universalios, amžinosios vertybės“ (Vasiliauskas, 2005, p. 25). Tokias vertybes sudaro lygybė, teisingumas, tiesa, dora, savitarpio pagalba ir kitos. Todėl jaunų žmonių vertybių sistemoje turi deramą vietą užimti universalios vertybės. Šios vertybės labiausiai atspindi vaikų poreikius, jos jungia ir suvienija, ir įprasmina svarbiausius moralinius ir demokratinius principus, kaip laisvė, tiesa, teisingumas, teisė ir pareiga (Vasiliauskas, 2005). Šių dienų vertybės ateinančioms kartoms, gali atrodyti keistos ir neturinčios vertės, tačiau gyventi be vertybių yra neįmanoma. Asmeninį ir visuomeninį vertybių svarbumą rodo individuali kiekvieno jauno žmogaus norma, sudaryta iš jo principų, poreikių, idealų. vertybių ugdymas yra neatsiejama kiekvieno individo gyvenimo dalis, kuris skatina žmogų tobulėti, nes vertybės remiantis įvairiomis filosofijos teorijomis yra suvokiamos skirtingai: idealizmo teorija teigia, kad vertybės yra pastovios, universalios, amžinos. Realizmo teorija teigia, kad vertybės - tai realiai nusakomos daiktų sąlybės. Emotyvizmo teorija vertybes įvardija kaip jausmų išraiškas. Nominalizmo teorija vertybes pateikia, kaip subjektyvius reiškinius. Fenomenologiniu požiūriu, vertybės yra išliekančios, objektyvios. Egzistencializmo teorija vertybes laiko laisvai pasirenkamomis, o reliatyvizmo teorija vertybes nusako, kaip nepastovias ir kintančias (Aramavičiūtė, Martišauskienė, 2009).

Išanalizavus įvairių teorijų ir autorių vertybių apibūdinimus, galima teigti, jog vertybių sąvoka yra sudėtinga, turinti daug reikšmių ir dažnai susijusi su pasauliu ir žmogui rūpimais ekonomikos, politikos, kultūros, religijos bei kitais klausimais. Jauno žmogaus vertybėse, dažnai atsispindi tai, kaip ir kuo jis gyvena, kaip jaučiasi, koks jo požiūris į vienus ar kitus dalykus, kurie glūdi sąmonėje. Todėl galime daryti išvadą, kad kiekvienama individui vertybės yra visa, kas jam reikšmingiausia ir svarbiausia tiek socialiniu, tiek psichologiniu, doros ir grožio bei elgesio požiūriu.

1.1.1 Vertybių reikšmė ir ugdymo realybė

Remiantis Aramavičiūte ir Martišauskiene (2010), kurios teigia, kad nuolatinė kultūros kaita, sukurianti naujus prasmės konstravimo kontekstus, keičia žmogaus vertybinius santykius su pasauliu ir ypač su nacionaline kultūra. Kyla daug įvairių svarstymų ir diskusijų, kurių centrine ašimi dažniausiai tampa vertybių prigimtis ir klasifikacija, vertybių vaidmuo ir vieta žmogaus gyvenime. Šiandieninėje visuomenėje vis labiau įsigalint materializmo dvasiai, sunkėja dorovinių vertybių pasirinkimas, nors vertybės ir laikomos svarbiausiomis švietimo politikoje, jomis paremti visi ugdymo prioritetiniai orientyrai nebeturi tokios reikšmės, kaip anksčiau. Kadangi vertybės – tai „specifiškos mus supančio pasaulio objektų ir reiškinių charakteristikos, turinčios teigiamos reikšmės vaikui, kolektyvui ar visuomenei“ (Etikos etiudai, 1982, p. 5). Vertybės dažniausiai padeda žmogui ne tik orientuotis pasaulyje, bet ir pasirinkti tai, kas jame yra iš tikrųjų yra reikšminga. Todėl vykstant ugdymo procesui ir jo metu, labai svarbu padėti ugdytiniui išvelgti tikrąsias vertybes (Aramavičiūtė 2005).

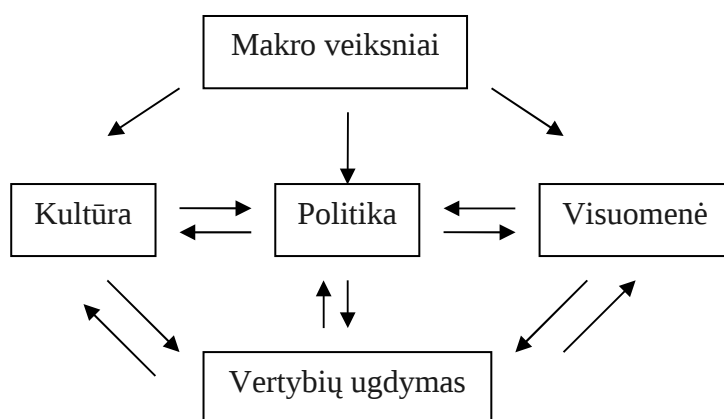
Kaip teigia Martišauskienė (2005), Schiller ir Brayant (1998), vieni svarbiausių mūsų švietimo sistemos tikslų yra kūrybiškumo, vertybinių orientacijų ugdymas, politinės bei pilietinės, etninės ir tautinės kultūros perteikimas, visuomenės galių, garantuojančių žmogiškųjų išteklių ir aplinkos bei ūkio plėtrą, stiprinimas. Šie tikslai siejami su žmogaus turimomis kompetencijomis, apimančiomis žinias, vertybines nuostatas ir gebėjimus. Vertybės įprasmina žmogaus būtį, atskleidžia jo santykį su pasauliu, nes pateikia veiklos ir elgesio principines nuorodas. Tai paslaptiniausia žmogaus, kaip asmens, gyvenimo dalis, nes, nėra tiesiogiai pamatuojama, bet turinti labai daug įtakos žmogaus santykiams bei veiklai, nes teikia ypatingą kokybę.

Vertybių ugdymo pagrindas yra dora (dorovė), tai aukščiausias žmogiškumo kriterijus ir pamatinė pilietiškumo ugdymo forma. Pateikiant konkrečią dorovinių vertybių sistema susijusią su pilietiškumu, galima teigti, kad ją apima tokios vertybės, kaip sąžiningumas, teisingumas, teisėtumas, tolerancija ir Tėvynės meilė, nes jos jungia visas žmogaus ugdymo prielaidas, kurios skatina santaiką, solidarumą, kaip taikos ir laisvės nuostatas, kurios pasireiškia per gerumo, kito supratimo, gailingumo, atlaidumo, artimo meilės, orumo, savigarbos vertybes. Šias vertybes ugdant, ypatingas vaidmuo tenka mokyklai, kuri lemia žmonių demokratinio mąstymo ir sąmonės, gyvenimo būdo formavimą (Aramavičiūtė, 2010).

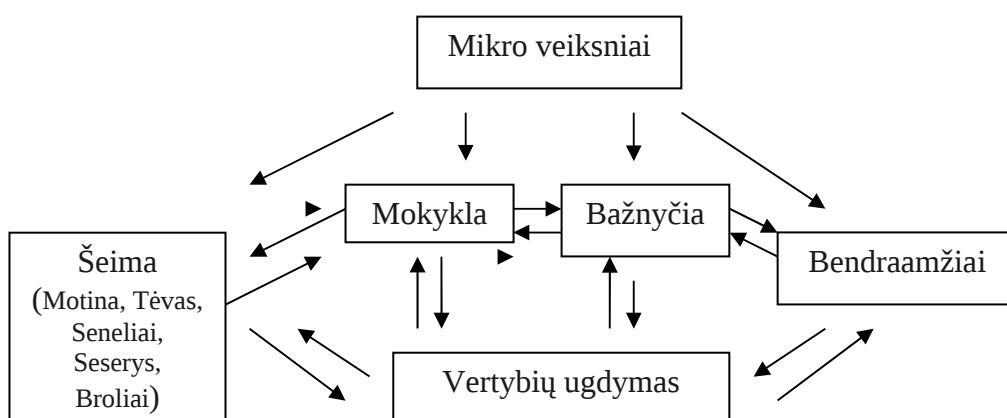
Ugdant vertybes ir jauno žmogaus nuostatas bei požiūrį į pasaulį svarbu ne tik ugdymo įstaigos darbas, bet didelę reikšmę ugdomosios veiklos organizavimo kokybei turi ir pirmoji bendruomenė, kurioje vaikas socializuojasi – tai šeima. Vertybių ugdymą įtakoja įvairūs veiksniai, tad plačiau šiuos reiškinius paanalizuosime kitame skyriuje.

1.2 Makro veiksnių poveikis vertybių ugdymui

Ugdymas yra nesibaigiantis procesas, kurio metu kuriamas, auklėjamas ir lavinamas žmogus. Žmogus tapdamas asmenybe pasirenka tikslus, kurių siekdamas tobulėja ir plečia savo akiratį. Ugdymo procesas yra neatsiejamas nuo jį įtakančių mikro ir makro veiksnių. Kadangi vertybės, dorovė, moralė žmogaus gyvenimui suteikia didžiausią prasmę, tai vertybių ugdymas yra žmogaus gyvenimo pagrindas ant kurio statomi asmenybės siekiai, idealiai, normos. Vertybių ugdymą Lietuvoje įtakoja ir įtakoja svarbiausi makro veiksniai: kultūra, politika, visuomenė, nes jie formuoja visos tautos požiūrį į gyvenimą ir vertybių ugdymą bei puoselėjimą (žr. 1 paveikslas). Mikro veiksniai – šeima, mokykla, bažnyčia ir bendraamžiai, padeda arba trukdo gilinti vertybines orientacijas (žr. 2 paveikslas). Darbe plačiau apžvelgsime šių veiksnių įtaką vertybių perdavimui jaunesnėms kartoms.

1 pav. Makro veiksnių poveikis vertybių ugdymui

2 pav. Mikro veiksnių poveikis vertybių ugdymui

1.2.1 Kultūra kaip dvasinės socializacijos veiksnys

Kiekviena tauta yra unikali. Tyrinédami etninę tautos individualumą vieni mąstytojai (Šalkauskis, 1992) pabrėžia temperamento ypatybes, tautinį emocinių išgyvenimų pobūdį, kiti (Vydūnas, 1999) labiau susitelkia ties vertybinėmis orientacijomis, socialiniais santykiais. Kiekvienos tautos dvasiniam bendrumui įtakos turi įstatymai, tikėjimas, menas, kalba, papročiai, jos narių mąstymo būdas, jausmai, dorinės ypatybės. Šeimos dvasiniai klodai yra visos tautos dvasios atspindys. Visa tautinė savimonė Lietuvoje buvo palaikoma noro išsaugoti savo tikėjimą, papročius, gyvenimo būdą (Skujienė, Steponienė, 2007). Taigi kiekviena tauta savo unikalumu ir jai būdingais bruožais išsiskiria iš kitų kultūrų konteksto bei pabrėžia savo savitumą.

Valstybė, kuri turi savo papročius, tradicijas, puoselėja pilietines ir moralines vertybes, visada jas pabrėžia ir jomis gyvena, yra tauta, statanti aukštą politinį ir dvasinį mentalitetą. Religinumas yra vienas svarbiausių bruožų, kuriuo pasižymi kiekviena tauta, taip pabrėždama savo unikalumą, tradicijas, kultūrą. Kiekvienos valstybės puoselėjamos dorinės vertybės visuomenės „moralinis veidas“.

Lietuva XX amžiuje išgyveno dviejų totalitaristinių valstybių – Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos – okupacijas, kurių metais lietuvių tauta buvo naikinama etnine ir pilietine, kultūrine ir ekonomine prasmėmis. Buvo fiziškai naikinamos kai kurios Lietuvos gyventojų grupės (Damušis, 1988, p. 17). Panašiai teigia ir Bajoriūnas (1997), stalinizmo ir stagnacijos metais buvo pažeistas mūsų kultūros tautiškumas. Kultūrą buvo siekiama padaryti ideologijos įrankiu. Joje buvo sumenkintos bendražmogiškos vertybės – laimė, tiesa, gėris, grožis, dora. Ryškesni šeimos tautinės kultūros pasireiškimai buvo laikomi nacionalizmu. Mūsų tautos naikintojai siekė susidoroti su valstybe, kurios piliečiai neatrodė karingi, aktyvūs, nenugalimi, o jų puoselėjamas vertybes ir kultūrą galima greitai performuoti.

Kadangi kultūra yra vienas iš socializacijos veiksnių, ji padeda žmogui prisitaikyti prie visuomenės normų, palaiko jos tęstinumą. Ji taip pat padeda konstruoti identitetą. Visuomenės narių pripažįstamos vertybinės nuostatos ir lūkesčiai įgalina santykinai pastovų ir organizuotą visuomenės gyvenimą. Tapatybės formavimas ir atspindimas gyvenimo stilius, kasdienio gyvenimo įpročių visuma yra veikiami kultūros, kurią perduoda šeima, mokykla, bendraamžių grupės. Dauguma kultūrą tyrinėjančių sociologų šeimą laiko pagrindiniu socializacijos institutu, užtikrinančiu kultūros tęstinumą (Krukauskienė, Trinkūnienė, Žilinskaitė, 2003). Taigi, šeima kaip mažiausia gyvavimo ląstelė, formuoja jauno žmogaus kultūrą, kuri vėliau tampa visuomenės dalimi, kuri ją atspindi.

Panašiai šiuo klausimu atsiliepia ir Miškiniš (1993), jo nuomone kultūra ir tradicijos yra svarbios visuomeninės vertybės. Tautos kultūra aprėpia žmogaus gyvenimą su visomis apraiškomis. Bendruomenės kultūra neatskiriama nuo tradicijų. Šeimoje per jas vaikams

perduodama patirtis: požiūris į gyvenimą bei pasaulį, dorovė, tikėjimas, kultūros vertybės, elgesio būdas, socialinių santykių formos. Tautos kultūros bei papročių ir tradicijų pažinimas labai reikšmingas šeimos gyvenimui, vaikų ugdymui. Deramai neperėjusi praeities ir ateities kultūros vertybių, šeima negalėtų tinkamai auklėti vaikų. Taigi tautos kultūra bei tradicijos yra šeima ir žmonių doroviškai bei dvasiškai tvirtinantis reiškinys. Šeima saugo tautos kultūrą bei tradicijas ir jas per savo atžalas plėtoja.

Svarbu paminėti, kad šeimoje puoselėjamos vertybės pirmiausia buvo perimamos iš aplinkos, kurioje ji gyveno, tad kultūra klestėjo mieste bei kaime, ir darė įtaką kiekvienam čia bręstančiam ir augančiam individui. Taip pat svarbu yra paminėti, jog miesto ir kaimo kultūra skyrėsi. Kultūros formavimasis ir gyvavimas valstybėje, ugdymo įstaigose, šeimoje buvo tradicijų, žmonių požiūrio į juos supančius dalykus plėtojimas, tad papročiai, vertybės kuriomis gyveno mūsų senoliai, buvo perduodami iš kartos į kartą, taip ugdant ne tik visuomeninę, bet ir šeimos kultūrą, nes tautai nepakanka būti mase žmonių, besirealizuojančių vien buitiniame gyvenime. Šalia medžiaginio, žmonės turi dvasinį gyvenimą. Visada atsiranda žmonių, kurie nesitenkina buitiskumu. Jų dvasia prasiveržia pro medžiagos ribas: jie randa ar susikuria įkvėpimą ir troškimus, skleidžiasi, imdami iš visuomenės ir duodami visuomenei. Taip kraunamas dvasinis tautos turtas – dvasinė kultūra, iš kurios semiamasi ir dalijamasi (Trimakas, 2002). Taigi, kiekviena tauta, valstybė, visos institucijos gyvuoja tik kultūros ir dorovės pagrindu. Galima daryti išvadą, kad kultūra neatsiejama nuo religijos, kaip ir nuo pilietiškumo, tautiškumo. Kultūros ieškantis žmogus – dvasines bei moralines vertybes puoselėjanti asmenybė, kuriai svarbi jo ir kitų kartų ateitis.

1.2.2 Vertybių ugdymas politinių situacijų kaitoje

Nuo pat Lietuvos valstybės ištakų jos politinis ir kultūrinis tapatumas buvo formuojamas civilizacinės Rytų ir Vakarų priešpriešos akivaizdoje. Šalia mūsų buvusi visuomeninio konflikto linija visuomet buvo pasikartojančių politinių kovų bei neramumų židinytis ir kaskart iš naujo reikalavo politinio bei kultūrinio Lietuvos tautos ir valstybės apsisprendimo bei pasiryžimo tą apsisprendimą apginti (Ramonienė, Maliukevičius, Degutis, 2007). Tautos žmonių puoselėjamos vertybės, pilietiškumas ir tikėjimas buvo pagrindinis akstinas kovoti su iškylančiais sunkumais. Apie tai byloja ir visai nesena istorija, kai XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Lietuva išgyveno krizę: lenkinimo grėsmę ir rusų priespaudą. Kai visuomenė buvo užsikrėtusi iš rusų mokyklų sklindančiu ateizmu. Valstybei iškilo didelis pavojus kartu su katalikiškomis vertybėmis prarasti tautinį unikalumą.

Remiantis Miškiniu (1993), 20 metų trukusi Lietuvos nepriklausomybė buvo didelė Dievo dovana tautai. Suklestėjo kultūra, mokslas ir švietimas, iš bažnyčios laisvai skambėjo

Kristaus žodis. Šeimoje vaikus auklėjo krikščioniškai ir dorai. 1940 m. Lietuva buvo okupuota. Stalinizmas užsimojo beatodairiškai sunaikinti visas – tautines, religines ir kitas – vertybes, todėl dabar matomi padariniai: regime dvasinius griuvėjus – subyrėjusias šeimas, daugelis lietuvių nutolo nuo Dievo. Po 1944 m. ėmė tuštėti bažnyčios, o masiškai pilnėjo kalėjimai ir įvairios nusikaltėlių perauklėjimo kolonijos. Šalies okupavimas ir naujos ideologijos tautoje formavimas, Lietuvai kaip valstybei padarė didelę įtaką.

Apie okupavimo padarinius atsiliepia ir Trimakas (2002), kuris teigia, kad priverstinis ateistinis auklėjimas ir komunistų propaganda daugelio Lietuvos žmonių širdyse paliko dvasinę dykumą. Užtat daug kas ir dabar, atgavus nepriklausomybę, neturėdami dvasinių žinių, pasuko viliojančia materializmo kryptimi. Ateizmas, kuris buvo skiepytas ugdymo įstaigose, per kultūros vertybes ir bendraamžių požiūrį, padarė įtaką dabartinei visuomenei, nes žmonės nebeturi dvasingumo, viskas gyvenime vertinama kitaip – materialumu. Religija nebėra tas pagrindas ant kurio statomas šeimos gyvenimas, vaikų auklėjimas, tad galima daryti prielaidą, kad susiklosčiusi politinė situacija šalies dvasinei raidai ir vertybėms padarė didelę įtaką.

Anot Statkevičiaus (2006), religija moralinio žmonių auklėjimo vaidmenį vaidina labai seniai. Ji ilgiau negu bet kas kitas buvo mokantis ir vadovaujantis veiksnys dorovinėje veikloje. Ilgų tūkstantmečių bėgyje dorovei niekas kitas nepadarė tiek daug gero kaip ji. Taigi religija per ilgus šimtmečius Lietuvos žmogui buvo atspirties, pasitikėjimo ir būties taškas, nes ji žmogui suteikė viltį ir padėjo dvasiškai kovoti su susiklosčiusia politine ir socialine padėtimi.

Kaip teigia Tijūnelienė (2001), „Kai kurios šeimos sovietmečiu slapta puoselėjo tikėjimo jausmą, kitos to nedarė, kad nepakenktų sau ir vaikams, jų likimui. Todėl ne visų mokinių tėvai, sovietinės mokyklos auklėtiniai, šiandien yra savo vaikams krikščioniško gyvenimo būdo ir tikėjimo pavyzdys, o taip pat gali daryti įtaką savo vaikams. Tad religinio vaikų auklėjimo problema šeimose šiandien aktuali” (Tijūnelienė, 2001, p. 45). Istorinė ir politinė šalies padėtis turėjo reikšmės vertybių ugdymui šeimose ir dvasiniam žmogaus brendimui Lietuvoje, tai buvo problema, su kuria kovoti buvo sunku, nes vaikų auklėjimas buvo paremtas baime, nežinia, kitų neigiamu požiūriu ir tiesiog dviejų ugdymo įstaigų nesusikalbėjimu.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad Lietuvos valstybėje XIX a. pab. - XXa. pradžioje susiklosčiusi padėtis turėjo įtakos jos dvasiniam, politiniam ir kultūriniam augimui. Šalies šeimas, mokyklas ir visuomenę užvaldęs ateizmas paliko žymes žmonių dvasiniame gyvenime, nes jie susvetimėjo, pamynė daugelį vertybių, o požiūris į religiją tapo daugeliu atveju vien neigiamas, nes joje žmonės nematė, ar nenorėjo matyti prasmės. Tik dvasiškai stiprios šeimos sugebėjo išsaugoti dorovines - dvasines vertybes, perduodant jas iš kartos į kartą. Tačiau neigiami padariniai – ateizmas, neigiamas požiūris į religiją ir tikėjimą, dar gyvi ir dabartinėse

šeimose bei atsiliepia vaikų vertybiniam auklėjimui iki šių dienų, todėl vertybių perdavimas per kartas yra sudėtingas procesas, nes joms skleisti nevisa yra galimybių.

1.2.3 Visuomenės pozicija vertybių ugdymo atžvilgiu

Šiuolaikiniame pasaulyje vykstantys pokyčiai paliečia įvairias socialines institucijas. Tai ypač atsiliepia šeimai. Pastebimas vertybių nykimas, ypač tų, kurios susijusios su vidiniais žmogaus išgyvenimais (Danilevičienė, 2008). Visuomenės pokyčiai keičia požiūrį į šeimą, jos puoselėjamas vertybes. Tradicines vertybes keičia kitokios, modernesnės, šeima nebetenka savo vertės ir požiūrio į ją, švietimas, kultūra nebeturi tokios svarbos, kokia buvo anksčiau.

Remiantis Danilevičiene (2008): „Šiandien atitrūkstanta nuo dvasinių vertybių, nuo savo etnokultūros. Skirtingos kartos skirtingai supranta religijos, kultūros, šeimos tradicijų svarbą žmogaus gyvenime. Pastebimas atotrūkis ir susvetimėjimas tarp kartų, kurios galėtų viena iš kitos perimti gyvenimišką patirtį, <...> be to, skirtingų kartų žmonės dalydamiesi patirtimi galėtų būti vieni kitų pagalbininkai“ (Danilevičienė, 2008, p. 209).

Ne tik pasaulyje, bet ir Lietuvoje mažėja šeimų perteikiančių vertybes iš kartos į kartą. Šiame skyrelyje aptarsime vertybių ugdymo matmenis, bei visuomenės pozicija jų atžvilgiu.

Koks bus žmogus priklauso ne tik nuo pačios asmenybės, bet ir nuo jį supančios bendruomenės, kitų žmonių pavyzdžio. Vertybės ir požiūris į jas priklauso nuo daugelio dalykų, tam įtakos turi ir kultūra, ir politinė padėtis, autoritetai, pati visuomenės pozicija. Kalbant apie jauną žmogų, jam daugiausia įtakos turi artimiausia aplinka, kurioje jis gyvena, mokosi, auga.

Lietuvos jaunimas turi galimybę laisvai rinktis vertybes, puoselėti tradicijas, bet šį jaunuolių pasirinkimą labai įtakoja šeima, kuri išgyveno politinę diskriminaciją, ateizmą skleistą ugdymo įstaigose, kultūros atotrūkį, visuomenės neigiamą požiūrį ir religingumą, kai tikima tik simboliškai, „reikalui esant“ ar „per didžiąsias šventes“. Tik nedaugelis šeimų gali pasigirti, kad jų namuose puoselėjamos krikščioniškos tradicijos ir vertybės, meldžiamasi, tikėjimas perduodamas iš kartos į kartą, suteikiant galimybę jaunam žmogui pažinti artimų žmonių puoselėjamas dvasines vertybes, tradicijas, asmeninį požiūrį.

Galima daryti išvadą, kad visuomenės įtaka šeimai visais laikais buvo labai reikšminga, tai atsispindi ir Lietuvos istorinė – politinė padėtis, kai prieškarui žmonės ieškojo atramos ir vilties tikėjime, tai buvo tautos ir visuomenės išlikimo šaltinis, pagrindinis kovos ginklas, nes tikėjimas visus vienijo, jungė ir skatino siekti bendro tikslo – laisvės, nes jų tikėjimas buvo grįstas sąmoningu ir gyvu religingumu. Sovietmečiu diegtos ateistinės idėjos buvo gajos visuomenėje, žmonės jas perėmė ne tik kaip neišvengiamybę, bet ir kaip būtinybę, kaip galimybę ramiai gyventi, paminant dorines, religines vertybes. Šeima, kaip pagrindinė visuomenės ląstelė, buvo įtakojama įvairių veiksnių, kurie nulėmė vertybių perdavimo jaunajai kartai galimybes.

1.3 Mikro veiksmų – šeimos ir kitų ugdymo institucijų tarpusavio ryšys ugdant vertybes

1.3.1 Šeima – pagrindinė ugdymo institucija

„Šeima yra pirminė visuomeninio gyvenimo ląstelė. Tai natūrali bendruomenė, kurioje vyras ir moteris yra pašaukti vienas kitam iš meilės atsiduoti ir padovanoti gyvybę. Autoritetu, pastovumu ir tarpusavio ryšiais susietas gyvenimas šeimoje deda laisvės, saugumo ir broliškumo pamatus visuomenėje. Šeima yra bendruomenė, kurioje nuo vaikystės pradedama gerbti moralines vertybes, garbinti Dievą ir tinkamai naudotis laisve. Šeimos gyvenimas įveda į visuomenės gyvenimą“ (KBK 2207). Taigi šeima yra visko pradžia, nes nuo jos prasideda kiekvieno žmogaus gyvenimo kelias.

Panašiai šeimos sąvoką formuoja ir Tijūnelienė (2001): „Šeima – tėvų ir vaikų gyvenimo bendrija, kurioje vaikas pažįsta gerį ir blogį, suvokia savo žmoniškąją esmę, gauna socialumo, vienokios ar kitokios pasaulėžiūros pagrindus“ (Tijūnelienė, 2001, p. 45). Todėl šeimos bendruomenė – savita. Pagrindinė jos savybė – nepamatuojama, pasiaukojanti šeimos narių tarpusavio meilė.

Jarutis (1986) teigia: „Šeima – mažas lygiateisių žmonių kolektyvas, pirminė visuomenės ląstelė. Ją sudaro tėvai, vaikai, dažnokai dar ir seneliai, kiti artimiausi giminės. Šeima, kaip ir bet kuris kitas kolektyvas, nėra statiškas, nekintantis visuomeninis reiškiny. Ją sąlygoja laikas, politinė visuomeninė santvarka, visa materialinė ir dvasinė aplinka“ (Jarutis, 1986, p. 39).

Kiekvienas žmogus atėjęs į šeimą ir tapęs jos nariu perima jos (šeimos) vertybes, papročius, nuostatas, požiūris į gyvenimą ir aplinką, religiją, dvasinio gyvenimo įpročius. Šiandien šeima mūsų krašte turi galimybę pasinaudoti prigimtinė teise auklėti vaikus religine dvasia ir neužkirsti jiems kelio į pilnavertį gyvenimą, netrukdyti sąveikauti su aukščiausiomis vertybėmis (Tijūnelienė, 2001; Menezes ir Campos, 2000). Taigi, šeima yra dorovinio gyvenimo pagrindas, nuo jos prasideda žmogaus suvokimas, puoselėjamos vertybės, sugebėjimas bet kokioje situacijoje išlikti žmogišku, empatišku ir mylinčiu gyvenimą.

Kaip sakė pedagogė ir švietėja Marija Pečkauskaitė – Šatrijos Ragana: „Nėra didesnių ir šventesnių pareigų už tėvų pareigas. Tėvai, leisdami į pasaulį naujus padarus, kurių lig šiol nebuvo, kurių nebūtų, kad ne jie – prisiima didelę atsakomybę“ (Pečkauskaitė, 2006, p. 9).

Tėvai augindami vaikus, ne tik prisiima atsakomybę, bet ir atlieka pačią svarbiausią šeimos funkciją – ugdo visapusišką, dorą, pareigingą ir išauklėtą asmenybę, nes tik išauklėtas ir nuo mažumės ugdomas vaikas yra tas į kurį vėliau atsiremti galės tėvai.

Vaikai matydami šeimose propaguojamas vertybes su jomis patys geriau susigyvena. Tinkamas požiūris į vertybinį ugdymą šeimose, padeda svarbiausius pamatus vaikų formuojamame požiūryje į pasaulį ir kitus žmones.

Vertybių ugdymas apima platesnį kultūrinį kontekstą. Šiandien viskas kelia abejones ir todėl sunku perduoti ne vien dorovę, tikėjimą, kultūrą, bet ir tradiciją, idėjas. Galime pasinaudoti M. Mead studija. Ji išskiria tris tradicijos perdavimo - perėmimo būdus, t.y.:

- Pirmasis, kai vaikai mokosi iš tėvų, kaip jie tai išmoko iš savo tėvų (vaiko senelių). Čia perimama iš praeities - tai įprastinis perėmimo būdas, gyvuojantis ilgus amžius;
- Antrasis, kai vaikai mokosi ne iš tėvų, o iš bendraamžių. Perimama ne iš praeities, bet iš kultūrinės dabarties. Šioje kultūroje išmokstama gyventi iš draugų, televizijos;
- Trečiasis perėmimo būdas, kai moko jaunimas. Suaugusieji jaučiasi įveikti techninių ir kultūrinių pasikeitimų ir priversti mokytis iš savo vaikų, nes šie kur kas geriau jaučia dabartį ir prie jos prisitaiko. Kažkas panašaus vyksta mūsų dienomis. Tėvai jaučiasi netikri ir nežino, kaip gyventi, kaip perduoti savo požiūrį šioje aplinkoje (Šeima ir tikėjimas, 2009).

Taip pat galėtume apibūdinti ir vertybių perdavimą. Gyvenimiškos nuostatos jaunesnėms kartoms visų pirma dažniausiai perduodamas šeimoje, kurioje vaikas socializuojasi pirmiausiai. Jaunas žmogus iš tėvų perima vertybes ir pažiūras, kuriomis jis pats auklėjasi. Tėvų tikslas vaikui perduoti savo požiūrį, normas, taisykles, nuostatas, tikėjimą, tradicijas, papročius einančius iš kartos į kartą, nes vaikas gyvena žmonių bendruomenėje ir turi teisę žinoti bei suprasti vertybių puoselėjimo naudą asmenybei.

1.3.1.1 Tėvų įtaka vaiko auklėjimui

Kalbant apie šeimos įtaką vaiko auklėjimui, reikia paminėti motinos ir tėvo vaidmenis, kurie vaikui labai reikšmingi ir svarbūs. Motina vaikui dažniausiai yra motiniškumo, moteriškumo, intuityvumo, namų šeimininkės ir darbštuolės įvaizdį turintis žmogus, nes ji emocinės šilumos skleidėja, motiniškų glamonių, kūno šilumos teikėja, vaiko saugotoja visais jo gyvenimo momentais, jo pasididžiavimas ir gyvenimas.

Mamos vaidmuo šeimoje yra plačiai aprašomas literatūroje, jai teikiama labai daug dėmesio, motinai priskiriama ir daugybė funkcijų, kurių svarbiausia yra vaikų auklėjimas.

Panašiai apie vaikų auklėjimą ir mamos indėlį į šį procesą atsiliepiama ir Šalkauskis (1992): "Čia ypač didelis ir atsakingas yra uždavinys motinos, kuri, kaip sakyta, yra pirmutinė šeimyninio ugdymo veikėja. <...> Galima sakyti, kiekvienas motinos sielos virpėjimas palieka

neišdildomų pėdsakų vaiko palinkimuose tiek tada, kai vaikas nėra dar atėjęs į šį pasaulį, tiek ir tada, kai jis yra tiesioginėje motinos globoje“ (Šalkauskis, 1992, p. 205).

Tuo tarpu tėvas dar senelių laikais buvo svarbiausias šeimos narys, kuris rūpinosi ūkiu, ryšiais su pasauliu, kaimo bendruomene. Pagarbą tėvo autoritetui ugdė motina. Tėvas buvo atsakingas už materialinį gyvenimą, socialinį vaiko aktyvumą (Vasiliauskas, 2006). Šis vyras, kuriam šeima reiškė pagarbą ir laikė šeimos galva, buvo tas kuris rūpinosi buitiniu šeimos išlikimu, materialine gerove, šeimos vienove. Jam priderėjo rūpintis ir šeimos tikėjimu: lankymusi bažnyčioje, ryto – vakaro maldomis, sakramentiniu gyvenimu.

Nors motinai pirmajai suteikta galimybė formuoti gerą ar blogą vaiko charakterį. Motina turėtų suvokti, kokia ypatinga tai galimybė, ir labiau nei bet kuris mokytojas būti kompetentinga ją maksimaliai išnaudoti. (Vait, 2008).

Reikia nepamiršti, kad ir tėvo pareiga, taip pat privilegija, yra dalyvauti savo dukros ir sūnaus ugdyme padaryti jiems teigiamą įtaką (Trimakas, 2005). Juk tiek tėvas, tiek motina vaikui yra vienodai reikalingi, brangūs, reikšmingi, vaikas juos vienodai myli ir gerbia, tad ir jų indėlis į vaiko, kaip asmenybės kūrimą, turėtų būti vienodas, neišskiriant tėvo, ar motinos.

Nors tėvas yra pirmas vyro įvaizdis sūnui, jis rodo pavyzdį, koks turėtų būti vyras. Tėvas tokį vyro įvaizdį pateikia ir savo dukrai, nes jis yra pirmas vyras, su kuriuo ji bendrauja (Trimakas, 2003). Tėvas – vaikui yra autoritetas, nes jis stiprus, tvirtas, jį saugoja, vaikui tėvas begalinis ir visada viską žinantis, todėl atžalai svarbu matyti jį, juo sekti.

Anot Vasiliausko (2006), motina, kuri yra dvasinga, nuo kūdikystės žadina vaiko jausmus, ir jai žinomais būdais rengia vaiką gyvenimui. Jos nuoširdumas, dvasinis tyrumas randa atgarsį vaiko širdyje. Vaikas anksti suvokia, kad visa kas geriausia, pirmiausia ateina iš motinos. Remiantis Narušyte (2008): „Motina auklėja ne tik savo vaikus. Savo mylinčia širdimi ji apima visą savo šeimą, visą žmoniją. Ji yra ir savo vaikų, ir vyro, ir visos žmonijos auklėtoja“ (Norušytė, 2008, p. 242). Taigi moteris – motina yra unikali ir nepakartojama, savo ypatinga dvasia ir širdimi šeimoje įsitvirtinanti, kaip ugdytoja ir šeimos židinio saugotoja.

Remiantis Šatrijos Ragana (2006), „Auklėjimas tuomet tėra geras ir atneša gerų vaisių, jei tėvas visame kame padeda motinai, stengdamasis nuo savęs daryti viską vaiko labui drauge su motina. Kur tos vienybės nėra, kur tėvas griauna tai, ką stato motina, ar atvirksčiai – ten negali būti gero auklėjimo ir ten vaikai nelaimingi“ (Pečkauskaitė, 2006, p. 14).

Taigi apibendrinant galima daryti išvadą, kad tiek tėvo, tiek motinos vaidmuo vaikui yra vienodai reikšmingas ir svarbus, nes jo ugdyme, jo vertybių puoselėjime abu tėvai, turi dalyvauti kartu ir skatinti vaiką tobulėti ne tik kūnu, bet ir siela.

.2 Seneliai – vertybių puoselėjimo pavyzdys

Visais laikais šeimoje didelė pagarba ir tolerancija buvo jaučiama vyresnio amžiaus žmonėms – seneliams. Į senelius buvo galima kreiptis patarimo, kaip į žmones turinčius didesnės gyvenimiškos patirties ir supratimo.

Dauguma vyresnio amžiaus žmonių gali tęsti naudingą darbą, nes turi sukaukę daug žinių, yra labiau patyrę. Šiuolaikinių mokslininkų nuomone, seni žmonės – valstybės intelektualusis ir gamybinis potencialas, kurio nepanaudoti būtų neprotinga (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002). Deja, nevisada vyresnio amžiaus atstovai vertinami prideramai. Kalbėdami apie šeimą ir jos pagrindinę funkciją – vaikų auklėjimą, turime pastebėti, kad seneliai visada turi vienokią ar kitokią įtaką jaunesnės kartos ugdymui.

Norėtume atkreipti dėmesį į ypatingą seno žmogaus vaidmenį šeimoje. Seneliai iš kitų šeimos narių išsiskyrė savo istorine atmintimi, jų pasaulio suvokimas buvo pagrįstas kitokia pasaulėžiūra, ugdymas – papročių laikymosi būtinybė, o ugdymo formos ir būdai konservatyvesni nei tėvų. Tėvai vaikams perteikia prieš 20 – 30 metų įgytą patyrimą, o seneliai prieš 50 metų. Senelių artimumą anūkams stiprina ir ne visada išsipildę jų troškimai, auginant savo vaikus. Charakterio bruožus, kurių nepavyko išugdyti vaikuose, seneliai tikisi įskiepyti anūkuose (Vasiliauskas, 2006).

Kitokios nuomonės yra Bajoriūnas (2004), kuris teigia, kad seneliai neturėtų būti nei tėvais, kurių tikslai kitokie, nei juos pakeičiančiais asmenimis. Senelių funkcija šeimoje originali. Seneliai jaunai porai yra kaip dvasinis ir materialinis ramstis, kol jauna šeima sutvirtės, taip pat moralinė pagalba – nuosaikiais ir protingais patarimais, kurie padeda nenusivilti. Dorų, humanišku senelių anūkams ugdomoji galia taip pat labai aktuali. Seneliai atnaujina vaikų auklėjimo šeimoje tradicijas. Jie padeda rūpintis anūkų sveikata, laisvalaikio praleidimu, pratina anūkus gerbti duoną, kultūrą, tėvus, tikėjimą.

Vyresnio žmogaus vertybės yra brandžios ir užaugintos, jomis jis gali pasidalinti su šeima ir ją ugdyti visokeriopai, nes jo patirtis yra daug didesnė nei jaunesnės kartos atstovų. Vertybių ugdymas visada eina iš kartos į kartą ir tik jos padeda žmogui save realizuoti gyvenime. Todėl ne veltui seneliai dažnai būna tie žmonės, kurie anūkus įveda į religinį gyvenimą ir supažindina su Dievu bei atsako už anūkų dvasingumą.

Remiantis Žukauskiene (2002), kuri teigia, kad žmogaus svarbiausias tikslas – pamažu realizuoti save – tai žmogaus pastangos atskleisti savo talentą, gabumus, ir viską savyje, kas vertinga, humaniška ir tikra. Visiško tapatumo sukūrimas, kuris jungia šeimos istoriją, tikėjimą,

etniškumo šaknis ir profesiją, padeda savęs atskleidimui: būti sau tikru, ir, save išreiškiant, parodyti savo unikalumą – sugebėjimą būti tuo, kuo esi pagal savo prigimtį, o ne tuo, kuo kiti nori matyti ir padaryti. Taigi seneliai turėdami galimybę prisidėti prie anūkų vertybių ugdymo tarsi realizuoja save gyvenime, savęs atskleidimas ir dalyvavimas jaunos asmenybės ugdyme yra pilnatvės ir savęs atskleidimo ženklas.

Šios kartos atstovai (seneliai) yra tie žmonės, kurių dvasingumas ir vertybės - giliausios ir labiausiai puoselėjamos, nes jų dorovė buvo ugdomas tuo laikotarpiu, kai tikėjimas buvo šalies ir valstybės gyvavimo pagrindas, kalbant apie vidurinėsios kartos (tėvų) vertybių ugdymą, tai jis skiriasi nuo senelių kartos išpažįstamų, nes jų dvasiniam augimui įtaką padarė ateistinis auklėjimas ugdymo įstaigose, o jaunosios kartos (vaikų) auklėjimas priklauso nuo to, kaip jie perėmė šeimos vertybes, mokykloje diegiamas ir asmeninį požiūrį į esamas vertybes.

1.3.2 Mokykla – vertybių ugdymo tęsėja

Vaiką supa įvairios socialinės institucijos, tokios kaip šeima, mokykla, bažnyčia, draugai, komanda, ir t.t. Labiausiai socializaciją lemia ugdymas. Deja, ilgas ateizmo laikotarpis pakeitė šeimos ir mokyklos santykius (Vaičienė, 2004).

Kvieskienė (2005) teigia, kad mokykla yra antroji vaiko bendruomenė po šeimos, kurioje jis socializuojasi, įgyja tam tikrus bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis, elgesio įgūdžius. Jei mokykla kartu su šeima skiepija vaikui padorumą, teisingumą, moralumą bei pilietines vertybes, tai ugdomi vaikai susitapatina su suaugusiais, elgiasi kaip jie, kaupia tas pačias vertybes. Taigi mokykloje vaikai išmoksta būti žmonėmis, elgtis kaip pridera suaugusiems ir augti visapusiškais asmenybėmis.

Remiantis Rajecku (2002): „Ugdant visapusišką asmenybę, ypač svarbus vaidmuo tenka doriniam (doroviniam) auklėjimui – tikslingam asmenybės moralinių savybių formavimo procesui. Jo tikslas – formuoti aukšto lygio sąmonę ir ją atitinkančius elgesio įgūdžius ir įpročius. „Viso auklėjamojo proceso šerdimi tampa dorovinis auklėjimas“, o jo esmė – „ugdyti dorovines nuostatas, jas suprantant kaip visumą žmogaus santykių su savimi, su kitu žmogumi, visuomene, darbu, gamta, kultūrinėmis vertybėmis“. Kitaip sakant, svarbiausias dorinio auklėjimo bruožas, siekiant išugdyti visapusišką asmenybę, yra tinkami asmenybės santykiai su visu tuo, kas asmenybę supa, - juk šie santykiai iš esmės lemia žmogaus gyvenimą“ (Rajeckas 2002 p. 22).

Kadangi mokykla papildo ir koreguoja auklėjamąjį ir lavinamąjį šeimos darbą, ji taip pat tęsia pažangias ugdymo tradicijas. Ji vaikus ugdo mokslu, technologijomis, menu, moko

orientuotis pasaulyje. Tai mokymo turinys, mokyklos tvarka ir drausmė, pamokų organizavimas, metodai, paties mokytojo asmenybė įveda vaikus į visuomenę (Dumčienė, 2004).

Mokyklos humanizavimas siejamas su kiekvieno vaiko branda, išsiugdytu savyje dorovinės, dvasinės kultūros pagrindu. Mokykla ir bažnyčia – dvi labai reikšmingos ir svarbios visuomenės institucijos. Dvasinės vertybės susiformuoja jau ankstyvoje vaikystėje ir lemia charakterio savybes užaugus (Dobranskienė, 2004).

Mokinių vertybinės orientacijos mokykloje turėtų būti plečiamos, o pagrindus jie turėtų atsinešti iš šeimų. Panašiai teigia ir Tijūnelienė (2003), kalbėdama apie pedagogo įtaką vaikui: „Mokytojas yra šeimoje pradėto auklėjimo tęsėjas ir šeimos pagalbininkas, patikimas ir įgaliotas asmuo, ugdomąją veiklą derinantis su šeimyniniu auklėjimu“ (Tijūnelienė, 2003, p. 82). Tačiau šiandien tai atrodo idealizavimas, nes didžioji dauguma mokinių negauna tinkamo auklėjimo namuose.

Kadangi šeimose vaikai ne visada supažindinami su vertybėmis, didesnė atsakomybė tenka mokytojams mokyklose. Mokytojai stengiasi kuo geriau perteikti žinias, kurias mokiniai jau turėtų žinoti ir kaip perteikimo būdus naudoja įvairius mokymo ir mokymosi metodus.

Per ugdymą, vykdomą mokykloje, jaunuoliai perima visuomeninę patirtį, būtiniausias žinias, protinės bei praktinės veiklos įgūdžius, vertybių sistemą bei elgesio normas. Jei ugdymas mokykloje vykdomas tinkamai, jis tampa ypatingu asmenybės ugdymo veiksmu (Daugirdienė, 2006).

Remiantis Vatikano II susirinkimo nutarimais (1994) galima daryti išvadą, kad „Tarp visų auklėjimo priemonių viena svarbiausių yra mokykla. Pagal savo paskirtį, rūpestingai lavindama protines pajėgas, ji išugdo gabumą teisingai spręsti, padeda įvaldyti paveldėtą iš ankstesniųjų kartų kultūrą, išugdo sugebėjimą vertinti, parengia profesiniam gyvenimui ir, suburdama į draugišką bendravimą skirtingų charakterių bei luomų auklėtinius, sukuria juose tarpusavio supratimo dvasią. Be to, mokykla tampa tarsi centras, kurio rūpesčiais ir pasiekimais privalo gyventi šeimos, mokytojai, įvairios organizacijos, dirbančios kultūrinį, pilietinį bei religinį darbą, taip pat valstybė ir visuomenė“ (Vatikano II susirinkimo nutarimai, 1994, p. 410).

1.3.2.1 Socialinio pedagogo darbas su šeima perduodant vertybes

Kaip teigia Leliūgienė (2003), šeimos reikšmė visuomenėje savo įtaka neprilygsta jokiai kitai institucijai, nes tik šeimoje žmogus vystosi ir formuojasi, kaip asmenybė, čia susipažįstama su socialiniais vaidmenimis, kurie yra svarbūs vaiko adaptacijai visuomenėje. Šeima labiausiai įtakoja visą tolesnį asmens gyvenimą, nes yra pirmoji žmogaus ugdymo institucija. Tik šeimoje

formuojasi pagrindinės žmogaus elgesio normos, suteikiami pirmieji dorovingumo pagrindai, atsiveria žmogaus individualios asmens savybės ir vidinis pasaulis.

Socialinis pedagogas dirbdams su šeimomis ir vaikais, yra tarsi tarpininkas: tarp tėvų ir vaikų, tarp vaikų ir mokyklos, šeimoje – tarp sutuoktinių.

Leliūgienės (2003) teigimu: „Didelę reikšmę socialinėje pedagoginėje veikloje užima socialinio pedagogo darbas su šeima. Akivaizdu, jog šeima atlieka pagrindinį vaidmenį vaiko socializacijoje, todėl socialinio pedagogo darbas su šeima privalomas ne tik tuomet kai vaiko elgesys kelia problemas, bet ir prevencinėje veikloje“ (Leliūgienė, 2003, p. 38).

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos įstatyme teigiama, kad „Socialinis pedagogas – vaiko advokatas“, kuris kuria socialinės partnerystę su įvairiomis, darbo vietoje, esančiomis institucijomis (policija, seniūnija, kultūros įstaigomis, pirminės sveikatos priežiūros centrais, vaiko teisių apsaugos tarnyba) taip pat įstaigomis, įmonėmis, bendrovėmis, Bažnyčia, visuomeninėmis organizacijomis, autorinteta turinčiais gyventojais.

Pagrindinė institucija kurioje vaikas socializuojasi yra šeima, joje vaikas perima visas normas, vertybes, statusus, požiūrį į gyvenimą. Šeimos, kurios nesugeba tinkamai auklėti savo atžalų ir perduoti savo puoselėjamų vertybių, yra teikiama socialinė – pedagoginė pagalba. Kaip teigia Leliūgienė (2003), darbo su šeima formas galima skirstyti į dvi dideles sritis, o šias – į mažesnes. Įprastinės darbo su šeima formos yra trumpalaikė ir ilgalaikė socialinio pedagogo veikla. Trumpalaikės darbo formos atmainos yra:

- Krizių intervencija. Tai socialinio pedagogo įsikišimas į šeimą tam tikrais jos gyvenimo momentais - įvykus dideliems pasikeitimams ar esant netikėtoms traumuojančioms aplinkybėms. Kiekviena krizinė situacija reikalauja skubios reakcijos ir neatidėliotinių veiksmų. O parama konkrečioje situacijoje ne tiek gili, kiek plati ir kompleksinė. Tokiais atvejais pagrindinis socialinio pedagogo uždavinys vykdyti šeimos reabilitavimą, nukreipti savo veiksmus į kiekvieno šeimos nario asmenybės vystymą, į adekvačių socializacijos ir veiksmingos adaptacijos pasiekimo būdų paiešką.

- I problemos sprendimą orientuotas modelis padeda spręsti jau iškilusias ir pastebėtas konkrečias problemas. Šioje situacijoje socialinio pedagogo užduotis - sukurti palankias sąlygas, problemai išspręsti. Išskirtinis šio modelio bruožas yra kontrakto tarp šeimos ir socialinio pedagogo sudarymas. Šeimos vaidmuo - apsibrėžti pageidaujamas siekiamybes ir išsikelti konkrečius uždavinius, o socialinio pedagogo pareiga – nustatyti įvykdymo terminus. Svarbu pridurti tai, kad šis susitarimas nėra teisinis, jis daugiau moralinio pobūdžio. Šis būdas leidžia šeimai aktyviai įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą ir skatina savarankiškiau spręsti problemas.

Ilgalaikės darbo formos. Dirbant su šeima šiuo metodu, siekiama pakeisti šeimos gyvenimo būdą. Numatant ilgalaikę darbo su šeima veiklą socialiniam pedagogui būtina lankyti šeimą, siekiant diagnozuoti jos problemas, kontroliuoti jų sprendimą. Didelį vaidmenį šeimų socialiniam reikšmingumui turi konsultacinio pobūdžio pokalbiai, kurie dažniausiai reikalingi normalioms šeimoms, susidūrus su sunkumais sprendžiant gyvenimiškus klausimus.

Socialinis pedagogas, dirbdamas su šeima gali naudoti įvairius konsultavimo būdus: įtikinimo, įtaigos, meno terapijos, socialinės - psichologinės treniruotės, o jo paramą šeimai galima laikyti sėkminga tada, kai pavyksta įveikti iškilusį pavojų, psichologinę priklausomybę, psichologinį diskomfortą ar kitas krizines situacijas. Kai formuojasi naujas supratimas ir požiūris į turimas problemas, stiprėja ir šeimos narių adaptaciniai sugebėjimai. (Leliūgienė, 2003, p. 292-293). Kalbant apie socialinio pedagogo veiklą mokykloje, tai ji neapsiriboja vien dokumentais reglamentuojančiais vaikų teises ir jų teisėtus interesus, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymais ar kitais norminiais dokumentais, socialinės pagalbos telkimu ugdymo įstaigose ar už jų ribų.

Kaip teigia Kvieskienė (2003), mokykloje socialinis pedagogas yra reikalingas, kaip pedagogų komandos narys, kuris dirba su mokytojais, vadovais, psichologais, mokyklos administracijos darbuotojais, auklėtojais, kitais mokyklos darbuotojais. Taigi ugdymo įstaigoje socialinis pedagogas yra vaiko advokatas, vaikui svarbiose gyvenimiškosiose situacijose. Todėl socialinis pedagogas visada stengiasi palaikyti vaiką ir globėjus, jam svarbu išgirsti, kokios problemos slegią ugdytinį, jis siekia būti tarpininku tarp vaiko ir kitų specialistų, kurie gali padėti spręsti problemas, jei pedagogas vienas to padaryti negali.

Tad galimas daryti išvadą, kad socialinis pedagogas ugdymo įstaigoje yra svarbiausias vaiko socializacijos proceso veikėjas ir kordinuojantis asmuo, kuriam svarbi saugi aplinka vaikui, kurioje jis galėtų skleisti, ugdyti savo kūrybiškumą ir saviraišką, skatinti iniciatyvumą. Socialinis pedagogas taip pat rūpinasi vaikų savivalda, konsultuoja ir iniciatyviai dirba kuriodamas socialinius projektus, kuriuose daug dėmesio skiria jaunų žmonių aktyvinimui. Kadangi socialinis pedagogas aktyviai dirba ugdymo procese, skatina pozityvią socializaciją ugdymo įstaigose, bet taip pat daug dirba su vaikais ir šeimomis, kurie turi sunkumų.

Vienas iš svarbiausių pagalbos šeimai tikslų mokykloje yra pozityvių pokyčių siekimas šeimoje, kurioje vaikas auga, teikiant pagalbą ir vaikui, ir jo artimiesiems individualiai, pagal galimybes ir poreikius, į pagalbą pasikviečiant ir kitas institucijas, kurios dirba su vaikais ir dėl jų. Todėl socialinis pedagogas ugdymo įstaigoje visada pasirengęs dirbti su vaiku, jį supančia aplinka, dirbti komandoje, ir teikti pagalbą visiems, kuriems jos reikia.

Remiantis Leliūgienė (2003), didžiausias dėmesys socialinėje pedagogikoje yra skiriamas individo dvasiniam pasauliui ir žmogaus sielos puoselėjimui bei turtinimui. Todėl socialinis pedagogas, visada siekia individo pokyčius stebėti, nes asmens dvasinis pasaulis, jo vertybės,

charakteris kinta, kartu aprėpdamas žmogiškąjį charakterį ir socialinio gyvenimo nesklaidumus. Tad socialinio pedagogo pašaukimas yra padėti jaunam žmogui tapti asmenybe ir valdyti savo socialinį gyvenimą nepamirštant svarbiausio savo dvasinio asmenybės pagrindo - vertybių.

2.3.3 Kitų socialinių institucijų (bažnyčios, žiniasklaidos) poveikis vertybių ugdymui

Bažnyčią buvo ir tebėra svarbi socialinė edukacinė institucija. Ji ilgus šimtmečius buvo vienintelis bendruomenės centras. Bažnyčios socialinės edukacinės funkcijos dėka vyko socializacija, kultūros paveldo perdavimas, žmonių sutelktumo, mokymo bei ugdymo procesai. Religiją skleidžia dvasininkija, kuri, siekdama įtvirtinti religiją ir savo galią, visų pirma turi atsižvelgti į žmonių socialinius poreikius.

Dvasininkija, mokydama pasauliečius, siekia savo mokymą integruoti į visuomenę, atnaujindama patį mokymo procesą pagal socialinę visuomenės būklę, bet nekeisdama pirminio religinio mokymo principų (Kvieskienė, 2005). Taigi Bažnyčia visais laikais turėjo įtakos žmogaus gyvenimui, požiūriui į pasaulį, visuomenę. Jaunas žmogus Bažnyčioje ieško savęs, tapatumo ir į Bažnyčios gyvenimą įsilieja, nes nori priklausyti bendruomenei ir joje gyventi.

Kaip teigia Vasiliauskas (2006), Bažnyčia, jaunajai kartai skelbdama Dievo tiesas, skiepijo Kristaus gyvenimo būdą, meilę žmogui. Kunigas mokė vaikus tikybos, teikė pirmąją Komuniją, sutvirtinimo sakramentą, prieš šventes, ypač Kalėdas ir Velykas, kontroliavo žmonių pasninkus, formavo krikščioniškąsias pažiūras į pasaulį, tarpusavio santykius, pagarbą mirusiesiems. Sunku atrasti kokią nors žmogaus dvasinio gyvenimo sritį, kurios tuo metu nebūtų veikusi religinė bendruomenė.

Remiantis Žiobiene (2006), informacija ir bendravimas, teikiami žiniasklaidos, besiremiančios naujomis technologijomis, vaidina svarbų vaidmenį mūsų aplinkai ir šis vaidmuo ir yra be galo svarbus, nes žiniasklaida ne visada atstovauja visuomenės nuomonei ar perima specifines švietimo ar kultūros įstaigų funkcijas.

Šių dienų visuomenė kelia reikalavimą žiniasklaidai – pateikti teisingą, nešališką ir sąžiningą informaciją, nenaudoti jos savanaudiškiems tikslams bei laikytis įstatymų nuostatų. Būtina tobulinti teisės aktus nustatant kiekvienos institucijos atsakingos už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo priežiūrą, kompetencijos ribas, taip pat įstatymiškai įtvirtinti administracinių nuobaudų už informacijos, neigiamai veikiančios nepilnamečius, platinimą, skyrimo tvarką bei jos užtikrinimo priemones.

Neigiama žiniasklaidos nuomonė, turi įtakos jauno žmogaus vertybėms, jo asmenybei, tad žiniasklaida atlikdama auklėjamąją funkciją, ugdydama vaikus turėtų atsižvelgti į savo įtakos

svarbą ir reikšmę, nes jei Bažnyčia vaikuose ugdo dorovines ir dvasines vertybes, žiniasklaidos įtaką ne ką mažesnę už šios ugdymo įstaigos ir labai reikšminga vertybinių nupstatų formavime.

Tik visų ugdymo institucijų bendra veikla yra galimybė, kad jaunas žmogus rinksis tikrąsias vertybes ir ateityje mokys savo vaikus, perduodamas jas iš kartos į kartą.

1.3.4 Bendraamžių poveikis vertybių puoselėjimui

Žmogus yra unikalus, jis turi poreikius, troškimus, lūkesčius, siekia tobulėti, kaip asmenybė, bet žmogus nėra tas, kuris gali būti vienas, jam būtina socializacija, bendravimas su kitais, bendravimas ir bendradarbiavimas su panašiais į save (Kvieskienė, 2005). Kiekvienas žmogus gimdamas tampa visuomenės nariu ir siekia joje integruotis pirmiausia šeimoje, vėliau darželyje, mokykloje ir t.t. Vaikus svarbu ne tik institucijos kuriose jis ugdomi bet ir žmonės su kuriais jis socializuojasi.

Seniau vaikai bendraudavo su kitais vaikais ne tik šeimoje, bet ir už jos ribų, ypač vienturčiai ir tie, kurių amžius skirdavosi nuo seserų ar brolių. Berniukai dažnai žaisdavo su berniukais, mergaitės su mergaitėmis, paaugliai su paaugliais, mažesni su mažesniais, tačiau tai nebuvo taisyklė. Žaidimų draugus rinkdavosi ne tik pagal amžių ir lytį, bet ir pagal kiekvieno vaiko charakterį, kitas individualias savybes (Stonkuvienė, 2000). Vaikui visada svarbus bendravimas su bendraamžiais, nes jie yra geriausi mokytojai ne tik žaidžiant ar išdykaujant, bet ir užsiimant ugdomąją veikla.

Vaikui augant vis didesnę įtaką turi bendraamžiai. Kaip teigia L. Jovaiša (2002), jauno žmogaus socialumas ribotas. Jis yra linkęs bendrauti ne su visais, o tik su savo bendraamžiais, šiek tiek vyresniais už save mokiniais. Suaugusiųjų draugystė jam ne visada priimtina, nes jie nenori pripažinti jo savarankiškumo ir subrendimo, dar laiko jį vaiku, todėl jie jam nėra autoritetas. Savo vienmečių grupėje jaunuolis veiklus, komunikabilus, rodo pastangas, draugiškas, pasirengęs ginti grupę. To paties jis tikisi iš kitų grupės narių.

Kalbant apie vertybių ugdymą, ypatingai svarbu, kad vaikai mokytųsi kartu su bendraamžiais, kad jų naują pasaulio suvokimą stiprintų žinojimas: „tai svarbu ne man vienam“. Ugdymą pradėję tėvai turėtų vesti vaiką į bendriją, nesvarbu, kokia ji: darželio grupė, artimųjų būrys ar bažnyčios bendruomenė. Kartu vaikas gali išmokti dėkoti, bendrauti puoselėti svarbiausias vertybes (Babenskaitė, 2002). Taigi vaikui svarbu būti su kitais, su jais ir iš jų mokytis, nes geras pavyzdys daro teigiamą įtaką.

Todėl galima daryti išvadą, kad vaikų draugai taip pat gali turėti nemažą reikšmę moraliniam ir dvasiniam vaikų ugdymuisi. Todėl pagalba vaikams renkant draugus, reikalauja saiko ir supratimo, nes kitaip tai gali duoti kitokius, nei laukiami - rezultatus. Reikia stengtis, kad

vaikai patektų į nesergančią aplinką (mokykla, parapija, pažįstamos šeimos). Pajutus blogą įtaką, būtinas tėvų įsikišimas (Šeima ir tikėjimas, 2009).

Jauno žmogaus vertybių ugdymas yra svarbus tiek šeimai, tiek mokyklai, tiek Bažnyčiai, nes jos visos dirba bendram labui – jaunuolio ugdymui. Visos institucijos turi įtakos besiformuojančiai asmenybei, bet turbūt didžiausia įtaką daro šeima, nes joje vaikas socializuojasi pirmiausia iš tėvų, senelių gauna didžiausius gyvenimo pagrindus, kuriuos vėliau plėtoja mokykloje. Vertybės individui yra svarbios kaip maistas, vanduo, nes jų dėka žmoguje ugdomos moralinės normos, požiūris į gyvenimą. Vertybės su kuriomis vaikas susipažįsta šeimoje, vėliau žinias gilina mokykloje, o paskui save realizuoja bažnyčioje, ar kitoje bendruomenėje, ugdo jį kaip asmenybę.

Bendraamžiai vaikui turi taip pat daug įtakos, nes jie nėra tėvai, mokytojai, jie tokie kaip ir pats vaikas, nes jį puikiai supranta, pažįsta. Tad bendraamžių įtaka vertybių ugdyme taip pat didelė, nes draugas, kuriuo pasitiki, gali būti puikus autoritetas, kuriuo galima sekti ir kartu mokytis.

Jauno žmogaus vertybių ugdymas yra visos visuomenės darbas kartu, kad tas žmogus užaugtų geras, doras ir turintis požiūrį į visus dalykus, nuo kurių priklauso žmonijos ateitis ir likimas, o svarbiausias iš jų turėtų būti dorovė. Žinoma šis teiginys idealizuotas, nes dabartinėje visuomenėje tokio pavyzdžio nėra. Tad tik įveikus problemas, tokias kaip šeimos susvetimėjimas, neatsakingas auklėjimas, neigiama bendraamžių įtaka, mokyklos ir Bažnyčios nepakankamas bendradarbiavimas negali padėti dvasiškai auklėti jaunąją kartą ir siekti gerų rezultatų. Tad jei šeima, kaip pirmoji ir pagrindinė institucija daranti didžiausią įtaką jaunam žmogui įveiks sunkumus kurie riboja vertybių ugdymą, tada vertybių perdavimas iš kartos į kartą turės galimybę gyvuoti ir vesti gerus vaisius.

2 skyrius. MOKYKLOJE IR ŠEIMOJE UGDOMŲ VERTYBIŲ SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS KONTEKSTE TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologija

Atliekant tyrimą buvo naudojamas teorinės analizės metodas, kokybinis tyrimas (interview metodas) ir kokybinio tyrimo turinio analizė. Pasirinkti tyrimo metodai leido geriau suvokti bei pažinti šeimoje ir mokykloje vaikams diegiamas vertybes, taip pat įvertinti ugdymo vertybėmis galimybes, nes, kaip teigia Jovaiša (2001), ugdymas yra sudėtingas procesas, kuris susideda iš įvairių individo socialinių, psichologinių, kultūrinių gyvenimo įvykių, taip pat iš jo dvasinių išgyvenimų, atsirandančių tada, kai jis susiduria su aukščiausiomis vertybėmis, kitaip tariant geras ugdymas yra įtakojamas dvasinių žmogaus vertybių.

Remiantis autoriais, Kardelis (2002), Žydžiūnaitė (2001), kurie teigia, kad kokybinis tyrimas – tai sistemingas, neturintis konkrečios struktūros tyrimas, kuris atskleidžia žmonių grupės, atvejo ar sistemos, tyrimą įprastoje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamus reiškinius ir pateikti savo interpretaciją bei paaiškinimą. Todėl, kaip teigia Kardelis (2005), svarbiausia kokybinio tyrimo dalis yra kokybinių tyrimo duomenų apibendrinimas.

Paulauskaitės nuomone (1996), kokybiniai tyrimo metodai yra patogūs, nes jiems svarbu interpretacija, o ne konkretūs skaičiai, viskas remiasi į procesą, o ne į išvadą.

Tyrimo duomenims surinkti buvo naudojamas kokybinio tyrimo metodas – apklausa. Remiantis S. M. Charles (1999), tai apklausa yra vienas iš tyrimo metodų kuris skatinamųjų veiksmų seka padeda iš tyrimo dalyvių gauti atsakymus, apklausa paprastai atliekama interview būdu.

Interview, kaip teigiama: „atliekant kokybinį tyrimą kartu yra ir stebėjimas: tyrėjas ne tik girdi, ką informantas sako, bet ir mato, kaip jis kalba, kaip tuo metu elgiasi. Vis dėlto pagrindinius duomenis interview metu tyrėjas gauna iš informantų pasisakymų. Interview metodo taikymas suteikia visai kitų galimybių, negu stebėjimas. Svarbiausia, kad padeda tyrėjui suvokti informantų požiūrius, nuomones, įsitikinimus” (Rupšienė, 2007, p.63). Šio tyrimo metu interview leidžia detaliau nustatyti problemų priežastis, nuodugniau susipažinti su vertybių ugdymu šeimos skirtingose kartose ir jų plėtojimu ugdymo įstaigose.

Remiantis Žydžiūnaite (2001), turinio (content) analizės pagrindas yra interpretacija, todėl šiame etape išskiriamos kategorijos ir subkategorijos yra itin kūrybiškas interpretavimo procesas, siekiant atskleisti tekste esančias prasmes.

Rengiant šį magistro darbą, atliktas kokybinis tyrimas, kurį sudarė keturi etapai:

Pirmajame etape (2009 m. rugsėjo - 2010 m. spalio mėn.) atlikta psichologinės, pedagoginės literatūros analizė. Literatūros studijavimas leido tiksliau suformuluoti tyrimo temą, išskirti problemą, apibrėžti objektą. Taip pat suformuluoti tyrimo tikslą bei uždavinius.

Antrajame etape (2010 m. lapkričio mėn.) buvo kuriama konstruojamojo tyrimo metodika.

Trečiajame etape (2010 m. gruodžio – 2011 m. sausio mėn.) pasitelkiant patogiają imtį atrinktos penkios šeimos, gyvenančios kaimiškose vietovėse, su jose esančiais dviejų kartų atstovais, t.y. seneliais ir tėvais, bei tose vietovėse dirbančiais penkiais soc. pedagogais.

Pirmoje tyrimo dalyje atsižvelgiant į tai, kad šiai dienai vertybių ugdymas pirmiausia yra pagrindinis šeimos uždavinys ir darbas, buvo atlikta penkių šeimų apklausa (interviu metodu). Apklausos tikslas – atskleisti kokios vertybės yra puoselėjamos šeimose ir perduodamos iš kartos į kartą atkreipiant dėmesį į įvairius aplinkos įtakojamus veiksnius.

Antroje tyrimo dalyje atlikta, socialinių pedagogų apklausa. Šios apklausos tikslas – išryškinti pagrindines mokykloje diegiamas vertybes vaikui, taip pat atkreipti dėmesį ar šeimos ir mokyklos perduodamos vertybės šių dienų visuomenėje sutampa.

Ketvirtajame etape (2011 m. sausio – gegužės mėn.) atlikta gautų duomenų kokybinė analizė. Remiantis tyrimo rezultatais suformuluotos darbo išvados, parengtas mokyklos bendruomenės darbo su šeima, ugdant vertybes, modelis.

Apibūdinant tyrimo metodus, galima teigti, jog tai – tam tikrų praktinių arba pažintinių rezultatų gavimo būdas, taikant įvairias priemones. Metodo reikšmė didžiulė. Gerai parengtas ar pritaikytas metodas žymiai palengvina tyrimą. Teigiama, kad nuo metodo priklauso viso tyrimo sėkmė, o remiantis tinkamai parengtais tyrimo metodais net ir nelabai gabus žmogus gali daug ką padaryti (Kardelis, 2002).

Tyrimas atliktas pasirinkus šeimas, patogiosios imties būdu bei remiantis ekspertų rekomendacijomis. Parengtos interviu gairės (žr. 1 priedas, 2 priedas), kurios sudarytos remiantis atliktos teorinės analizės įžvalgomis. Klausimai susidėjo iš:

- socialinių - demografinių kintamųjų (klausimai, kuriais siekta atskleisti informantų charakteristikas);
- subjektyvių veiksnių (klausimai, kuriais siekta išryškinti informantų asmenines savybes ir jų požiūrį į vertybes);
- objektyviųjų veiksnių (klausimai, atskleidžiantys informantų galimybes siekiant išsiaiškinti vertybių puoselėjimo galimybes, auklėjimo būdus, bendradarbiavimo ypatybes).

Tyrimo tipui identifikuoti vertybių ugdymą šeimose ir mokykloje socialinės pedagogikos kontekste, pasirinktas kokybinis tyrimas ir interviu metodas yra vienas iš efektyviausių kokybinio tyrimo metodų.

Tyrimo etika

Prieš atliekant tyrimą iš atrinktų šeimų ir socialinių pedagogų buvo gautas žodinis oficialus leidimas - sutikimas atlikti apklausą. Tyrimo metu apklausiami buvo tik tam, žodinių sutikimą davę asmenys. Kiekvienas tyrimo dalyvis žodžiu buvo išsamiai supažindintas su atliekamo tyrimo tema, tikslais bei uždaviniais. Be to, buvo užtikrintas kiekvieno tyrimo dalyvaujančio asmens bei pačios ugdymo įstaigos, kurioje vyko tyrimas su socialiniais pedagogais anonimiškumas.

Kiekvieno interviu pradžioje buvo trumpai pristatytomas tyrimo tikslas bei užtikrintas interviu duodančio asmens anonimiškumas. Interviu pradžioje, kiekvieno tiriamojo buvo paklausama apie tai, ar galima įrašinėti interviu, tiriamiesiems sutikus, buvo naudojamas diktofonas. Interviu pabaigoje tyrimo dalyvavusiam asmeniui buvo padėkota. Apklausos su šeimomis ir socialiniais pedagogais buvo vykdomos, šeimoms ir soc. pedagogams priimtina ir patogiu metu. Kiekvienam tyrimo dalyvavusiam asmeniui prieš interviu buvo pravaista trumpa instrukcija.

2.2 Tyrimo imtis

Tyrimo metu buvo apklausti 15 respondentų (N=15), iš jų 10 šeimos nariai (seneliai ir tėvai) ir 5 socialiniai pedagogai.

Siekiant išsiaiškinti dviejų kartų požiūrį į vertybių ugdymą šeimose ir mokykloje, socialinės pedagogikos kontekste buvo atliktas kokybinis tyrimas. Kokybiniam tyrimo dalyvavo įvairių Mažeikių rajono kaimų gyventojai – 15 įvairaus amžiaus asmenų, atstovaujančių dvi kartas, kurios formavosi skirtingu istoriniu, kultūriniu laikotarpiu ir skirtingomis socialinėmis sąlygomis. Toks grupavimas leis labiau išryškinti vyraujančių skirtingas kartas atstovaujančių respondentų nuomonių panašumus ir skirtumus.

Pirmoji grupė – 5 asmenys, 59 – 75 metų žmonės, tai socialinių pokyčių, amžiaus, istorijos pokyčių liudininkai bei dalyviai. Šios vyresniosios kartos atstovai – senų tradicijų, vertybių nešėjai ir puoselėtojai.

Antroji grupė – 5 asmenys, 30 – 48 metų amžiaus žmonės, kurie yra dirbantys asmenys, įvairių profesijų atstovai gyvenantys kaime. Jie subrendę, save pakankamai realizavę vidurinėsios kartos atstovai, auginantys savo vaikus ir susiduriantys su įvairiais auklėjimo sunkumais.

Trečioji grupė – 5 asmenys, kurie dirba ugdymo įstaigose socialiniais pedagogais, ir kasdien susiduria su vertybių ugdymo sunkumais mokykloje bei šeimoje. Šios grupės atstovai yra ugdymo įstaigose dirbantys, kurie rūpinasi jauno žmogaus vertybių puoselėjimu ir įsisavinimu mokyklose.

Tyrimas buvo atliekamas 2010 m. gruodžio – 2011 m. sausio mėnesiais penkiose Mažeikių rajono kaimiškose vietovėse. Šeimos tyrimui buvo atrinktos taikant patogiąją imtį, atsižvelgiant į faktą, kad kaimo vietovėse šeimų, kuriose būtų abiejų kartų (senelių ir tėvų) atstovų gyvenančių kartų rasti yra lengviau. *Pirmoje tyrimo dalyje*, siekiant nustatyti vertybių ugdymo šeimose per kartas reikšmingumą, buvo apklaustos šeimos. Šios šeimos buvo pasirinktos dėl to, kad gyvena kaime kartu ir yra tos pačios šeimos atstovai. Šeimos apklausai buvo parinktos taikant *paprastą atsitiktinį* grupių parinkimo būdą.

Antroje tyrimo dalyje buvo apklausiami socialiniai pedagogai, kurių vietovėse gyvena tirtų šeimų atstovai.

Tiek šeimų atstovai (seneliai ir tėvai), tiek socialiniai pedagogai apklausai buvo atrinkti taikant *paprastą atsitiktinį* grupių parinkimo būdą. Atrankoje dalyvavo tik tie tėvai, ir seneliai, kurių gyvenamose vietovėse dirba socialiniai pedagogai.

Pirmosios ir antrosios tyrimo dalies metu gauti šeimų (senelių ir tėvų kartos atstovų), socialinių pedagogų, atsakymai į interviu metu užduotus klausimus nagrinėti kokybiniu turinio analizės metodu. Ši analizė apima keturis etapus: *Pirmas etapas* – gautų atsakymų (teksto) skaitymas; *Antrasis etapas* – kategorijų išskirimas; *Trečiasis etapas* – kategorijų skaidymas į subkategorijas; *Ketvirtasis etapas* – kategorijų ir subkategorijų pagrindinams iš teksto parinktais teiginiais.

2.3. Mokykloje ir šeimoje ugdomų vertybių socialinės pedagogikos kontekste atlikto tyrimo (interviu metodu) turinio (content) analizė

Senelių ir tėvų kartos atstovų bei socialinių pedagogų požiūris į svarbiausias vertybes, vertybių ugdymą šeimose ugdant vaikus ir jų požiūrius bei nuostatas

Siekiant atskleisti vertybių ugdymą šeimose tarp kartų socialinės pedagogikos kontekste galimybes buvo atlikta šeimų – senelių ir tėvų bei socialinių pedagogų apklausa. Apklausos metu buvo siekiama išsiaiškinti kokios vertybės yra svarbiausios kiekvienam respondentui, kaip ir kokiomis vertybėmis kiekvienas auklėjo ir auklėja savo vaikus, kokias vertybes perduoda, kas įtakoja šį perdavimą.

Tyrimo metu identifikuotos tokios vertybių ugdymo šeimose per kartas socialinės pedagogikos kontekste kategorijos: Svarbiausios šeimos puoselėjamos vertybės, parentos tėvų pavyzdžiu ir perduodamos iš kartos į kartą, ugdant vaikų dorovę ir skatinančios bendražmogiškų vertybių formavimąsi; Šeimoje diegiamos vertybės, kurios buvo perduotos dar vaikystėje, skatinančias žmogaus tinkamą elgesį, kito asmens vertinimą bei esamų vertybių įsisąmoninimą; Šeimos nariai, įtakoję vaikų auklėjimą ir darę įtaką vaikų vertybių formavimuisi; Sunkumai su kuriais susiduria tėvai, perduodami vertybes; Makro veiksmų (kultūros, politikos) įtaką žmogui, jo puoselėjamos vertybės ir šeimos auklėjamajam darbui su vaiku; Mikro veiksmų (Šeimos, Bažnyčios, Vaikų draugų - bendraamžių) įtaką tinkamų vertybių vaikuose formavimui; Dviejų ugdymo institucijų (šeimos ir mokyklos) bendravimo ir bendradarbiavimo būdai, kuriais skatinama šių ugdymo institucijų bendra veikla ugdant vaikuose svarbiausias vertybes; Šeimos ir soc. pedagogų požiūris į pagalbą mokykloje, jos prašymą ir pagalbos būdus; Socialinės pedagogikos kontekste išryškėjusios problemos su kuriomis susiduria vaikai, puoselėdami ir perimdami vertybes.

Svarbiausia vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su šeimos narių, socialinių pedagogų požiūriu į pagrindines vertybes (šeimą, vaikų auklėjimą ir perduodamas vertybes) (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Šeimos narių – senelių, tėvų, socialinių pedagogų požiūris į svarbiausias vertybes puoselėjamas šeimoje bei vaikų auklėjimą (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
	Svarbiausios vertybės yra šeima, vaikai, darbas, žinios, gyvenimas	„Man šeima yra vertybė“ „Mano nuomone, vertybė yra šeima“ „Man svarbiausia vertybė būtų šeima, darbas, žinios, pats gyvenimas“ „Man vertybė yra darbas, šeima“	6
	Gerai santykiai su aplinkiniais, pagarba	„Gerai santykiai su aplinkiniais, pagarba, aišku labai svarbu pagarba“	6

Svarbiausios šeimos puoselėjamos vertybės, paremtos tėvų pavyzdžiu ir perduodamos iš kartos į kartą, ugdant vaikų dorovę ir skatinančios bendražmogiškų vertybių formavimąsi	kitiems ir atsakingumas, tinkamas auklėjimas yra svarbios vertybės auklėjant vaikus	„Kad reikia gerbti vyresnius, mokėti atsakyti už savo poelgius“ „... pagarba kitiems, ir dar visko pagrindas yra tinkamas auklėjimas“	
	Auklėjant vaikus svarbu dorumas, sąžiningumas, tinkamas elgesys ir atsakomybė	„Kad būtų dori, sąžiningi“ „Būti sąžiningas...“ „Gyvenime man svarbiausia elgtis tinkamai, atsakingai, sąžiningai, gerbti kitus“	5
	Puoselėjama vertybė - sveikata	„Man vertybė - sveikata“ „Visų pirma sveikata“	4
	Auklėjant vaikus, jiems reikia rodyti tinkamą pavyzdį	„Rodyti gerą pavyzdį, kad vaikams būtų pavyzdys“ „Svarbiausia, kad vaikai turėtų tinkamą pavyzdį ir juo sektų“	3
	Perduodant vertybes, svarbu ugdyti darbštumą, nuoširdumą, gailestį, atsakomybę, atlaidumą, pareigingumą, toleranciją	„Darbštumas, atsakomybė, nuoširdumas, gailestis, atlaidumas“ „Pareigingumas, tolerancija, nuoširdumas, darbštumas“	3
	Vaikus reikia auklėti taip, kad būtų draugiški, padėtų kitiems, netinginiauti	„Siekiau perduoti, kad būtų draugiški, nesimuštų, nesibartų, draugiškai gyventų su kaimynais, šeimoje“ „Kad būti draugiškiems, šeimoje, kaime tarpusavyje draugiškai vienas kitam padėti ir netinginiauti“	2
	Labai svarbu glaudus, šiltas, atviras šeimos bendravimas ir bendradarbiavimas	„Svarbiausia glaudus šeimos bendradarbiavimas“ „Šiltas, atviras bendravimas“	2
	Soc. pedagogo nuomone svarbiausia šeimoje yra vaiko išklašymas	„Tai yra vaiko išklašymas, manau, kad išklašyti vaiko nuomonę, paskui spręsti kaip jam padėti“	2
	Senelių kartos atstovai vaikams perdavė iš tėvų gautas vertybes	„Kokias vertybes gavau iš savo tėvų, tokias stengiausi perduoti savo vaikams“	1
	Svarbu, kad vaikai siektų išsilavinimo, būtų geri	„Kad siektų mokslų, kad būtų išsilavinę, kad būtų geri“	1
Iš viso:			32

Pirmoji pagal svarbą kategorija, kurios esmę sudaro teiginiai, susiję su svarbiausiomis vertybėmis (šeima, vaikų auklėjimas ir perduodamos vertybės), sudarančios subkategorijos atspindi pagrindines vertybes, kurios, tyrimo dalyvių vertinimais yra šeima, vaikai, darbas, žinios, gyvenimas.

Kiekybiniame tyrime dalyvaujantys respondentai šeimą nurodė, svarbiausia gyvenime (1 lentelė), todėl šeima buvo įvardinta, kaip pagrindinė vertybė: „Man šeima yra vertybė“, nes su ja kiekvieną žmogų sieja artimiausi ryšiai. Panašios nuomonės yra ir Vasiliauskas (1992), Danilevičienė (2008), jų teigimu, šeima yra didžiausia ir reikšmingiausia vertybė, kuri užima pirmą vietą Lietuvos gyventojų vertybinių orientacijų skalėje.

Taigi analizuojant tėvų, senelių bei socialinių pedagogų požiūrį į vertybes pastebėta, kad visos trys tiriamųjų grupės pripažįsta, jog: „[...] svarbiausia vertybė būtų šeima, darbas, žinios, pats gyvenimas“, tai patvirtina nuostatą, kad žmogus labiausiai vertina tai, kas jam atrodo reikšmingiausia iš jį supančios aplinkos. Taigi šeima kaip pirmoji ugdymo institucija yra vaikų auklėtoja ir jiems perduoda žmogiškąsias vertybes.

Remiantis Miškiniu (2003), kuris teigia, kad: „Vertybės – tai dalykai, kuriuos asmenybė (ar visuomenė) labiausiai vertina“ (Miškinis, 2003, p. 9), galima teigti, kad šiandien žmogaus unikalumą nulemia jo dorovė, kurią žmogus pirmiausia pastebi šeimoje ir kuri moko vertinti svarbiausius dalykus gyvenime, o diegiamos vertybės, tokios, kaip šeima, darbas, žinios, gyvenimas tampa aukščiausia sėkmingo auklėjimo išraiška.

Kita (antroji pagal svarbą) subkategorija yra susijusi su gerais santykiais jungiančiais aplinkinius, pagarba kitiems ir atsakingumas, tinkamas auklėjimas, kurie yra reikšmingi perduodant vertybes vaikams. Tiriamieji teigia: „Kad reikia gerbti vyresnius, mokėti atsakyti už savo poelgius“, nes tik, pagarba skatina žmonių pasitikėjimą, rūpestį, supratingumą.

Pasak Gučo (1990), šeima yra ta vieta, kurioje vaikas iš arti susiduria su įvairių požiūrių ir socialinių vaidmenų vienvė, nes joje formuojasi vaiko pirmosios pažiūros į įvairius reiškinius. Ši institucija vaikui tampa jo socializacijos vieta, nes jis iš jos perima šeimos narių elgesį ir siekius, kurie jam tampa jo elgesio standartu, tikslų šaltiniu. Todėl pirmojeje institucijoje ugdoma pagarba, atsakingumas, perimti iš šeimos ir tampantys vaiko ir aplinkos gerų santykių pagrindu.

Trečioji subkategorija kalba apie tai, kad auklėjant vaikus svarbu juose ugdyti dorumą, sąžiningumą, tinkamą elgesį ir atsakomybę. Analizuojant respondentų pasisakymus, išryškėja, kad: „Gyvenime man svarbiausia elgtis tinkamai, atsakingai, sąžiningai, gerbti kitus“, tad respondentų atsakymai patvirtina, kad pirmiausia auklėjant vaikus jiems siekiama perduoti moralines ir dorovines vertybes.

Remiantis Bladžiumi (2005), tai moralinės ir dorovinės vertybės gali būti tos, kuriomis remiamės vertindami reiškinius bendražmogiškame lygmenyje, ir tai, ką vertiname tikėjimo srityje, nes jos byloja apie santykį su kitu žmogumi: jautrumas, savikritiškumas, kuklumas, sąžiningumas, žmogaus ir jo darbo vaisių saugojimas, pareigingumas, pareigos jausmas, atsakingumas.

Kita (ketvirtoji) subkategorija kalba, apie tai, kad svarbiausia vertybė žmogui yra sveikata. Apklausoje dalyvavę seneliai ir socialiniai pedagogai taip pat kaip vertybę, kuri yra reikšminga žmogui, įvardijo sveikatą: „Man vertybė – sveikata“, nes sveikata, kaip svarbiausia gyvenime turi įtakos kitoms respondentų pasirinktoms vertybėms.

Penktoji pagal svarbumą subkategorija susijusi su vaikų auklėjimu, kuris paremtas asmeniniu (šeimoms narių) pavyzdžiu. Kaip teigia senelių kartos atstovai: „Svarbiausia, kad vaikai turėtų tinkamą pavyzdį ir juo sektų“.

Jovaiša (1995) teigia, kad pavyzdys – veiksminga pradinė auklėjimo priemonė. Kai šiais kokiais nors būdais panaudojama auklėjimo tikslui, tampa auklėjimo metodu. Psichologinis jo pamatas yra faktas, kad vaikų, paauglių, jaunuolių ir net suaugusių žmonių sąmonė turi ypatybę identifikuoti save su kitais, perimti kitų mąstymo būdą, kalbėseną, elgseną, net eiseną, gestikuliaciją. Taip jie lavinasi ir auklėjasi. Labai svarbus vaikams yra tėvų asmeninis pavyzdys, jų elgsena, pasaulėžiūra, dora, dvasingumas. Tėvų pavyzdžio įtaka vaikams yra svarbi, nes ji yra pirminė ir nenutrūkstama. Vaikas iš savo tėvų mokosi mąstyti, suprasti, kontroliuoti savo reakcijas ir veikti kitus žmones, taip pat perimti tėvų puoselėjamas vertybes, nes tėvai vaikuose negali išugdyti to, ko patys neturi.

Sekanti subkategorija kalba apie tai, kad perduodant vertybes, svarbu ugdyti vaikuose darbštumą, nuoširdumą, gailestį, atsakomybę, atlaidumą, pareigingumą, toleranciją. Kaip teigia tiriamieji: „Darbštumas, atsakomybė, nuoširdumas, gailestis, atlaidumas“, vaikams perduodamos vertybės, kurios skatina tinkamą jų elgesį.

Kita pagal svarbumą subkategorija pažymi, kad vaikus reikia auklėti taip, kad būtų draugiški, padėtų kitiems, netinginiautų. Kalbama apie žmogaus galimybę bendrauti su kitais žmonėmis: „Siekiau perduoti, kad būtų draugiški, nesimuštų, nesibartų, draugiškai gyventų su kaimynais, šeimoje“, nes tai kaip teigia senelių kartos atstovai yra žmogaus gyvavimo, tarp žmonių pagrindas.

Tai patvirtina ir kita subkategorija, kuri teigia, kad labai svarbu glaudus, šiltas, atviras šeimos bendravimas ir bendradarbiavimas. Kaip teigia tyrime dalyvavę respondentai: „Svarbiausia glaudus šeimos bendradarbiavimas“. Vaikui niekas negali atstoti nuoširdaus ir šilto šeimos bendravimo, nes niekas negali prilygti jam šeimos aplinkos. Pasak Miškinio (1993), šeimos gyvenime labai aiškiai reiškiasi visi asmenybės, jos sąmonės ypatumai. Bendradarbiavimo šeimoje stoka negali atstoti jokios pedagoginės priemonės, nes tik tėvų bendravimo praturtintas vaikas iš šeimos židinio gali pasiimti dvasines vertybes visam gyvenimui.

Sekanti subkategorija kalba apie tai, kad socialinio pedagogo nuomone, svarbiausia šeimoje yra vaiko išklauskymas. Tyrimo metu vieninteliai socialiniai pedagogai pabrėžė, kad auklėjant vaikus šeimoje, perduodant jiems savo puoselėjamas vertybes, labai svarbu yra vaiko vertinimas, supratimas: „Tai yra vaiko išklauskymas, manau, kad išklauskyti vaiko nuomonę, paskui spręsti kaip jam padėti“, taigi, norint, kad vaikas iš šeimos perimtų jos taisykles, normas,

požiūrį, labai svarbu yra vaiko išklausymas, ko socialiniai pedagogai šeimose pasigenda, kad vaikas šeimoje būtų įvertintas ir išgirstas, išklausytas.

Dar vienoje subkategorijoje atsispindi senelių kartos atstovų vaikams perduotos iš tėvų gautos vertybės. Tiriamieji pabrėžia, kad auklėdami vaikus, auklėjo juos savo pavyzdžiu, perdavė tokias vertybes, kokias patys buvo gavę iš savo tėvų, t.y. vaikų senelių: „Kokias vertybes gavau iš savo tėvų, tokias stengiausi perduoti savo vaikams“, tai puikiai atskleidžia faktą, kad dažniausiai vaikų auklėjimas - socializacija yra paprotinės kilmės, vykstantis šeimose perimant vertybes iš ankstesnės kartos atstovų.

Panašiai teigia ir Vasiliauskas (2002), kalbant apie socializaciją- mūsų visuomenėje yra susiformavusi žmogaus gyvenimo būdą ir charakterį atitinkanti auklėjimo sistema, kurią sudaro viską apimantys auklėjimo tikslai, o pats auklėjimas remiasi ankstesnių kartų patirtimi ir tradicijomis, įvairios liaudies pedagogikos priemonės, taip pat gyvenimo papročių reikalavimų taikymas, įvairių auklėjimo metodų naudojimas, sekimas autoritetais. Esama auklėjimo vienovė, kaip auklėjimo sistemos dalis, daro įtaką vaiko socializacijai.

Paskutinė subkategorija pabrėžia, jog ugdant vertybes, svarbu, kad vaikai siektų išsilavinimo, būtų geri. Tai labiausiai akcentavo senelių kartos atstovai, kurie auklėdami savo atžalas, vaikuose diegė: „Kad siektų mokslų, kad būtų išsilavinę, kad būtų geri“, nes žinios jiems yra svarbiausia gyvenime vertybė.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima daryti prielaidą, kad kaimo žmonės – seneliai, tėvai perima vertybes iš kartos į kartą, o labiausiai gyvenime jie vertina šeimą. Auklėjant jaunąją kartą, svarbiausia jai perduoti tinkamas vertybes, dažniausiai tas pačias perimtas ir ankstesnių kartų, kurias dauguma respondentų įvardino, būtent priklausančias moralinėms – dorinėms, ir asmenines žmogaus sąvybes atitinkančioms vertybėms, kai kurios iš jų vėliau gilinamos ir ugdymo įstaigose, apie tai patvirtimo ir soc. pedagogų apklausos rezultatai.

Senelių ir tėvų kartos atstovų vertybių ugdymas, paremtas iš vaikystės atsineštomis visuomenės ir šeimos normomis, naudojamos auklėjant vaikus

Dar viena svarbi vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su senelių, tėvų ir socialinių pedagogų nuo vaikystės diegiamų vertybių vertinimu ir auklėjimo įtaka šių vertybių puoselėjimui (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Senelių, tėvų ir socialinių pedagogų šeimoje diegiamų vertybių vertinimas ir auklėjimo įtaką jų puoselėjimui (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
	Mokė, kad svarbiausia yra pagarba, sąžiningumas, atjauta ir atsakingumas,	„Sąžiningumas, pagarba, atjauta“ „...Būti sąžiningai...“ „Pagarba, atsakingumas, mandagumas, sąžiningumas manau“	5

Šeimoje diegiamos vertybės, kurios buvo perduotos dar vaikystėje, skatinančios žmogaus tinkamą elgesį	mandagumas	„Kiekvieną darbą, ar tai mokslas, ar mažas darbas, reikia padirbti sąžiningai, svarbiausia sąžiningumas“	
	Nuo vaikystės šeimoje diegiamos vertybės buvo mokslas ir darbas	„Mokytis ir dirbti.. Pareidavome iš mokyklos ir žinodavome savo darbus, žaisti laiko nelikdavo, reikėjo ir mokytis“ „Buvo sakoma, kad reikia gerai mokintis, lankyti mokyklą, padėti dirbti, pagal savo išgalias“ „Tėvai nuo mažens mokė, kad reikia mokytis, dirbti“	4
	Auklėjimas paremtas tėvų pavyzdžių, patirtimi, einantisi iš kartos į kartą	„Aš kaip ir mano tėvai, auklėjau savo vaikus kartu su vyru, remdamasi iš tėvų atsinešta patirtimi“ „Auklėjau, kaip ir tėvai“ „Šeima, tėvai niekad nesibarė, rodė gerą pavyzdį, bet pagal tuos laikus taip atrodė, kad tai geros šeimos pavyzdys“	3
	Senelių kartos atstovai auklėju vaikus kartu su antra puse	„Auklėjau savo vaikus, kartu su vyru, stengėmės abu, kad vaikai išaugtų geri ir sąžiningi“ „Stengėmės abu su vyru auklėti vienodai...“	3
	Šeimai svarbu, kad vaikai elgtųsi tinkamai ir atsakingai, turėtų tikslą, gerbtų kitus ir nesielgtų netinkamai	„Noriu, kad vaikai būtų geri, tinkamai elgtųsi, būtų atsakingi, teisingi, mokytųsi, gerbtų kitus ir save, nesielgtų netinkamai“ „Man svarbu buvo, kad vaikai, elgtųsi atsakingai, turėtų tikslą, būtų teisingi, siektų išsilavinimo, būtų geri, sąžiningi, gerbtų kitus ir save, nesielgtų netinkamai“	3
	Vaikams perduotos tos pačios vertybės, kokios gautos iš šeimos	„Tos pačios, kokias aš diegiu savo vaikams, tas pats ir mums buvo nuo mažens“	1
	Svarbiausia, kad vaikai nebijotų pasakyti savo nuomonę ir gerbtų kitus	„Nebijoti pasakyti savo nuomonę ir gerbti kitus žmones“	1
	Reikia mylėti aplinkinius ir šeimą	„Mylėti aplinkinius, šeimą“	1
	Vaikuose reikia ugdyti draugiškumą ir bendradarbiavimą, kad jie su visais mokėtų rasti bendrą kalbą	„...draugiškumą, bendradarbiavimą, kad bendrą kalbą rasti ir su suaugusiais ir su visais“	1
	Svarbų auklėjimo tęstinumas, kad vaikas savo vaikus ateityje auklėtų dorai su meile, šiluma	„Na tą patį, ką skiepysi, savo vaikui, kad jis kai turės savo vaikus, kad išaukėtų juos dorai, kad jis duotų, kas svarbiausia, meilę, atiduoti visą šilumą vaikams, o ką daugiau? Kad jis būtų doras ir viskas“	1
Iš viso:			23

Antroji pagal svarbą kategorija, kurią sudaro teiginiai susiję su nuo vaikystės diegiamomis vertybėmis, kurios remiantis pirma subkategorija yra pagarba, sąžiningumas, atjauta ir atsakingumas, mandagumas. Taigi analizuojant šeimoje perduodamas vertybes siekiama sužinoti, kaip respondentai buvo auklėjami nuo vaikystės ir kokias vertybes jiems buvo perduotos: „Pagarba, atsakingumas, mandagumas, sąžiningumas manau“, šios vertybės yra svarbios kiekvienos šeimos ugdomajame darbe su vaikais, nes ugdo žmogų doroviniu pagrindu.

Kaip teigia Vasiliauskas (2004), iš daugelio vertybių rūšių (dvasinių, humanistinių, materialų, empirinių, praktinių, racionalų) išskirtinė vieta skiriama dorovinėms vertybėms. Nes dorovė apima ne tik žmogų, jo santykį su kitais, bet ir rūpinasi kitų bei savo gerove, skiria gėrį ir

blogi, atsakomybę ir pareigą. O tai yra svarbiausia, siekiant doros asmenybės augimo ir tobulėjimo.

Kita (pagal svarbumą) subkategorija yra susijusi su nuo vaikystės diegiamomis vertybėmis, kurios įvardintos, kaip darbas ir mokslas. Analizuojant šios subkategorijos teiginius išryškėjo, kad šeimose tiriamiesiems buvo formuojamas pozityvus požiūris į mokslą ir darbą: „Tėvai nuo mažens mokė, kad reikia mokytis, dirbti“, taip atsikleidžiamas teigiamas požiūris į tai, kad vaikams būtina diegti darbštumą, norą mokytis bei meilę darbui.

Viena iš svarbesnių žmogaus gyvenimo veiklos sričių ir vertybė yra darbas, nes jo reikšmė žmonių gyvenime vis labiau didėja. Tai neatskiriama šeimos gyvavimo pagrindas, nes yra pagrindinis šeimos pajamų šaltinis, taip pat tai aplinka, kurioje žmonės save gali realizuoti, išreikšti per įvairius bendravimo ir saviraiškos būdus bei patenkinti asmens poreikius (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikolionienė ir kt., 2003).

Trečioji subkategorija kalba apie auklėjimą paremtą tėvų pavyzdžiu, patirtimi ir einančiu iš kartos į kartą. Tiriamieji apklausos metu nurodė, kad vertybių perdavimas yra paremtas paprotine tradicija: „Aš kaip ir mano tėvai, auklėjau savo vaikus kartu su vyru, remdamasi iš tėvų atsinešta patirtimi“, tai tik dar karta patvirtina nuostatą, kad šeimoje auklėjimas yra grindžiamas vyresniųjų pavyzdžiu, mokymu, kuris vyksta per kartas. Nes tik darni, tvirta šeima gali pasiekti sėkmingų auklėjimo rezultatų.

Kaip teigia Gaigalienė (2001), tik darnioje, bendravimo ir pagarbos kupinoje aplinkoje, jaučiantis meilę vaikas gali tenkinti savo poreikius, perimti dvasines vertybes. Tokie vaikai užaugę vadovaujami jiems įskiepytomis vertybėmis – tikėjimu, meile ir pasitikėjimu, teisingumu bei sąžiningumu. Šeima vykdydama vaiko socializacijos funkciją – gyvendama kartu, kai vaikai stebi kasdienį tėvų gyvenimą, ir iš jų perima gyvenimo vertybes, elgesio normas, identifikuoja su būsimais tėvų vaidmenimis ir vadovaudamiesi jų pavyzdžiu ugdomi visapusiškai, kaip asmenybės. Taigi aptarus trečiąją subkategoriją, galime daryti išvadą, kad vertybės šeimoje dažniausiai perduodamos iš kartos į kartą, o tokia šeimos neišmatuojama patirtis yra tvirtos šeimos garantas nuo seniausių laikų.

Anot Vasiliausko (2006), todėl, kad viena karta tradicijas perduodavo, o kita karta jas perimdavo, garantavo paprotinio auklėjimo perimamumą ir tęstinumą. Istoriskai susiformavusios šeimos tradicijos, elgesio taisyklės, kaip žmonių tarpusavio santykių, jų sąmonės reiškimosi būdai, buvo perduodami iš kartos į kartą.

Kita subkategorija kalba apie senelių kartos auklėjimą, kuris vyko abiejų tėvų bendru darbu: „Auklėjau savo vaikus, kartu su vyru, stengėmės abu, kad vaikai išaugtų geri ir sąžiningi“, taigi auklėjimas paremtas ir vykdomas bendradarbiaujant, kad vaikas turi būti ugdomas abiejų tėvų atsakomybe.

Sekanti subkategorija teigia, kad šeimai svarbu, jog vaikai elgtųsi tinkamai ir atsakingai, turėtų tikslą, gerbtų kitus. Taip išryškėja vienas svarbiausių šeimos uždavinių – tinkamo vaikų elgesio formavimas, nes tai svarbu ir vertinama ne tik šeimoje, bet ir visuomenėje: „Man svarbu buvo, kad vaikai, elgtųsi atsakingai, turėtų tikslą, būtų teisingi, siektų išsilavinimo, būtų geri, sąžiningi, gerbtų kitus ir save, nesieltų netinkamai“, kitaip sakant šeima jaučiasi atsakinga už vaiko požiūrių augimą, už tinkamą vertybių ugdymą, kad vaikai elgtųsi, pagal visuomenėje priimtas normas ir taisykles, nes žmogus yra sociali būtybė, kuri negali savo elgesiu išsiskirti iš kitų, jei visuomenės vertybės yra tokios pat, kokiomis remiasi ir šeima auklėdama vaikus.

Taigi kaip teigia Černeckienė (2007), šeima yra pagrindinis veiksnys, kuris įtakoja vaiko socializaciją, jos dėka vaikas įgyja svarbiausių socialinių žinių, gali susiformuoti įgūdžius bei gebėjimus, taip pat perimti taisykles ir normas, vertybes ir idealus, būtinus gyvenant jį supančioje visuomenėje.

Dar viena subkategorija, kalbanti apie tas pačias vertybes, kurios gautos iš šeimos, aiškina ir papildo anksčiau išsakytą mintį apie vertybių perdavimą iš kartos į kartą. Apie tai puikiai pasisakė senelių kartos atstovas, paklaustas kokias vertybes ugdė savo vaikams: „Tos pačios, kokias aš diegiu savo vaikams, tas pats ir mums buvo nuo mažens“, šis teiginys patvirtina, kad vertybių ugdymas yra perduotas iš ankstesnių kartų ir turi didelę įtaką vaikui.

Tokios pat nuomonės yra ir Kvieskienė (2003), kuri teigia, kad šeima yra svarbus veiksnys, formuojantis vaiko asmenybę. Šeimos vertybių įtaka vaikui yra visuotinai patvirtinta ir nepaneigiama.

Kita subkategorija teigia, kad svarbiausia, jog vaikai nebijotų pasakyti savo nuomonę ir gerbtų kitus. Tam ypatinkai pritaria tėvų kartos atstovai, kalbėdami apie savo vaikų auklėjimą: „Nebijoti pasakyti savo nuomonę ir gerbti kitus žmones“, tai svarbiausia auklėjant vaikus ir diegiant jiems vertybes.

Dar viena subkategorija kalba apie tai, kad svarbu auklėjimo tęstinumas, kad vaikas savo vaikus ateityje auklėtų dorai, su meile, šiluma.

Šiai subkategorijai pritaria senelių kartos atstovas, kuris mano, kad auklėjime būtinas tęstinumas, nes siekimas, kad: „Tą patį, ką skiepysi, savo vaikui, kad jis, kai turės savo vaikus, kad išauklėtų juos dorai, kad jis duotų, kas svarbiausia, meilę, atiduoti visą šilumą vaikams, o ką daugiau? Kad jis būtų doras ir viskas“, patvirtina daugelio pedagogų nuostatą, kad auklėjimas tikrai yra nesibaigiantis procesas įtakojamas įvairių veiksnių, bet vaikui didžiausią įtaką daro jį supanti aplinka ir joje besiformuojančios nuostatos.

Panašios nuomonės yra ir Ralys (2009), kad visame auklėjimo procese šeima formuoja žmogų ir jo asmeninį orumą, atsižvelgdama į įvairias dimensijas, taip pat ir socialinę. Šeima yra bendruomenė, kurioje gaunama meilė ir supratimas, ir kurios tikslas mokyti ir perduoti dvasines,

kultūrinės, etinės, socialinės ir religinės vertybės, būtinas, kad jos nariai galėtų augti, kaip asmenybės. Taigi šeima ir jos aplinka daro įtaką vaikui perduodama vertybes, kurias vėliau atžala perduos savo palikuonims.

Kita subkategorija pažymi, kad labai svarbu vaikuose nuo mažens ugdyti meilę aplinkiniams ir šeimai. Tai ypatingai pabrėžė tėvų kartos atstovai, kurie teigia, kad reikia: „Mylėti aplinkinius, šeimą“, nes meilė šeimoje yra viena reikšmingiausių vertybių, kuri vienija visus šeimos narius.

Apibedrinant galima daryti išvadą, kad šeimoje nuo vaikystės diegiamos vertybės turi daug įtakos, tolimesnei vaiko socializacijai pirmiausia ugdymo įstaigoje, vėliau jį supančioje aplinkoje ir aišku visuomenėje, kurios dalimi vaikas tampa tik gimęs. Tad vertybės, kurias vaikas gauna iš tėvų turi turėti savo tęstinumą aplinkoje, kurioje jis vėliau socializuosis, nes šeimoje vertybių perdavimas, išanalizavus tyrimo duomenis, yra paremtas tėvų pavyzdžiu, ugdymu per kartas ir vertybių stratifikacija.

Šeimos poveikis vaikų auklėjimui

Kita reikšminga vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su auklėjamąjį darbą, ugdant vertybes šeimose atliekančiais nariais (tėvais, seneliai, broliai ir sesės (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Auklėjamąjį darbą šeimoje atliekantys nariai (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Šeimos nariai darę poveikį vaikų auklėjimui ir vertybių ugdymui	Auklėjo abu tėvai, nes jie buvo pavyzdys	„Auklėjo abu tėvai vienodai“ „Aišku tėvelis ir mamytė. Kiti gal kažką ir pasakydavo, bet mama ir tėtis yra tas pavyzdys“	8
	Senelės auklėjimo įtaka turėjo reikšmės vertybių puoselėjimui	„Senelė taip pat turėjo įtakos...Mokė gerbti vyresnį žmogų, kad jo reikia klausyti buvo įskiepyta, kad jis kalba ir sako protingai“ „Senelė taupyti išmokė“	2
	Auklėjo mama	„Auklėjo mama“ „Nežinau, mama“	2
	Broliai ir seserys turėjo įtakos vertybių formavimuisi	„Broliai ir sesės taip pat turėjo įtakos, nes kuo daugiau vaikų šeimoje, tuo labiau man atrodo, žmogus esi draugiškesnis ir labiau supratingesnis, labiau moki vienas kitą įvertinti ir saugoti“	1
Iš viso:			13

Trečioji kategorija kalba apie žmones, kurie šeimoje yra atsakingi už atžalų auklėjimą ir jų vertybių ugdymą. Pirmoji pagal svarbą šios kategorijos subkategorija teigia, kad šeimoje vaikus auklėjo abu tėvai atsakingai. Dauguma apklaustųjų įvardijo, kad juos ugdė ir gyvenimo pavyzdžiais buvo svarbiausi šeimos nariai - mama ir tėtis, kurie: „Auklėjo abu tėvai vienodai“, taigi tai puikiai atskleidžia svarbiausią taisyklę, kad pirmiausia vaikų auklėjimu šeimoje turi rūpintis tėvai.

Tos pačios nuomonės yra Ralys (2009), kuris teigia, kad ugdant vaikus vienodai svarbus ir motinos, ir tėvo vaidmuo. Todėl tėvai turi dirbti kartu. Jie turi naudotis savo autoritetu su švelnumu ir pagarba, bet taip pat, turi nepamiršti būti griežtais ir rimtais ugdytojais. Auklėjimas turi būti nuoseklus ir išmintingas, patikimas ir tai turi būti daroma dėl vaikų visapusiško gėrio.

Taigi reikia suprasti, kad svarbiausia socializacijos vieta yra šeima, nes šioje institucijoje žmogus ateina į pasaulį, auga, miršta. Šeima dažnai suvokiama, kaip santuoka arba kraujo ryšiais grįsta mažoji grupė, kurios narius dažniausiai vienija bendra buitis, tarpusavio pagalba bei moralinė atsakomybė. Santykius tarp šeimos narių reguliuoja atitinkamų sankcijų, normų ir elgesio etalonų tarp tėvų, vaikų, sutuoktinių ir giminaičių visuma (Černeckienė, 2007). Šeimos pagrindinė ir svarbiausia funkcija yra vaikų auklėjimas, kuris remiasi pačios šeimos turimomis nuostatomis, požiūriais, taisyklėmis.

Sekanti pagal svarbumą subkategorija teigia, kad senelės auklėjimo įtaka turėjo reikšmės vertybių puoselėjimui. Keletas tiriamųjų, kurie paminėjo, kad vienas iš juos auklėjusių asmenų buvo: „Senelė taip pat turėjo įtakos...Mokė gerbti vyresnį žmogų, kad jo reikia klausyti buvo įskiepyta, kad jis kalba ir sako protingai“, taigi seno žmogaus autoritetas visais laikais, buvo reikšmingas ir vaikams formuojamas teigiamas požiūris į jį.

Kaip teigia Černeckienė (2007), vaikams autoritetais dažnai tampa seneliai ir močiutės. Vaikai siekia suaugusiųjų meilės ir tokios meilės su kaupu jie gauna iš senelių ir močiučių, kurie turi laiko bendrauti su vaikaičiais. Jų neslegia atsakomybė dėl vaikų auklėjimo, todėl jie dažnai vaikams rodo ypatingą prielankumą. Seneliai ir močiutės yra šeimos tradicijų, tikrųjų vertybių, giminės istorijos sergėtojai.

Kita subkategorija teigia, kad auklėjimu šeimoje užsiėmė mama. Mama buvo paminėta kaip žmogus, kuris vykdė ugdymą: „Auklėjo mama“, kuri diegė vaikams svarbiausias vertybes, gyvenimo normas, įsitikinimus. Pečkauskaitė (2006) mamą laikė pagrindine ugdytoja, nes motina turi vesti vaiką prie tikrųjų vertybių, turi padėti jam taip sutvarkyti jo žemės gyvenimą, jo žemės laimę, kad vaikui tai būtų gyvenimo pagrindu. Taigi mamai tenka labai svarbus uždavinys auklėti atžalą ir stengtis padaryti įtaką savo autoritetu.

Sekanti subkategorija teigia, kad broliai ir seserys turėjo įtakos vertybių formavimuisi. Viena iš tiriamųjų paminėjo, kad: „Broliai ir sesės taip pat turėjo įtakos, nes kuo daugiau vaikų šeimoje, tuo labiau man atrodo, žmogus esi draugiškesnis ir labiau supratingesnis, labiau moki vienas kitą įvertinti ir saugoti“, taigi ir broliai bei sesės gali įtakoti vaikų vertybių formavimuisi.

Analizuojant duomenis, gautus atlikus tyrimą išaiškėjo, kad vaikų auklėjimas ir vertybių ugdymas šeimose gali būti įtakojamas įvairių veiksnių, bet didžiausią įtaką turi šeimos nariai, ypatingai tėvai, kurie pirmieji atžalai perteikia savo turimas ir puoselėjamas vertybes.

Apibendrinant galima pasakyti, kad didžiausia įtaka ir atsakomybė auklėjant vaikus pirmiausia tenka tėvams, nes jie yra atsakingi už jauno žmogaus mintis, gyvenimą, poreikius ir vertybes, kuriomis gyvenime vaikas vadovausis.

Šeimos auklėjamąjį darbą, perduodant vertybes, lemiantys sunkumai

Svarbiausia vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su šeimos narių, senelių ir tėvų kartos atstovų požiūriu į sunkumus vykdant auklėjamąjį darbą ir perduodant svarbiausias vertybes (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Senelių ir tėvų kartos atstovų požiūris į sunkumus vykdant auklėjamąjį darbą ir perduodant svarbiausias vertybes vaikams (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Sunkumai su kuriais susiduria tėvai, perduodami vaikams vertybes	Senelių kartos atstovai įvardija, kad nebuvo sunkumų arba jie nebuvo dideli	„Neuvo didelių sunkumų, vaikai perėmė tai kas jiems buvo reikšminga ir svarbu“ „Neuvo sunkumų, vaikai buvo geri klausė“	4
	Tėvai auklėjo gerai, tinkamai, stengėsi, kad būčiau geras žmogus	„Dabar galvoju, kad mane tėvai auklėjo gerai, nes jei to nebūtų buvę, bučiau seniai iš kelio išėjusi“ „Manau šeima mane auklėjo tinkamai, nes norėjo, kad būčiau geras, sąžiningas ir darbštus žmogus, turintis atsakomybės jausmą“	3
	Sunkumų auklėjant vaikus visada yra	„Sunkumų visad yra, niekas nevyksta be sunkumų ir taip sklandžiai, kaip norėtūsi“	1
	Auklėjimo klaidų buvo	„Klaidų jaučiu, kad buvo, bet ne vienas, žmogus klystantis, o jie gal ir nesuprato kažko, bet norėjo auklėti gerai, jie ir auklėjo gerai, bet tų klaidų visi pridaro, nenorėdami pridarom jų“	1
	Tėvų kartos atstovų nuomone vienas iš sunkumų yra didelis užimtumas	„Didelis užimtumas“	1
	Šeima sunkumais įvardija vaikų motyvacijos stoką, nenorą mokytis, bendraamžių įtaką, žiniasklaidą, visuomenėje vyraujančias nuomones	„Manau didžiausi sunkumai, tai vaikų motyvacijos stoka, nenoras mokytis, bendraamžių įtaka, žiniasklaida, visuomenėje vyraujančios nuomonės“	1
Iš viso:			11

Šiai pagal svarbą kategorijai galima priskirti teiginius susijusius su sunkumais ugdant vaikuose vertybes. Pirmoji šios kategorijos subkategorija kalba apie senelių kartos požiūrį į sunkumus, kurių visai nebuvo arba jie buvo nedideli.

Seneliai tai įvardijo kaip: „Nebuvo sunkumų, vaikai buvo geri, klausė“, todėl didelių sunkumų nepastebėję seneliai turi galimybę teigti, kad jų auklėjamasis darbas perduodant vertybes vyko tinkamai.

Remiantis Kviesskiene (2003), galima teigti, kad ne veltui svarbus vaidmuo vaiko ugdyme skiriamas dvasiniam ir socialiniam vertybių veiksniumi. Šeimą, kaip mažiausią bendruomenę, sieja ne tik materialinės vertybės, bet pirmiausia, tai dvasinis jos narių bendrumas, nes šeima – mažiausias visuomenės vienetą, kurį sieja ekonominis ir dvasinis veiklos vienumas, skatinantis vaikus gyvenime rinktis tinkamas iš tėvų perimtas vertybes. Taigi seneliai perduodami savo puoselėjamas vertybes paremtas tinkamu auklėjimu, neturėjo sunkumų ugdydami vaikus, nes jie buvo geri ir klausė.

Sekanti subkategorija teigia, kad tėvai auklėjo gerai, tinkamai, stengėsi, kad būčiau geras žmogus. Ugdant vaikuose svarbiausias vertybes, reikia pabrėžti, kad tėvų kartos atstovai savo ugdymą vertina pozityviai: „Manau šeima mane auklėjo tinkamai, nes norėjo, kad būčiau geras, sąžiningas ir darbštus žmogus, turintis atsakomybės jausmą“, tai puikiai atskleidžia faktą, kad šeima vaikui perdavė visas svarbiausias vertybes, auklėjo tinkamai, pagal šeimoje esančias taisykles ir normas.

Kaip teigia Gray (2001), kalbėdamas apie tėvų auklėjamąjį darbą su vaikais: „Jie visuomet turi iš anksto žinoti nustatytas taisykles. Kad susilpnėtų jų noras prieštarauti, tėvai turi iš anksto nustatyti aiškias ribas, taisykles bei kryptį ir vaikus tam parengti“ (Gray, 2001. p. 85). Tik tinkamas auklėjimas, kuris paremtas tvarka, taisyklėmis ir normomis, kurių vaikas privalo laikytis, bus auklėjimas duodantis gerų vaisių.

Kita pagal svarbumą subkategorija rodo, kad sunkumų auklėjant vaikus visada buvo. Kaip teigia apklaustieji: „Sunkumų visad yra, niekas nevyksta be sunkumų ir taip sklandžiai, kaip norėtusi“, nes sunkumus iššaukia įvairūs visuomenėje išryškėjantys skirtumai, su kuriais susiduria tėvai auklėdami atžalas. Remiantis Solouchino (1992) nuomone, kiekvienos šeimos ugdymo sąlygos yra skirtingos. Skirtingi tėvai – skirtingi ir tos pačios šeimos vaikai. Ir su kiekvienu vaiku reikia bendrauti individualiai, nes skiriasi vaikų temperamentas, charakteriai, pomėgiai, draugai... Viskas skirtinga, tačiau kartu ir vienoda. Daug kas čia priklauso nuo to, ar tėvai supranta savo vaiko charakterio ypatumus ir, dar nuo to, ar tėvas ir motina myli vienas kitą. Jei tėvai vertins vienas kito ir savo vaikų skirtumus – ypatybes, tai visi sunkumai su kuriais susiduria šeima gali būti įveikiami, o rezultatas bus tinkamas visiems.

Sekanti subkategorija rodo, kad auklėjimo klaidų buvo. Kaip teigia tiriamieji: „Klaidų jaučiu, kad buvo, bet ne vienas, žmogus klystantis, o jie gal ir nesuprato kažko, bet norėjo auklėti gerai, jie ir auklėjo gerai, bet tų klaidų visi pridaro, nenorėdami pridarom jų“, nes kiekviena

veikla, kurioje dalyvauja žmogus, visada iššaukia tam tikrus trūkumus, kuriuos visada galima pataisyti savo tinkamu darbu.

Dar viena pagal svarbumą kategorija teigia, kad vienas iš sunkumų yra didelis užimtumas. Pažymėtina, kad iš visų tiriamųjų grupių tik tarp apklausoje dalyvavusių tėvų, pasitaikė respondentų, kurie viena iš auklėjimo problemų įvardijo: „Didelis užimtumas“, kuris trukdo šeimai tinkamai auklėti atžalas, tai automatiškai iššaukia vaikų neigamas nuostatas, nuomonių skirtumus, nes nebėra bendravimo, tėvai ir vaikai atsiriboja vieni nuo kitų, tai iššaukia dar didesnes problemas. Todėl šiandieną situacija yra tokia, kad daugelis vaikų iš mokyklos grįžta į tuščius namus, nes jų tėvai dirba arba ieško pragyvenimo šaltinio. Dažniausiai tėvai su vaikais susitinka tik vėlai vakare. Bet nors, ir esant tėvams namuose, tėvų ir vaiko bendravimas apsiriboja tik formaliu pabendravimu apie tai, kaip sekėsi mokykloje. Taigi tėvų užimtumas, tikrai yra opi šeimos problema, kuri kelia sunkumų perduodant vaikams reikalingas vertybes.

Šeima sunkumais taip pat įvardija vaikų motyvacijos stoką, nenorą mokytis, bendraamžių įtaką, žiniasklaidą, visuomenėje vyraujančias nuomones – tai viena iš svarbiausių apklaustųjų įvardijamų kylančių problemų. Kaip teigia tiriamieji: „Manau didžiausi sunkumai, tai vaikų motyvacijos stoka, nenoras mokytis, bendraamžių įtaka, žiniasklaida, visuomenėje vyraujančios nuomonės“. Tai tik dar kartą patvirtina jau anksčiau išsakytą prielaidą, kad šeimoje nesant bendravimo ir susikalbėjimo iššaukiamas neigiamas vaikų elgesys ugdant jų vertybes.

Bet kaip teigia, Wilsonas (1996), nepaisant iškylančių blogio užuomazgų, šeima lieka ugdymo ir auklėjimo bei vertybių įgijimo ir perdavimo kitoms kartoms institucija. Istoriniu požiūriu šeima yra seniausia, atspariausia ir ilgiausiai išsilaikiusi institucija - civilizacijos branduolys. Šeima yra visuomenės pamatas, kuris sustiprina ir jungia bendruomenių ir tautų veiklą. Remiantis gautais tyrimo rezultatais galima daryti išvadą, kad tėvų didelis užimtumas, vaikų motyvacijos stoka yra vienas pagrindinių trukumų, kuris kelia sunkumų perduodant vertybes vaikams. Negana to, tyrimo duomenų analizė leidžia daryti prielaidą, kad ugdymo įstaigos dažnai tampa tėvų auklėjamojo darbo taisytojais, jei vertybių ugdymas šeimoje vykdomas nesistemiškai, tada tenka įsitraukti visiems mokyklos bendruomenės nariams.

Makro veiksnių poveikis vertybių perdavimui šeimoje

Svarbiausia vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su senelių ir tėvų kartos atstovų požiūriu į makro veiksnių (kultūros, politikos) įtaką vertybių ugdymui šeimoje ir vaikų auklėjimui (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Senelių ir tėvų kartos atstovų požiūris į mikro veiksnių (kultūros, politikos) poveikį vertybių ugdymui šeimoje (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Makro veiksnų (kultūros, politikos) poveikis žmogui, jo puoselėjamos vertybėms ir šeimos auklėjamajam darbui	Politinė situacija vaikų auklėjimui nedarė jokios įtakos, nes svarbu kitos vertybės	„Aš manau, kad politinė situacija, jokios įtakos mūsų bendravimui neturėjo, nes tai vyko tik tarp manęs ir vaiko“. „Manau, kas politinė situacija neturi reikšmės, svarbu kitos vertybės“	9
	Požiūris į žmogų tėvų kartos atstovų nuomone buvo daug geresnis ir teigiamas, žmonės buvo artimesni, lygūs nei dabar	„Požiūris į žmogų buvo daug geresnis, nei dabar“... „Žmogus buvo atjaučiamas.. Gyventi man buvo geriau“ „Žmonės buvo artimesni. Žmonės buvo lygūs, labiau užimti visuomenine veikla“	5
	Tarybiniais laikais religija buvo stumiamas šalin, vertinamas darbas	„Pas mus buvo tarybiniai laikai, religija buvo stumiamas šalin, o tarybiniais laikais, kas dirbom, tas dirbom, darbas buvo vertinamas“ „Buvo tarybinė santvarka... Kuri priešinosi religijai, tikėjimui“	3
	Tarybinė santvarka vaikams skiepijo patriotiškumą, bendruomeniškumą, tvarką	„Na kol vaikas buvau, tai buvo Tarybų Sąjungos santvarka, kuri skiepijo tokį patriotiškumą, bendruomeniškumą, tvarką“	3
	Auklėjant vaikus politinė situacija keitėsi iš tarybų sąjungos valstybė tapo nepriklausoma, buvo nelengva prisitaikyti ir persiorientuoti	„Kai aš pati savo vaikus auklėjau ta politinė situacija keitėsi iš Tarybų Sąjungos perėjome į nepriklausomą Lietuvos valstybę, keitėsi valdžia, santvarka, nebuvo lengva prie naujovių prisitaikyti...“ „Kai aš vaikus auklėjau politinė situacija keitėsi, susikūrė Laisva Lietuva, jinai pamažu pradėjo keistis, buvo sunku persiorientuoti...“	3
	Tėvų teigimu jiems auklėjant vaikus valstybė jau buvo nepriklausoma ir tiek šeimoje, tiek valstybėje vyravo tie patys principai	„Kai aš auklėjau savo vaikus, mūsų valstybė jau buvo nepriklausoma, valdė įvairios partijos, prezidentai, bet tą situacija su metais vis prastėja“ „Buvo laisva Lietuva.. Tiek valstybėje, tiek šeimoje vyravo tie patys principai...“	3
	Tėvų kartos atstovų teigimu kultūrinis gyvenimas vyko	„Kaime buvo kultūros namai, ten vykdavo įvairūs renginiai, spektakliai, koncertai, dėl žmonių kultūrinio gyvenimo visuomenė stengėsi“	3
	Senelių kartos nuomone, anksčiau žmogus buvo didelė vertybė	„Žmogus buvo didesnė vertybė, nei dabar, ir žmonės kitokie buvo...“	1
Iš viso:			31

Kategorijos susijusios su makro veiksniais (kultūra, politika), turinčiais poveikį vertybių ugdymui, pirmoji subkategorija kalba apie tai, kad politinė situacija vaikų auklėjimui nedarė jokios įtakos, nes svarbu kitos vertybės.

Respondentai nurodė, kad susiklosčiusi politinė padėtis auklėjant vaikus neturėjo reikšmės: „Aš manau, kad politinė situacija, jokios įtakos mūsų bendravimui neturėjo, nes tai vyko tik tarp manęs ir vaiko“. Galima teigti, kad tėvų kartos atstovai auklėdami savo vaikus auklėjo juos remdamiesi savo vertybėmis ir aplinkos veiksniais šeimoms nebuvo itin reikšmingi.

Kita subkategorija teigia, kad susiklosčiusios politinės padėties metu požiūris į žmogų, tėvų kartos atstovų nuomone, buvo daug geresnis ir teigiamas, žmonės buvo artimesni, lygūs nei

dabar. Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis, išryškėjo kad politinių situacijų kaitoje: „Požiūris į žmogų buvo daug geresnis, nei dabar“.

Kadangi remiantis Guču (1981), šeima yra pirmoji grupė, su kuria vaikas labai glaudžiai susijęs. Šeima nuo pat kūdikystės yra pagrindinis tarpininkas tarp visuomenės, kultūros ir vaiko. Nes vaikas mokosi, girdi, vertina ir įvairiai išgyvena gyvenimo įvykius, mokosi būti neabejingas. Čia jis mokosi verti ne tik save, bet ir kitus žmones. Taigi požiūris į žmogų, nepaisant politinės padėties yra įtakojamas šeimos ugdomų vertybių, kurios su metais kinta.

Trečioji subkategorija atskleidžia, kad tarybiniais laikais religija buvo stumiamą šalin, vertinamas darbas. Kaip teigia apklaustieji senelių kartos atstovai, kalbėdami apie vaikų auklėjimą, kad: „Pas mus buvo tarybiniai laikai, religija buvo stumiamą šalin, o tarybiniais laikais, kas dirbom, tas dirbom, darbas buvo vertinamas“, tai turėjo įtakos jų perduodamoms vertybėms, nes svarbiausia visuomenėje buvo – darbas, o tai buvo vertinama. Tuo tarpu religija, kaip nurodo respondentai, buvo ignoruojama, todėl senelių kartos atstovai, negalėjo tikėjimo, kaip vertybės perduoti savo atžaloms, nes tarybinė santvarka vaikams skiepijo kitas vertybes – patriotiškumą, bendruomeniškumą, tvarką.

Kaip teigia Trimakienė (2007), sovietų laikais pedagoginio poveikio kryptis buvo dvejopa. Pirma, pasitelkus auklėjimo ir mokymo procesą, socialinius reiškinius buvo siekiama išugdyti „naujų žmonių“ kartą. Antra, nuolatinio puolimo ir kontrolės objektas buvo šeima. Ji laikyta ne tik svarbiausia „komunistinės visuomenės ląstele“, bet ir grėsme egzistavusiam režimui, tam tikru „antitarybinių elementų“ buveine. Abiem atvejais požiūris į šeimą buvo instrumentinis – stabili sovietinė šeima tiesiogiai traktuota kaip gyventojų prieaugio garantas, būsimų darbo jėgos ir kareivių šaltinis.

Taigi šis laikotarpis turėjo įtakos ne tik šeimai, kaip pagrindinei ugdymo institucijai ir požiūriui į ją, bet ir kiekvienam žmogui. Tuo laikotarpiu formuotos vertybės buvo sumaterialėjusios, antžmogiškos ir neturinčios dvasinės reikšmės. Jaunas žmogus, kuris buvo auklėjamas ir ugdomas, neturėjo galimybės savęs realizuoti dvasinėje plotmėje, o tai turėjo įtakos jo asmenybės formavimuisi.

Sekanti subkategorija teigia, kad tarybinė santvarka vaikams skiepijo patriotiškumą, bendruomeniškumą, tvarką. Kaip atsiliepė apklaustieji: „Na kol vaikas buvau, tai buvo Tarybų Sąjungos santvarka, kuri skiepijo tokį patriotiškumą, bendruomeniškumą, tvarką“.

Kita pagal svarbumą subkategorija teigia, kad auklėjant vaikus politinė situacija keitėsi iš Tarybų Sąjungos, valstybė tapo nepriklausoma, buvo nelengva prisitaikyti ir persiorientuoti.

Kai kurie respondentai kalbėdami apie susidariusią politinę situaciją minėjo, kad: „Kai aš vaikus auklėjau politinė situacija keitėsi, susikūrė Laisva Lietuva, jinai pamažu pradėjo keistis, buvo sunku persiorientuoti...“, įvardijamas persiorientavimas buvo sunkiai perimamas, nes su juo

iš dalies keitėsi ir žmonių puoselėjamos vertybės, pasikeitė pačios visuomenės mąstymas, kuris darė įtaką ir svarbiausiai institucijai – šeimai.

Analizuojant makro veiksnių poveikį vertybių ugdymui šeimoje išryškėjo tokios subkategorijos, kalbančios apie tai, kad tėvams auklėjant vaikus valstybė jau buvo nepriklausoma, ir tiek šeimoje, tiek valstybėje vyravo tie patys principai, auklėjant vaikus vyko kultūrinis gyvenimas.

Paskutinė subkategorija teigia, kad anksčiau žmogus buvo didelė vertybė. Taigi, žmogus anot, respondentų: „... buvo didesnė vertybė, nei dabar, ir žmonės kitokie buvo...“, taigi galima teigti kad žmogaus samprata visuomenėje iki šių dienų pasikeitė ir tam įtakos turėjo būtent šie makro veiksniai – politika ir kultūra.

Remiantis Stankūnienė, Jonkarytė, Mikalioniene ir kt. (2003), galima daryti išvadą, kad šeimoje vykstantys pokyčiai, Lietuvoje ėmę ryškėti dar praėjusio šimtmečio paskutinio dešimtmečio pradžioje, ir vyksta iki šių dienų, labai sparčiai. Šiuos pasikeitimus inicijavusius ir tolesnį jų vyksmą lemiančius veiksnius įvertinti nėra lengva, bet aiškiai galima pastebėti, kad jie itin susiję su politinių, kultūrinių, ekonominių ir socialinių struktūrų kaita, kurios palietė įvairias visuomeninio gyvenimo sferas, o labiausiai-šeimą. Šių dienų visuomenėje, vis labiau ryškėja žmonių požiūrių, vertybių bei elgsenos permainos, kurios įtakoja būtent šeimos darbą su vaiku ir jų vertybių ugdymą.

Mikro veiksnių poveikis vertybių ugdymui šeimose

Dar viena reikšminga vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su senelių ir tėvų požiūriu į mikro veiksnių įtaką perduodant vertybes vaikams (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Senelių ir tėvų požiūris į mikro veiksnių įtaką perduodant vertybes vaikams (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Mikro veiksnių (Šeimos, Bažnyčios, Vaikų draugų - bendraamžių) poveikis tinkamų vertybių vaikuose ugdymui	Visuomenė turi įtakos auklėjant vaikus ir perduodant vertybes, nes formuoja požiūrį į daugelį dalykų	„Visuomenė turi įtakos perduodant vertybes“ „Na manau visuomenė daro įtaką auklėjant vaikus, nes ji formuoja požiūrį į daugelį dalykų ir reiškinių“	8
	Bažnyčia neturėjo įtakos vertybių ugdymui, nes į ją buvo draudžiama eiti, nes tikėjimas buvo neleistas	„Na mūsų laikais, mums buvo draudžiama ta Bažnyčia, gyvenome kaime, tos Bažnyčios iš viso nebuvo, reikėjo 20 kilometrų, jeigu nori važiuoti, o tais laikais tikėjimas buvo draudžiamas“. „Manau Bažnyčia labai reikšmės neturėjo“	6
	Visuomenės daroma įtaka šeimai, vertinama teigiamai	„Manau turi teigiamą įtaką“	3
	Visuomenė neturi įtakos auklėjimui, vertybių ugdymui	„Neturėjo“	3

Tėvų kartos atstovų teigimu draugai ir bendraamžiai daro įtaką vaiko auklėjimui	„Labai didelę įtaką turi“ „Vaiko auklėjime draugai vaidina svarbų vaidmenį“	3
Bendraamžiai ir draugai vaikui gali turėti ir gerą ir blogą įtaką, kalbant apie vertybių ugdymą	„Savaime aišku, bendraamžiai daro vaikui įtaką, aišku geriau, kad ji būtų teigiama, bet būna ir neigiama“ „Savaime aišku, bendraamžiai daro vaikui įtaką, gerą ir blogą“ „Savaime aišku, kad turi, manau iš vienos pusės gera, iš kitos bloga, nes manau, kad turi labai didelę įtaką draugai“	3
Bažnyčia turi teigiamą įtaką puoselėjant vertybes, nes vaikai eina sakramentų, lanko tikybos pamokas, dalyvauja mišiose	„Manau šiokią tokią daro, nes vaikas eina sakramentų, lanko tikybos pamokas“ „Bažnyčioje mes skaitydavom maldaknyges, eidavom į mišias, Bažnyčia darė įtaką“	2
Bažnyčia turėjo įtakos, bet buvo mokyklos ir Bažnyčios priešprieša, nes mokykloje buvo draudžiama eiti į Bažnyčią	„Turėjo, bet mokykla, net neleisdavo eiti į bažnyčią, drausdavo, tik tėveliai leisdavo“	2
Visuomenės turi įtakos ir ji dažnai neigiama, nes susijusi su neigiamais dalykais	„Manau turi, ir ta įtaka, dažnai atrodo neigiama, nes šiais laikais vaikai, turi daug laisvės, daug norų ir jie dažnai būna susiję tik su neigiamais dalykais, tad televizijos, draugų įtaka dažnai tampa neigiama, nes vaikai pasirenka netinkamus dalykus“	1
Iš viso:		41

Analizuojama kategorija kalbanti apie mikro veiksmų – visuomenės, Bažnyčios, vaikų draugų – bendraamžių poveikį vertybių ugdymui. Svarbiausia šios kategorijos subkategorija teigia, kad visuomenė turi įtakos auklėjant vaikus ir perduodant vertybes, nes formuoja žmogaus požiūrį į daugelį dalykų. Taigi pastebima, tiriamųjų išskiriama visuomenės įtaka: „Na manau visuomenė daro įtaką auklėjant vaikus, nes ji formuoja požiūrį į daugelį dalykų ir reiškinių“, kuriais ugdomas jaunas žmogus.

Kaip teigia Stankūnienė, Jonkarytė ir kt. (2003), šiandien Lietuvoje aiškiai keičiasi gyvenimo prioritetų tvarka, visuomenės vertybinės orientacijos, formuojasi nauji elgesio ir požiūrių modeliai. Žmonių gyvenimą ir mąstymą veikia kitokios tarpusavio santykių, gyvenimo sampratos, kurios pasireiškia didesniu individo atsakomybės už save ir savo pasiekimus nurodymu, didėjančia laisve asmeniniuose pasirinkimuose bei tolerancija augančiai gyvenimo būdo įvairovei. Tačiau nors ir atsiranda naujų vertybinių orientacijų, tradicinės vertybės bei normos nepraranda galios.

Kita pagal svarbumą kategorija teigia, kad Bažnyčia neturėjo poveikio vertybių ugdymui, nes į ją buvo draudžiama eiti, tikėjimas buvo neleistinas. Kaip pasisakė tiriamieji: „Na mūsų laikais, mums buvo draudžiama ta Bažnyčia, gyvenome kaime, tos Bažnyčios iš viso nebuvo, reikėjo 20 kilometrų, jeigu nori važiuoti, o tais laikais tikėjimas buvo draudžiamas“, tad tikėjimas ir Bažnyčia nedarė įtakos šeimai ir jos auklėjamajam darbui, dėl savo draudžiamumo.

Sekanti subkategorija kalba, kad visuomenės daroma įtaka šeimai yra teigiama. Tai patvirtina ir vieno iš respondentų pasisakymas apie visuomenę: „Manau turi teigiamą įtaką“.

Kaip teigia Matulionis (2003), šeima yra neatsiejama nuo visuomenės išsivystimo lygio, bet ir pati šeima vaidina didžiulį vaidmenį visuose visuomeniniuose santykiuose ir socialiniuose procesuose. Taigi tai tik patvirtina prielaidą, kad visuomenė daro įtaką šeimai, bet ir šeima visuomenėje vaidina svarbų vaidmenį, ypač kalbant apie vertybių ugdymą, nors kita pagal svarbumą subkategorija ir teigia, kad visuomenė neturi įtakos auklėjimui, vertybių ugdymui.

Sekanti subkategorija pabrėžia, atsižvelgdama į tėvų kartos atstovus, kad draugai ir bendraamžiai daro įtaką vaiko auklėjimui. Remiantis respondentų atsakymais matyti, kad: „Vaiko auklėjime draugai vaidina svarbų vaidmenį“, taigi vaikų draugai ir bendraamžiai turi įtakos vaikų vertybių formavimuisi.

Sekanti pagal svarbumą kategorija, tai patvirtina, teigdama, kad bendraamžiai ir draugai vaikui gali turėti ir gerą, ir blogą įtaką ugdant vertybes. Tai išryškina ir tiriamųjų pasisakymai: „Savaime aišku, bendraamžiai daro vaikui įtaką, gerą ir blogą“. Vienas iš svarbiausių žmogaus poreikių – būti grupės nariu, gauti paramą, pripažinimą, pritarimą, jaustis saugiai grupėje (Ferguson, 2000). Kitaip sakant tapti draugų ir bendraamžių grupės nariu yra ypatingai svarbu, nes jie įvertina ir supranta, taip pat jų veikla, požiūriai, nuostatos vaikui yra priimtinos ir svarbios, tik aišku, reikia įvertinti jų puoselėjamas vertybes ir jų reikšmingumą vaiko asmenybei, nes ji gali būti ir gera, ir bloga, priklausomai nuo draugų įtakos.

Kita subkategorija teigia, kad Bažnyčia turi teigiamą įtaką puoselėjant vertybes, nes vaikai eina sakramentų, lanko tikybos pamokas, dalyvauja Šv. Mišiose. Kaip teigia respondentai: „Manau šiokią tokią daro, nes vaikas eina sakramentų, lanko tikybos pamokas“.

Todėl kalbant apie sakramentų, Bažnyčios, Šv. Mišių reikšmę tikėjime, remiantis Butkiene, Kepalaite (1996), galima teigti: “kad krikščionių religija padeda žmogui priartėti prie Dievo ir prie savo asmenybės pilnatvės per asmenišką bendravimą su Dievu ir jo garbinimą. Tikėjimas yra Dievo priėmimas žmogui atsiveriant“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 41). Tadėl pagrįstai galima teigti, kad Bažnyčia ir jos veikla priartina žmones, ne tik prie Dievo – tikėjimo šaltinio, bet ir skatina puoselėti nuo seniausių laikų žmonijos vertinamas nuostatas, paremtas 10 Dievo įsakymų.

Sekanti subkategorija teigia, kad nors Bažnyčia ir turėjo įtakos, bet buvo mokyklos ir Bažnyčios priešprieša, nes mokykloje buvo draudžiama eiti į Bažnyčią. Apie tai tyrimo dalyviais atsiliepia: „Turėjo, bet mokykla, net neleisdavo eiti į bažnyčią, drausdavo, tik tėveliai leisdavo“.

Panašiai apie šeimos ugdomąjį darbą tikėjimo klausimu atsiliepia ir Vasiliauskas (2006), vaikas nuo gimimo buvo įtraukiamas į šeimos tikėjimą. Šeimos religiniai įsitikinimai lėmė, ką reikia parinkti iš aplinkos ir perduoti atžaloms. Religiniame auklėjime vertinamas paklusnumas,

autoritetas, artimo meilė vis tai buvo perduodama jaunajai kartai. Kitaip sakant, nors mokykla ir draugė religinę praktiką, šeima buvo suinteresuota vaikams perduoti savo religines nuostatas ir vertybes.

Paskutinė subkategorija teigia, kad visuomenė turi įtakos šeimai, jos auklėjamajam darbui, ir ji dažnai neigiama, nes susijusi su neigiamais dalykais. Kaip apie tai atsiliepė tiriamieji: „Manau turi, ir ta įtaka, dažnai atrodo neigiama, nes šiais laikais vaikai, turi daug laisvės, daug norų ir jie dažnai būna susiję tik su neigiamais dalykais, tad televizijos, draugų įtaka dažnai tampa neigiama, nes vaikai pasirenka netinkamus dalykus“.

Remiantis Vaitkevičiumi (1999), šeima – unikalus, kultūros saugotojas, jos atnaujintojas. Tačiau šiandieninės šeimos nestabilumą lemia ir visuomenėje vykstantys pokyčiai: nacionalinių tradicijų nykimas ir jų vietoje naujų svetimybių veržimasis į mūsų kasdienybę, socialinė įtampa, ateities garantijų ir saugumo jausmo praradimas, kurias ypač aktyviai propoguoja masinės komunikacijos priemonės ir, žinoma, tinkamo šeimos modelio nykimas.

Apklausus respondentus išaiškėjo, kad tiek visuomenė, tiek Bažnyčia, tiek vaiko aplinka – bendraamžiai, draugai turi įtakos šeimos vertybių perdavimui ir ugdymui.

Apibendrinant šių aptartų veiksnių įtaką šeimai, jos ugdomoms vertybėms, galima teigti, kad didžiausią įtaką turi visuomenė, jos požiūris turi reikšmės ir šeimai, ir vaikui ir tolimesnei, jo kaip asmenybės raidai.

Šeimos, kaip pirmosios ugdymo institucijos, mokyklos auklėjamojo darbo vertinimas, ugdant jaunosios kartos vertybes

Vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su senelių ir tėvų kartos atstovų požiūriu į mokykloje ugdomas vertybes ir jų perteikimą (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

Senelių ir tėvų požiūris į mokykloje ugdomas vertybes ir jų perteikimą (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
	Mokykla turi teigiamą įtaką jaunan žmogui	„Mokykla turi didelę įtaką“ „Teigiama įtaka“ „Teigiama įtaka, turi klausyti mokytojų, o mokytojai negali skriausti vaikų“	7
	Mokykla perteikia vaikams tokias vertybes, kaip mokslą, žinias, darbštumą, kultūrą	„Pagrindas mokslas ir žinios“ „Nu ką, daugiausia mokslą, žinias pateikia mokykla, o ką daugiau ji pateiks vaikui, kultūrą“ „Skiepyja darbą, mokslą skiepyja, kas geriau mokosi, laukia pagyrimai ar kas, paskatinama“ „Mokykla žinių šaltinis ir žinių perteikimas“ „Man mokykla yra įstaiga, kuri teikia žinias, ugdo žmogų visapusiškai“	7
	Tėvų kartos atstovai mokykloje pasigenda dvasinių vertybių ugdymo	„Mokykloje turėtų būti daugiau dvasinių vertybių“ „Turėtų būti daugiau dvasinių vertybių“ „Mokykla turėtų rūpintis jauno žmogaus dvasiniu tobulėjimu ir skiepyti dvasines vertybes“	4

Šeimos narių senelių ir tėvų požiūris į mokyklos įtaką vertybėms, jų perdavimui ugdymo įstaigoje	Mokykla vaikui perduoda gerąsias vertybes, nieko žalingo ir netinkamo ji perduoti nenori	„Visas gerąsias vertybes, jinau nieko žalingo vaikui perduoti nenori“ „Na manau visas gerąsias vertybes, jinau nieko netinkamo vaikui perduoti, nori tik gero“	3
	Pagrindinis mokyklos tikslas ugdant vaikus yra vaikų žinių puoselėjimas, bendravimas, ir sąžiningumo skatinimas	„Mokykla turėtų siekti, kad vaikas gautų pakankamai žinių, kad būtų bendravimas, sąžiningumas“ „Išmokyti vaiką, kad jis turėtų žinių“ „Mokslo žinios pagrindas“	3
	Senelių kartos teigimu mokyklos įtaką, nėra didelė vaikui, nes daugiausia įtakos daro šeima, tėvai	„Nelabai pasakyčiau, kad turi įtakos, daugiausia šeima“ „Ji tik šiek tiek, pasireiškia, bet daugiausia yra įtaka tėvų, jeigu vaikas gerai bus išauklėtas namuose, jis nuėjęs ir į mokyklą bajorių nepridarys“ „Ji tik šiek tiek, pasireiškia, bet daugiausia yra įtaka tėvų“	3
	Senelių kartos atstovų nuomone mokykla vaikui yra antri namai, antroje vietoje po šeimos	„Mokykla man, kaip antri namai“ „...Mokykla reikalinga, pats pagrindinis dalykas yra mokykla vaikui, antroje eilėje po šeimos...“	2
	Mokykla daro įtaką vaikui, nes joje, jis praleidžia daug laiko tarp draugų, mokytojų, tai nulemia vaiko elgesį	„Vaikas mokykloje mokosi, praleidžia laiką su draugais, mokytojais, tad jų pažiūros, elgesys įtakoja ir vaiką, jo nuomonę“ „Vaikas didelę dalį laiko praleidžia mokykloje, ten ir pamokos, ir bendravimas tarp mokytojų, Tarp draugų, didelę įtaką turi mokykla“	2
	Mokykloje vaikas ugdo savo bendravimą, aktyvumą, draugiškumą, pilietiškumą, pagarbą, atsakingumą, toleranciją	„Gal labiausiai draugiškumą, bendravimą, aktyvumą“ „Manau pilietiškumą, draugiškumą, toleranciją, pagarbą, atsakingumą“	2
	Tėvų kartos atstovų teigimu mokykloje per daug laisvės, kaip vertybės, nebėra griežtumo	„Mokykla man visai nebe tokia, kokioje aš mokiausi, ir net nėra ko lyginti, davė per daug laisvumo, ir tokių kraštutinių daug yra, mes kai buvome, viskas mokykloje buvo griežtai, o dabar viskas laisvai, per daug laisvai“	1
	Mokyklos įvaizdis yra geras, nes ji yra pagrindas	„Mokyklos įvaizdis geras, ji yra pagrindas“	1
	Mokykla vaikui perduoda tas pačias vertybes, kaip ir šeima	„ Tas pačias, kokias ir šeima“	1
	Mokykla kartu su tėvais į gyvenimą turi išleisti atsakingą žmogų	„Mokykla, kartu su tėveliais turėtų išleisti už save atsakingą, už savo veiksmus atsakingą žmogų į gyvenimą“	1
Nežinau, koks turėtų būti mokyklos tikslas ugdant vaikų vertybes	„Nežinau, negaliu atsakyti“	1	
Iš viso:			38

Ši kategorija kalba apie mokyklos įtaką vertybėms, vertybių ugdymui, šios kategorijos pirmoji subkategorija teigia, kad mokykla turi teigiamą įtaką jaunam žmogui. Taigi kalbant apie mokyklos reikšmę vaikui, dauguma respondentų teigia, kad mokykla turi: „Teigiamą įtaką“.

Kaip teigia Vasiliauskas (2004), mokyklos pagrindinė funkcija - nukreipti mokinį ne tik į proto, mąstymo, sugebėjimų realizavimą, bet ir į dvasinių vertybių pasaulį, kuris padeda pajusti žmogaus ir gamtos grožį, atrasti žmogaus kūrybos prasmę, ugdyti artimus santykius su kitais žmonėmis. Taigi susidaro išvada, kad mokykla vaikui turi teigiamą įtaką.

Sekanti kategorija teigia, kad mokykla perteikia vaikams tokias vertybes, kaip mokslą, žinias, darbštumą, kultūrą. Senelių kartos atstovai, apie ugdymo institucijos (mokyklos) perduodamas vertybes atsiliepią taip: „Nu ką, daugiausia mokslą, žinias pateikia mokykla, o ką daugiau ji pateiks vaikui, kultūrą“, kitaip sakant seneliai yra tos nuomonės, kad mokykla vaikui pagrinde perteikia būtent žinias, kultūrą, tinkamą išsilavinimą, ko šeima vaikui duoti negali. Todėl seneliai tai vertina kaip labai svarbią ir reikšmingą vertybę.

Kita pagal svarbumą subkategorija teigia, kad tėvų kartos atstovai mokykloje pasigenda dvasinių vertybių ugdymo. Kalbant apie vertybes, kurių tiriamieji ugdymo įstaigoje pasigenda, tai apie jas atsiliepiama taip: „Mokykla turėtų rūpintis jauno žmogaus dvasiniu tobulėjimu ir skiepyti dvasines vertybes“, kurios šeimai atrodo yra reikšmingiausios ir geriausiai jas gali perteikti būtent mokykla.

Kaip teigia Martišauskienė (2004), tai dvasingumas padeda žmogui save atskleisti kaip asmenį, kuris geba be kitų pagalbos sąveikauti su kitais asmenimis, žmonių bendruomenėmis, pačiu savimi, gamta bei antgamtiniu pasauliu, visa jungiančiomis dvasinėmis (pranokstančiomis konkrečias reiškinius) vertybėmis. Tai kiekvieno žmogaus siekinys, vedantis į idealumą. Bet vaiko dvasinis pasaulis yra reikšmingas ne tik mokyklai, jis turi būti svarbus ir šeimai, kuri deda pirmuosius dvasingumo pagrindus.

Kita pagal reikšmingumą subkategorija teigia, kad mokykla vaikui perduoda gerąsias vertybes, nieko žalingo ir netinkamo ji perduoti nenori. Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis apie vertybes, kurios perduodamos mokykloje, tai tėvų kartos atstovai pabrėžia, kad mokykla perduoda vaikui tik tai kas gero: „Na manau visas gerąsias vertybes, jinau nieko netinkamo vaikui nenori perduoti, nori tik gero“, tad ugdymo įstaigos darbas su vaiku tėvų vertinamas teigiamai, kad ji vaikui stengiasi formuoti tik pozityvų mąstymą ir perduoti tinkamą požiūrį į daugelį dalykų.

Remiantis Stančienė (2008), mokykloje vertybės dažniausiai remiasi gėrio paradigma. Tokiu būdu siekiama ugdyti dvasiškai brandžią asmenybę ir įvesti ją į visuomenę, kurioje būtų inicijuojama gėrio sklaida įvairiais lygmenimis. Tad gėris yra svarbiausia vertybė, kurią puoselėja ir jaunajai kartai siekia perduoti ugdymo įstaiga.

Dar viena subkategorija teigia, kad pagrindinis mokyklos tikslas ugdant vaikus yra vaikų žinių puoselėjimas, bendravimas, ir sąžiningumo skatinimas. Nors tėvų kartos atstovai akcentuoja vaikuose ugdomą dvasingumą, bet jų nuomonės išsiskiria su senelių pateikiamu požiūriu, nes jų teigimu mokykla vis tik turi susikoncentruoti žinių perteikimo procese: „Mokykla turėtų siekti, kad vaikas gautų pakankamai žinių, kad būtų bendravimas, sąžiningumas“, mokyklai priskiriamas uždavinys - perduoti vaikams reikiamą išsilavinimą bei siekti tinkamo jų dorovinio statuso, kad vaikas mokėtų bendrauti ir būtų sąžiningas, šias vertybės senelių kartos atstovai ypatingai vertina.

Sekanti subkategorija aiškina, kad senelių kartos atstovų teigimu mokyklos įtaką, nėra didelė vaikui, nes daugiausia įtakos daro šeima, tėvai. Taigi, nors mokykla ir turi reikšmės vaiko mąstymui, pažiūroms, bet ta įtaka nėra didelė, nes daugiausia jos vaikui turi šeima ir tėvai: „Ji tik šiek tiek, pasireiškia, bet daugiausia yra įtaka tėvų, jeigu vaikas gerai bus išauklėtas namuose, jis nuėjęs ir į mokyklą bajorių nepridarys“, tai tik pagrindžia teiginį, kad šeima vaikui yra pirmoji ugdymo institucija padedanti socializuotis aplinkoje, o mokykla vėliau šį socializacijos procesą visokeriopai papildo.

Kaip teigia Černeckienė (2007), žmogaus visokeriopam augimui labiausiai pritaikyta mokykla, nes ji geriausiai perteikia mokslo žinias, formuoja dorovines ir estetines pažiūras. Per žmogaus visokieropą tobulėjimą tobulėja ir visuomenė, tauta, nes žmogus yra ta dalelė, iš kurios susidaro ta pati visuomenė, todėl mokykla turi įsiliesti į esamą aplinką ir veikti ne tik mokyklos ugdytinius, bet ir pačią visuomenę.

Dar viena subkategorija mokyklą įvardija, kaip vaiko antrus namus, esančius antroje vietoje po šeimos. Kaip teigia respondentai: „Mokykla reikalinga, pats pagrindinis daiktas yra mokykla vaikui, antroje eilėje po šeimos“.

Kita subkategorija teigia, kad mokykla daro įtaką vaikui, nes joje, jis praleidžia daug laiko tarp draugų, mokytojų, tai nulemia vaiko elgesį. Taigi mokykla turi teigiamą įtaką jaunam žmogui, ta įtaka pasireiškia, nes vaikas mokykloje praleidžia nemažai laiko: „Vaikas mokykloje mokosi, praleidžia laiką su draugais, mokytojais, tad jų pažiūros, elgesys įtakoja ir vaiką, jo nuomonę“, taigi mokykla kaip žmonių bendruomenė veikia jauną žmonių, tiek bendraamžiai, tiek pedagogai, turi įtakos vaiko formuojamoms pažiūroms, vertybėms, nuostatoms.

Sekanti subkategorija teigia, kad mokykloje vaikas ugdo savo bendravimą, aktyvumą, draugiškumą, pilietiškumą, pagarbą, atsakingumą, toleranciją. Kaip teigia respondentai mokykla perduoda tokias vertybes, kaip: „Manau pilietiškumą, draugiškumą, toleranciją, pagarbą, atsakingumą“.

Dar viena pagal svarbumą subkategorija aiškina, kad tėvų kartos atstovų teigimu mokykloje per daug laisvės, kaip vertybės, nebėra griežtumo. Taip pat išskiriama subkategorija,

kuri teigia, kad mokyklos įvaizdis yra geras ir kad ji perduoda tas pačias vertybes, kokias ir šeima.

Viena svarbiausių subkategorijų, kuri teigia, kad mokykla kartu su tėvais į gyvenimą turi išleisti atsakingą žmogų.

Mokyklos darbas su vaikais perteikiant vertybes, šeimos yra vertinamas ir pastebimas, nes tiek seneliams, tiek tėvams svarbu, ko vaikai gali išmokti ir ką perimti iš pedagogų, draugų, mokyklos aplinkos.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo metu išryškėjo dviejų kartų skirtingas požiūris į mokyklą, kaip vertybių perteikėją, nes seneliams mokykla yra vieta, kurioje vaikas gali gauti žinias, išsilavinimą, išmokti tinkamo elgesio standartų, tuo tarpu tėvų kartos požiūris labiau orientuotas į dvasinį vaikų auklėjimą, kuris tėvų požiūriu turėtų būti tarsi svarbiausias mokyklos uždavinys. Nors dvasingumo pagrindus vaikas pirmiausia turėtų gauti, būtent, šeimoje, o turimas žinias gilinti ugdymo įstaigoje. Bet šiuolaikinėje visuomenėje vis labiau ir daugiau ugdymo funkcijų šeima siekia perduoti mokyklai, kuri pirmiausia, kaip teigia seneliai, turi mokyti, perteikti žinias,- taip iš mokyklos, vis labiau ši institucija tėvų akyse tampa „auklykla“, ką ypatingai pabrėžė socialiniai pedagogai, kurie su tokiu tėvų požiūriu susiduria savo darbe.

Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo galimybės ir būdai

Dar viena reikšminga vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su senelių, tėvų, socialinių pedagogų požiūriu į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo būdus, skatinančius vaikų vertybių ugdymą (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Senelių, tėvų, socialinių pedagogų požiūris į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo būdus, skatinant vaikų vertybių ugdymą (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
	Metodas, kurį šeima ir pedagogai naudoja yra pokalbiai apie vaikų auklėjimą, elgesį	„Pagrindinis yra pokalbiai“ „Pokalbiai, apie vaikų auklėjimą, mandagumą, elgesį“ „Visada būdavo palaikomas ryšys, pokalbiai vykdavo dažniausiai“	11
	Šeimos ir soc.pedagogų bendravimas vyksta tik reikalui esant, kai iškyla problemų	„Manau, jei iškyla kažkokių tai problemų, tada“ „Jeigu yra, tarkim didesnė problema, tai asmeniškai išsikviečiant tėvus pakalbėti apie jų vaiką“	5
	Soc. pedagogų nuorodyti darbo metodai su šeimomis ir vaikais ugdant vertybes yra pokalbiai, diskusijos, anketavimas, individualūs pokalbiai, diskusijos klasės valandėlių metu	„Pokalbiai, diskusijos, anketavimas, individualūs pokalbiai“ „Pokalbis, interviu, anketų atsakymas, tiesiog diskusija klasės valandėlių metu ar popamokinėje veikloje“ „Pokalbiai individualūs, anketavimas, tyrimų atlikimas“	5

Dviejų ugdymo institucijų (šeimos ir mokyklos) bendravimo ir bendradarbiavimo būdai, kuriais skatinama šių ugdymo institucijų bendra veikla ugdant vaikuose svarbiausias vertybes	Šeimos bendravimas ir ryšių palaikymas su auklėtojais, mokytojais	„Bendravome su auklėtojais“ „Su mokytojais ir auklėtojais bendravome artimai“ „Su mokytojais ir auklėtojais bendravome ir palaikėme ryšį“	5
	Senelių kartos atstovų pasisakymai, kad jiems auklėjant vaikus, soc. pedagogų nebuvo	„Tokių kaip socialinių pedagogų nebuvo“ „Nebuvo tokių socialinių pedagogų“ „Tokių socialinių pedagogų tada dar nebuvo“	4
	Tėvų kartos atstovų bendravimas su visa mokyklos bendruomene, tiek su auklėtoja, tiek su mokytojais, tiek su soc. pedagogu	„Bendrauju su visa mokyklos bendruomene, tiek su mokytojais, tiek su auklėtoja, tiek su socialiniu pedagogu“	3
	Senelių kartos atstovų bendravimas su mokyklos bendruomene vyko tėvų susirinkimų metu, buvo kalbama apie vaikų pasiekimus, taip pedagogai teikė pagalbą šeimai	„Būdavo tėvų susirinkimai dažnai, kalbėdavom apie vaikus, pažymius, pastabas, buvo kontrolė, o tarp mūsų ir mokyklos buvo ryšys, vyko bendradarbiavimas“ „Vykdavo tėvų susirinkimai, visada buvo pranešama apie mokymosi pasiekimus, ar nepažangumą, mokykla padėdavo tėvams“.	3
	Tėvų kartos požiūriu, mokykla padeda auklėti vaikus, moko juos tinkamai elgtis, mokytis, o šeima ir mokykla ieško kompromiso dirbdama kartu ir bendraudama	„Man mokykla, jos bendruomenė padeda auklėti vaiką, nes stengiasi jį išmokyti mokytis, tinkamai elgtis, o pagalba teikiama bendraujant su mokytojais“ „Yra socialinė pedagogė, auklėtoja ir visi stengiamės rasti išeitį, kompromisą“	3
	Senelių kartos atstovų teigimu, mokyklos pagrindinė pagalba šeimai buvo vaikų mokymas	„Kaip pasakyti pagalbą. Na teikė, ir išmokino, nemoku pasakyti, aišku, kad teikė“ „Jei nebūtų mokinę, vaikai nieko nebūtų pasiekę, manau padėjo“	2
	Senelių kartos atstovų nurodytas mokytojų naudotas metodas dirbant su šeima ir vaikais, tai lankymasis namuose	„Viena tik mokytoja yra buvus atėjusi“ „Ir į namus yra buvę atvažiuavę, pasižiūrėti ar mokiniai turi, kur mokintis“	2
	Šeima su soc. pedagogu nebuvo susidūrusi	„Su socialine dar nebuvo susidūrusi“	1
	Iškylus rimtiems klausimams šeima su pedagogais kalba telefonu	„Jeigu iškyla rimtų klausimų, tada jau kalbama telefonu“	1
	Mokykla šeimai, tėvams neteikė ir neteikia jokios pagalbos	„Nėra pagalbos“	1
Iš viso:			46

Ši kategorija kalba apie mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą ugdant vaikus bei mokyklos įtaką perduodant vaikams vertybes. Šios kategorijos pirmoji subkategorija kalba apie metodą, kurį šeima ir pedagogai naudoja ugdant vaikų vertybes yra pokalbiai apie vaikų auklėjimą, elgesį.

Pagrindinis metodas, kuriuo šeima ir mokykla bendravo: „Visada būdavo palaikomas ryšys, pokalbiai vykdavo dažniausiai“.

Kita pagal svarbumą kategorija teigia, kad šeimos ir soc.pedagogų bendravimas vyksta tik reikalui esant, kai iškyla problemų. Kaip teigia apklausoje dalyvavę socialiniai pedagogai: „Jeigu yra, tarkim didesnė problema, tai asmeniškai išsikviečiant tėvus pakalbėti apie jų vaiką“. Panašiai teigia ir tėvų kartos atstovai: „Manau, jei iškyla kažkokių tai problemų, tada“, taip tarsi atsiskleidžia, socialinio pedagogo veiklos galimybių ribotumas ir susidariusi nuostata, kad socialinis pedagogas yra tas asmuo į kurį kreipiamasi paskiausioje vietoje.

Nors kaip teigia James (2001), socialinis pedagogas papildo klasės auklėtojo ar mokytojo darbą, o ne jį dubliuoja. Socialinis pedagogas dažnai padeda klasės auklėtojui dirbti su nedarna elgesio, įvairių šeimų vaikais, linkusiais į deligventinį elgesį. Socialinis pedagogas siekia ne tik padėti kolegoms dirbant su vaikais, teikdams jiems konsultacijas, bet taip pat jis kartu su mokyklos bendruomene ruošia įvairius projektus, skirtus jauno žmogaus socializacijai visuomenėje. Vienas iš socializacijos tikslų, tai vaiko prisitaikymas aplinkoje, perimant iš jos įvairią patirtį, bet nepamirštat savo turimų vertybių puoselėjimo. Todėl vaikų auklėjamajam darbui socialinis pedagogas įtakos turi, kuris siekia vaikuose ugdyti būtent pozityvią elgseną, tinkamą savęs pateikimą ir aišku vertybinių orientacijų įgyvendinimą.

Trečioji pagal svarbumą subkategorija kalba apie soc. pedagogų nuorodytus darbo metodus su šeimomis ir vaikais ugdant vertybes.

Soc. pedagogai šiuos metodus įvardinai taip: „Pokalbiai, diskusijos, anketavimas, individualūs pokalbiai“.

Socialinio pedagogo darbas apima – individualų socialinį darbą, socialinį darbą su šeima, socialinį darbą su grupe, socialinį darbą bendruomene. Pagrindinis socialinio pedagogo veiklos tikslas, remiantis Kučinsky (1999), kad vaikui būtų garantuota teisė į išsilavinimą, būti apsaugotam nuo netinkamo elgesio su juo, žiaurumo, išnaudojimo ir t.t. Kad šis socialinio pedagogo darbas vyktų sklandžiai socialinis pedagogas naudoja įvairius darbo metodus, pagrindiniai yra pokalbiai, diskusijos, anketavimas, individualūs pokalbiai.

Sekanti subkategorija teigia, kad šeima bendravo ir ryšius palaikė su auklėtojais, mokytojais. Duomenų analizė parodė (8 lentelė), kad ugdant vertybes vaikuose, mokyklos ir tėvų bendradarbiavimas vyksta, nes tiek senelių, tiek tėvų kartos atstovai nurodė, kad bendravo ir bendrauja su mokyklos mokytojais, auklėtojais: „Su mokytojais ir auklėtojais bendravome ir palaikėme ryšį“, tai reiškia, kad tėvai tuo, kas vyksta vaiko ugdymo procese domisi ir yra suinteresuoti sužinoti tai kas svarbu vaikui.

Kita subkategorija teigia, kad senelių kartos atstovams auklėjant vaikus, soc. pedagogų nebuvo. Šis reiškinytis būdingas tik senelių kartos atstovams, tai kad jie auklėdami vaikus su socialiniais pedagogais nebendravo: „Tokių kaip socialinių pedagogų nebuvo“, nes tokių

specialistų ugdymo įstaigos neturėjo, jų nebuvimą įtakėjo būtent kultūrinė ir politinė, ekonominė situacija mūsų šalyje.

Ši situacija formavo požiūrį, kuris, remiantis Černeckiene (2007), buvo toks, kad socialinė pedagogika, kuri rūpinosi žmogaus socializacijos problemomis, buvo vadinama buržuazine, neturinčia mokslinio pagrindo pedagogikos šaka, nes tyrė ne visą visuomenę, o atskirą indiviną ar jų grupę. Tad socialiniai pedagogai, kaip specialistai mokyklose neturėjo galimybės dirbti ir pagelbėti šeimoms bei kolegoms dirbant su vaikais, vertybių ugdymo klausimu.

Sekanti, pagal svarbumą kategorija teigia, kad tėvų kartos atstovai bendravo su visa mokyklos bendruomene, tiek su auklėtoja, tiek su mokytojais, tiek su soc. pedagogu. Kaip teigia tiriamieji: „Bendrauju su visa mokyklos bendruomene, tiek su mokytojais, tiek su auklėtoja, tiek su socialiniu pedagogu”.

Dar viena subkategorija kalba, kad senelių kartos atstovų bendravimas su mokyklos bendruomene vyko tėvų susirinkimų metu, buvo kalbama apie vaikų pasiekimus, taip pedagogai teikė pagalbą šeimai. Kaip teigia tiriamieji: „Vykdavo tėvų susirinkimai, visada buvo pranešama apie mokymosi pasiekimus, ar nepažangumą, mokykla padėdavo tėvams“.

Kita subkategorija nurodo, kad tėvų kartos požiūriu, mokykla padeda auklėti vaikus, moko juos tinkamai elgtis, mokytis, o šeima ir mokykla ieško kompromiso dirbdama kartu ir bendraudama. Kaip teigia apklaustieji: „Man mokykla, jos bendruomenė padeda auklėti vaiką, nes stengiasi jį išmokyti mokytis, tinkamai elgtis, o pagalba teikiama bendraujant su mokytojais“.

Tos pačios nuomonės yra ir Vasiliauskas (2005), kuris teigia, kad šeima ir mokykla, visais laikais buvo laikoma viena svarbiausių institucijų, iš kartos į kartą perduodančių istoriškai susiformavusias vertybes. Tai galima daryti prielaidą, kad mokykla ir šeima padeda viena kitai ugdant vertybes.

Sekanti subkategorija pažymi, kad senelių kartos atstovų teigimu, mokyklos pagrindinė pagalba šeimai buvo vaikų mokymas. Kaip teigia tiriamieji: „Kaip pasakyti pagalba. Na teikė, ir išmokino, nemoku pasakyti, aišku, kad teikė“.

Dar viena subkategorija, susijusi su senelių kartos atstovais, pažymi jog šios grupės apklaustieji įvardijo mokytojų naudotą metodą dirbant su šeima ir vaikais, tai lankymasis namuose. Kaip teigia tiriamieji: „Ir į namus yra buvę atvažiuavę, pasižiūrėti ar mokiniai turi, kur mokintis”.

Kita subkategorija kalba, kad šeima su soc. pedagogu nebuvo susidūrusi. Kaip teigia tiriamieji: „Su socialine dar nebuvo susidūrusi”.

Taip pat dar viena subkategorija įvardija šeimos ir mokytojų bendravimo metodą – telefoną. Kaip pažymėjo tiriamieji: „Jeigu iškyla rimtų klausimų, tada jau kalbama telefonu“.

Paskutinė subkategorija pažymi, kad nesulaukiama pagalbos iš mokyklos, kaip teigia apklaustieji: „Nėra pagalbos“.

Kaip teigia Valickienė (2004), šeima yra svarbiausias vaiko auklėjimo ir auginimo institutas. Vaikas matydamas šeimą iš jos perima dvasinę ir dorovinę kultūrą, gyvenimo būdą, elgesį, vertybes, elgesio normas, bendravimo su kitais būdus. Šeimoje vaikas susiformuoja kaip asmenybė mokymosi veiklai, todėl mokymosi ugdymo institucijoje sėkmė labai priklauso nuo to, kokiomis sąlygomis ir kaip vaikas ruošiamas mokyklai.

Vaikui besimokant ugdymo įstaigoje labai svarbu, kad jo ugdymu ir tobulėjimu rūpintųsi šeima – tėvai, kad vyktų šeimos ir mokyklos bendravimas ir bendrabiavimas, siekiant bendro tikslo – visapusiškai išauklėtos asmenybės turinčios savo požiūrį, vertybes, nuostatas sukūrimas. Tėvų mokymas, švietimas yra svarbus siekiant tinkamo jaunų žmonių vertybių formavimo, kad tiek šeimoje, tiek ugdymo įstaigoje diegiamos nuostatos sutaptų ir vyktų visapusiškas tęstinumas auklėjimo procese.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklos ir šeimos bendravimas ir bendradarvimas šių dienų visuomenėje yra būtinas ir svarbus, norint išugdyti dorą, savimi pasitikintį ir gyvenimą bei kitus vertinantį žmogų. Šis bendradarvimas socialinės pedagogikos kontekste yra neatsiejamas nuo pačio socialinio pedagogo darbo su šeima ir vaiku, kurio pozityviam vyksmui įtakos turi jo naudojami darbo metodai ir būdai, organizuojami susirinkimai, pokalbiai, diskusijos, rengiami individualūs pokalbiai, kurie skatina vaiko, tėvų, mokyklos ryšių plėtojimo galimybes.

Šeimos, kaip ugdymo institucijos bendradarviamas su socialiniu pedagogu, ieškant pagalbos

Kita reikšminga vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su tėvų, senelių, socialinių pedagogų požiūriu į šeimą ir pagalbą, jos prašymą ir pagalbos būdus (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Tėvų, senelių, socialinių pedagogų požiūris šeimą ir pagalbą, jos prašymą ir pagalbos būdus (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Ilustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
	Šeimos kreipiasi pagalbos į ugdymo instituciją tik esant problemoms su vaikų auklėjimu	“Jei iškyla kažkokių tai problemų, tai aišku visada padeda” „Je kas nutinka negero gali sulaukt nemažai tėvų, kurie ateina išsiaiškinti dėl savo vaiko“ „Padėkit susitvarkyt, jis manęs nebeklauso, nežinau, ką daryti?“	5
	Pagalba, kurią teikia ugdymo institucija šeimai, susijusi su mokymu, mokymo	„Ta pagalba buvo susijusi, su mokymusi, kad žinočiau kaip vaikams sekasi, ką reikia keisti ar ne, kad vyktų kontrolė“ „Ta pagalba labiau remiasi į vaiko drausmę, mokymosi rezultatus“	4

Šeimos ir soc. pedagogų požiūris į pagalbą mokykloje, jos prašymą ir pagalbos būdus	rezultatais, auklėjimu ir drausme	„Auklėjimo ir mokslo klausimais“	
	Soc. pedagogų nuomone, dažniausiai tėvų prašoma pagalba susijusi su dokumentų tvarkymu nemokamam maitinimui	„Dažniausiai tai yra dėl dokumentų tvarkymo, nemokamam maitinimui“ „Kad padėčiau sutvarkyti dokumentus nemokamam maitinimui“	3
	Patyčios ir nesusipratimai, konfliktai yra pagrindinės pagalbos mokykloje prašymo priežastys	„Dėl kažkokių nesusipratimų, patyčių mokykloje“ „Dėl konfliktų ar nesusipratimų, patyčių mokykloje“	3
	Senelių kartos atstovai pagalbos neprašė, nes jos nereikėjo, nes jų vaikai namuose buvo išauklėti tinkamai	„Pagalbos neprašiau niekuomet, nes net nesusidūrėm su tokiu reikalu, kad ten reikėtų pagalbos mokytojų“ „Kad vaikai buvo išauklėti, gerai namie, jie mokykloje nieko neprikrėtė ir nereikėjo tos didelės pagalbos, nes svarbiausia buvo, kad juos moko“	3
Iš viso:			18

Ši subkategorija kalba apie problemas su kuriomis susiduria šeimos ir soc. pedagogai ugdydamos vaikuose vertybes. Pirmoji pagal svarbumą subkategorija teigia, kad šeimos kreipiasi pagalbos į ugdymo instituciją tik esant problemoms su vaikų auklėjime.

Respondentai – seneliai, tėvai, socialiniai pedagogai nurodė, jog šeimos į ugdymo įstaigą, socialinį pedagogą pagalbos kreipiasi tik susidūrusios su tam tikromis problemomis, tai ypatingai pabrėžė pastaroji apklaustųjų grupė: „Jei kas nutinka negero gali sulaukt nemažai tėvų, kurie ateina išsiaiškinti dėl savo vaiko“, tai atskleidžia tam tikrą žmogaus, tiksliau šeimos domėjimosi savo vaiku ribotumą, kad vaiku dažnai pradedama rūpintis, tik tada, kai nutinka kažkas negero, netinkamo, kai jau susiformavusi problema ir tėvai ateina su prašymais: „Padėkit susitvarkyt, jis manęs nebeklauso, nežinau, ką daryti?“, tokiu atveju socialinis pedagogas tampa pagrindiniu, o kartais ir vieninteliu pagalbininku šeima ir vaikui rasti tarpusavio supratimą, taip išryškėja pagrindinė socialinio pedagogo funkcija – tarpininkas.

Antroji subkategorija teigia, kad pagalba, kurią teikia ugdymo institucija šeimai, susijusi su mokymu, mokymo rezultatais, auklėjimu ir drausme. Kaip teigia apklaustieji: „Ta pagalba labiau remiasi į vaiko drausmę, mokymosi rezultatus“.

Kita subkategorija susijusi su dažniausiai tėvų prašoma pagalba. Pasak apklausoje dalyvavusių socialinių pedagogų pagrindinės problemos dėl kurių šeimos, vaikų tėvai į juos kreipiasi tai: „Kad padėčiau sutvarkyti dokumentus nemokamam maitinimui“, nes viena iš socialinio pedagogo funkcijų būtent ir yra dokumentų tvarkymas ir pagalba šeimoms.

Dar viena subkategorija susijusi su patyčiomis ir nesusipratimais, konfliktais, kurie tampa pagrindine pagalbos mokykloje prašymo priežastimi.

Taip pat labai aktualios ir vis labiau į mokyklas besiveržiančios problemos su kuriomis dėl kurių į socialinius pedagogus kreipiasi tėvai, tai: „Dėl konfliktų ar nesusipratimų, patyčių mokykloje“, nes socialiniai pedagogai patyčių reiškinio mažinimo veikloje atlieka pačias įvairiausias funkcijas, nes patyčių problemos ugdymo institucijoje sprendimas dažnai krenta ant socialinių pedagogų pečių.

Remiantis Olweus (2008) suaugusiųjų (tėvų, mokytojų, socialinių pedagogų) įsitraukimas į patyčių prevenciją, yra vienas iš svarbiausių veiksnių lemiančių jos sėkmę. Autoriaus teigimu, suaugusieji turi būti įsitraukę į patyčių prevenciją, bei žinoti apie patyčių problemos reikšmę bei lygį ugdymo įstaigoje, nes patyčias patiriančio vaiko tėvai labai išgyvena dėl tokio reiškinio, kuris verčia jų vaiką kentėti ir jaustis sugniuždytam.

Paskutinė subkategorija teigia, kad senelių kartos atstovai pagalbos neprašė, nes jos nereikėjo, kadangi jų vaikai namuose buvo išauklėti tinkamai.

Taigi respondentai pabrėžė, kad tokios pagalbos nereikėjo: „Pagalbos neprašiau niekuomet, nes net nesusidūrėm su tokiu reikalu, kad ten reikėtų pagalbos mokytojų“, senelių kartos atstovai labai pozityviai vertina savo auklėjamąjį darbą su vaikais, todėl ir pagalbos prašyti iš mokytojų, jiems dažnai atrodo gėdingas reiškinys, kuris atskleistų netobulą, jų kaip tėvų darbą su vaikais, auklėjant ir ugdant juos pilnavertiškai.

Tad galima daryti išvadą, kad sprendžiant iškilusias problemas su kuriomis susiduria šeima – pagrindinė vaiko ugdymo institucija, turi vykti bendradarbiavimas tarp mokyklos ir tėvų, ir tai turi vykti visada, ne tik iškilus problemai, ne jei mokykla su tėvais palaikytų glaudžius santykius, paremtus abipusiu pasitikėjimu, tokių problemų nekiltų.

Vaikų problemos, susijusios su vertybių puoselėjimu

Svarbiausia vertybių ugdymo šeimose per kartas kategorija yra susijusi su socialinio pedagogo požiūriu į problemas, su kuriomis susiduria vaikai šeimoje ir mokykloje (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Socialinio pedagogų požiūris į problemas, su kuriomis susiduria vaikai šeimoje ir mokykloje (N=15)

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Iliustruojantys teiginiai</i>	<i>Teiginių skaičius</i>
Socialinės pedagogikos kontekste išryškėjusios problemos su	Drausmės, nenoro mokytis, bendravimo ir elgesio problemos yra dažniausiai pasitaikančios	„Dažniausiai pasitaiko nenoro mokytis, drausmės problemos ir panašiai“ „Dažniausia kyla problemų dėl elgesio, nemokėjimo bendrauti“ „Vaikų problemos. Aišku būtų drausmės, mokymosi sunkumai“	3
	Nesutarimai su tėvais, nuomonių nesutapimas, smurtas yra pagrindinės vaikų	„Dažniausiai šeimose, jeigu iš šeimos atsineša problemas, būna nesutarimai su tėvais, kažkokios kitos problemos, kai nesutampa vaikų ir tėvų nuomonės, tai būtų iš šeimos“ „Šeimoje kylančių problemų, tokių kaip nuomonių	2

kuriomis susiduria vaikai, puoselėdami ir perimdami perduodamas vertybes	problemos su kuriomis jie susiduria šeimose	nesutapimas, smurtas ir panašiai“	
	Bendravimo stoka ir patyčios, nesutarimai su draugais, emocijų nevaldymas ir smurta yra pagrindinės vaikų problemos, išskiriamos soc. pedagogų	„O jeigu mokyklose, tai patyčios, nesutarimai su draugais“ „Bendravimo stoka, patyčios, smurtas, emocijų nevaldymas, o išrikrujų tik dėl bendravimo ateina“	2
Iš viso:			7

Paskutinė kategorija susijusi su vaikų problemomis, kurias dirbdami su jais išvelgia socialiniai pedagogai ir stengiasi jiems teikti reikiamą pagalbą. Pirmoji šios kategorijos subkategorija teigia, kad dažniausios yra drausmės, nenoro mokytis, bendravimo ir elgesio. Kaip teigia tiriamieji: „Dažniausia kyla problemų dėl elgesio, nemokėjimo bendrauti“.

Kita pagal svarbumą subkategorija, teigia, kad nesutarimai su tėvais, nuomonių nesutapimas, smurtas yra pagrindinės vaikų problemos su kuriomis jie susiduria šeimose.

Socialiniai pedagogai kalbėdami apie problemas, kurias vaikai patiria namų aplinkoje, įvardijo, kad: „Dažniausiai šeimose, jeigu iš šeimos atsineša problemas, būna nesutarimai su tėvais, kažkokios kitos problemos, kai nesutampa vaikų ir tėvų nuomonės, tai būtų iš šeimos“, taigi vaikai šeimose pasigenda tinkamo bendravimo, nes jų ir tėvų nuomonės dažnai nesutampa, o tai dažnai tampa kartų konflikto pradžia.

Trečioji subkategorija susijusi su bendravimo stoka ir patyčiomis, nesutarimais su draugais, emocijų nevaldymu ir smurtu. Taigi kalbant apie mokykloje esančias problemas, su kuriomis susiduria vaikai, tai: „Dažniausia kyla problemų dėl elgesio, nemokėjimo bendrauti“, tai socialiniai pedagogai dirbdami su vaikais pastebi dažniausiai, taip pat vaikai, kaip ir ankstesnėje lentelėje šeimos nariais (seneliai, tėvai) socialiniai pedagogai įvardija vieną iš problemų, tai yra bendravimas: „Bendravimo stoka, patyčios, smurtas, emocijų nevaldymas, o išrikrujų tik dėl bendravimo ateina“, bendravimo stoka išprovokuoja šių dienų problemą – patyčias, kurios dažnai turi įtakos vaiko asmenybės formavimuisi, jo vertybinėms orientacijos ir nuostatoms.

2.4 Vertybių ugdymo šeimoje tarp kartų modelis, pasitelkiant mokyklos ir soc. pedagogo resursus

Atliktas kokybinis tyrimas padėjo atskleisti vertybių ugdymo šeimoje tarp skirtingų kartų modelį, šiuo modeliu remiantis socialinis pedagogas ir mokykla galėtų rezultatyviau dirbti su šeimomis, joms padėti ugdant jaunąją kartą, nes lemiamą vaidmenį vaiko visapusiškame auklėjime vaidina tėvai.

Šeima yra tobuliausias vaiko augimo ir auklėjimo institutas, kuriame auklėjimas yra nenutrūkstamas ir nuolat koreguojamas, perduodantis vaikui šeimos puoselėjamas ir pripažįstamas vertybes. Socialinis pedagogas turi būti pasiruošęs priimti skirtingas, kiekvienai šeimai būdingas problemas ir, atsižvelgiant į konkrečios situacijos specifiką, taikyti darbo su šeima metodus.

Šiame darbe pateikiamas tyrimo metu sukurtas hipotetinis vertybių ugdymo modelis šeimoje, pasitelkiant soc. pedagogo ir ugdymo institucijos resursus (žr. 3 pav), kuris sudarytas remiantis mokslinės literatūros bei atlikto tyrimo rezultatų analize.

Vertybių ugdymas vyksta dviejuose sisteminiuose lygmenyse – šeimos ir mokyklos.

Vertybių ugdymas šeimos lygmeniu

- Vertybių ugdymas šeimoje dažniausiai vyksta perduodant vertybes iš kartos į kartą, ugdant jas savo pavyzdžiu ar tiesiog bendraujant. Siekiant nustatyti vertybių perdavimą jaunajai kartai, remiantis tyrimo duomenis galima teigti, kad jas šeimoje dažniausiai ugdo tėvai, mama. Kadangi šeima pirmoji daro didžiausią poveikį vertybių ugdymui ir puoselėjimui vaikuose, remiantis atliktais tyrimo duomenimis galima teigti, kad perduodamos vertybės nėra vaikų tinkamai perimamos, nes tam įtakos turi visuomenė, bendraamžiai, kultūrinė ir politinė aplinka, pedagogai, bažnyčia. Ugdant vertybes šeima turi remtis tinkamu auklėjimu, ir jį formuoti savo vaikams, kad šeimoje vyktų ugdymo tęstinumas. Kaip teigia soc. pedagogai, šeima turėtų išklausti vaiką, su juo bendrauti, nes tik tada jis perims iš šeimos visas reikiamas vertybes, tad šeima turėtų labiausia plėtoti socialinius bendravimo įgūdžius.

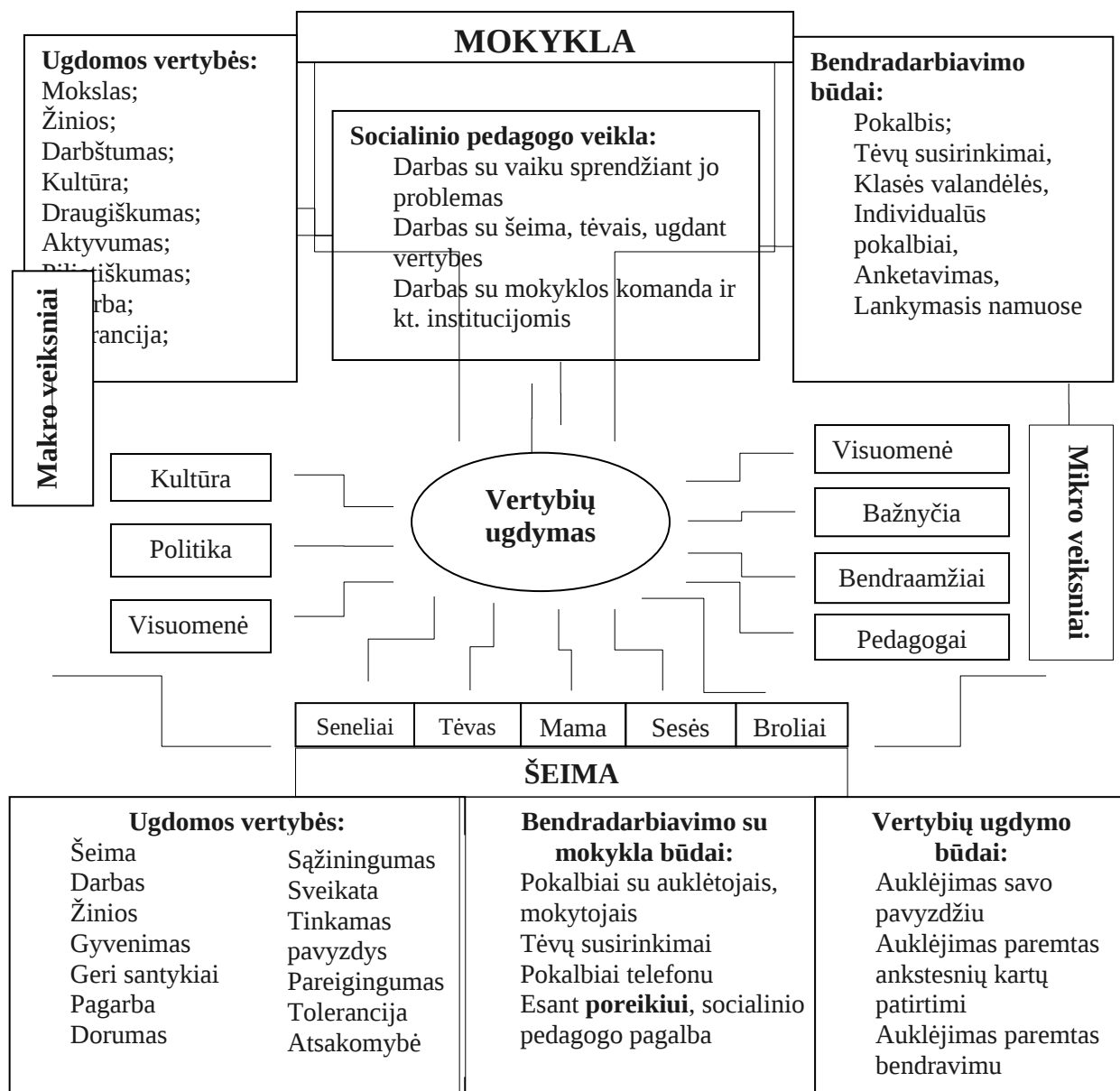
Vertybių ugdymas mokyklos lygmeniu

- Vertybių ugdymas mokykloje dažniausiai yra paremtas iš šeimos atsineštų vertybių puoselėjimu ir plėtojimu, tai puikiai atsiskleidžia ir tyrimo rezultatuose. Kad šis procesas vyktų sklandžiai būtinas šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas, o tam pasitarnauti galėtų organizuojami tėvų susirinkimai, kuriuose tėvai būtų įtraukiami į bendrą mokyklos ir šeimos veiklą, ugdant jaunąją kartą, taip pat teminių klasių valandėlių organizavimas, kurių metu moksleiviai turėtų galimybę diskutuoti vertybių tema, aptarti įvairių mokykloje ir šeimoje ugdomų vertybių svarbą. Taip pat individualūs pokalbiai, kuriuose būtų bendraujama tiek su vaikais, tiek su šeima, dėl vertybių ugdymo klausimų. Mokyklos komanda turėtų palaikyti glaudžius ryšius su šeima, kad pedagogai, klasių auklėtojai lankytųsi šeimose, dirbtų individualiai. Taip pat labai pasitarnautų anketavimas, apklausiant vaikus ir šeimas vertybių ugdymo klausimu.

- Svarbų indėlį į mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo procesą įneša socialinis pedagogas, kuris sprendžia vaikų problemas, jas analizuoja ir padeda vaikui, taip pat stengiasi palaikyti ryšius su šeima, vaiko tėvais, padeda jiems rūpinais klasiškais, kai iškyla problemos.

Socialinis pedagogas bendradarbiauja su mokyklos komanda, su kitomis institucijomis, kurios yra suinteresuotos, kad vaikas būtų auklėjamas tinkamai ir savyje puoselėtų tik gerąsias vertybes. Socialiniai pedagogai, klasių vadovai, dalykų mokytojai turi skirti daugiau dėmesio vertybių ugdymo klausimų teikimui.

Vertybių ugdymas – ne vieno socialinio pedagogo, klasės auklėtojo, ar ugdymo įstaigos administracijos atsakomybė. Į vertybių ugdymą, vykdant mokyklos ir šeimos bendradarbiavimą turi būti įtraukti tėvai bei patys mokiniai. Vertybių ugdymas – komandinis darbas. Kiekvienas mokyklos bendruomenės narys turi prisiimti tam tikras funkcijas ir atsakomybes organizuojant vertybių ugdymo procesą. Glaudus bendruomenės narių bendravimas ir bendradarbiavimas – tikr

3 pav. Vertybių ugdymo mokykloje ir šeimoje tarp kartų modelis

Išvados

1. Išnagrinėjus mokslinę, metodinę literatūrą nustatyta, kad vertybių ugdymą šeimoje tarp kartų veikia tokie mikro ir makro veiksniai: kultūra, politika, visuomenė bei šeima, mokykla, vaikų bendraamžiai – draugai, bažnyčia, žiniasklaida. Identifikuotos tokios šeimoje perduodamos vertybės: šeima, darbas, vaikai, žinios, gyvenimas, geri santykiai su aplinkiniais, pagarba, dora, sąžiningumas, tinkamas elgesys, atsakomybė, nes svarbiausia yra tinkamas vaikų auklėjimas, viską paremiant dorinėmis ir dvasinėmis vertybėmis. Mokykloje perduodamos vertybės: mokslas, žinios, darbštumas, kultūra, pilietiškumas, tolerancija, visos gerosios vertybės, nes abi ugdymo įstaigos turi tą patį tikslą – tinkamai išauklėti jauną žmogų.
2. Taikant interviu metodą ištirta, kad šeima atžaloms perduoda vertybes perimtas iš kartos į kartą, o nuo vaikystės diegiamos vertybės turi daug įtakos, tolimesnei jo socializacijai ugdymo įstaigoje. Remiantis tyrime dalyvavusių socialinių pedagogų požiūriu, paaiškėjo, kad šeimoje įgytos vertybės, požiūriai, nuomonės, vaikams yra daug svarbesnės už mokykloje diegiamas nuostatas ir vertybes, jei vertybių ugdymas šeimoje tinkamas, tada ugdymo įstaiga jį papildo, o jei šeimoje vertybių perdavimas yra neatitinkantis visuomenės normų, mokykla susiduria su daugybe sunkumų formuojant jauno žmogaus tinkamas nuostatas ir vertybes.
3. Taikant turinio analizės metodą, išryškėjo tokie vertybių ugdymo(si) veiksniai (kategorijos): „Svarbiausios yra šeimos puoselėjamos vertybės, paremtos tėvų pavyzdžiu ir perduodamos iš kartos į kartą, ugdančios vaikų dorovę ir skatinančios bendražmogiškų vertybių formavimąsi“; „Nuo vaikystės šeimoje diegiamos vertybės skatina žmogaus tinkamą elgesį, kito asmens vertinimą bei išsiugdytų vertybių puoselėjimą“; „Labiausiai vertybių formavimuisi poveikį turi šeimos nariai“; „Perduodami vertybes tėvai susiduria su įvairiais sunkumais“; „Šeimos puoselėjamiems vertybėms ir darbui su vaiku poveikį daro makro veiksniai - kultūra, politika, visuomenė“; „Tinkamam vertybių formavimuisi vaikuose poveikį turi mikro veiksniai - šeima, Bažnyčia, vaikų draugai – bendraamžiai“; „Ugdant vaikų vertybes labai svarbus dviejų ugdymo institucijų (šeimos ir mokyklos) bendravimas ir bendradarbiavimas įvairiais būdais, skatinančiais tinkamą vertybių perdavimą“; „Šeima ir soc. pedagogai skirtingai traktuoja mokyklos pagalbą ugdant jaunosios kartos atstovų vertybes“; „Socialinės pedagogikos kontekste išryškėja įvairios problemos su kuriomis susiduria vaikai, puoselėdami ir perimdami vertybes“.
4. Remiantis tyrimo duomenimis, sukurtas hipotetinis vertybių ugdymo mokykloje ir šeimoje modelis, kuris galėtų padėti soc. pedagogams rezultatyviau dirbti su šeimomis,

ugdančiomis jaunąją kartą. Šis modelis išryškina bendradarbiavimo galimybes, kuriomis remiantis tiek šeima, tiek ugdymo įstaiga gali turėti poveikį vaiko vertybių puoselėjimui. Vertybių ugdymas – komandinis darbas, todėl tiek mokykla, tiek šeima turi dirbti kartu, nes tik glaudus bendruomenės narių bendravimas ir bendradarbiavimas gali padėti tinkamai perduoti vertybines nuostatas, požiūrius, normas.

Literatūros sąrašas

1. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
2. Aramavičiūtė, V. (2005). Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. *Acta Pedagogica Vilnensija*, (14), 18 – 27.
3. Aramavičiūtė, V. (2010). Požiūris į vertybes kaip demokratijos ugdymo sąlyga. *Pedagogika*, 100, 27 – 36.
4. Aramavičiūtė, V., Martišauskienė, E. (2009). Vertybės: švietimo strategijos ir realybė. *Pedagogika*, 95, 28 – 35.
5. Aramavičiūtė, V., Martišauskienė, E. (2010). Absolventų baigusių bakalauro studijas, požiūrio į dvasines vertybes diskursas. *Pedagogika*, 97, 16 – 23.
6. Babenskaitė, R. (2002). *Nemeluokit vaikams apie Dievą* // Sandora, sausis.
7. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vadovėlis. Vilnius: Jošara.
8. Bajoriūnas, Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Studijų knyga. Vilnius: Kronta.
9. Bitinas, B. (1995). *Auklėjimo procesas*. Šiauliai.
10. Bitinas, B. (2004). *Hodegetika // Auklėjimo teorija ir praktika*. Vilnius: Kronta.
11. Bladžius, A. (2005). Aukštesnių klasių mokinių ypatumai mokant katalikų tikybos. *Tiltai*, 1, 105 – 114.
12. Butkienė, O. G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams. Vilnius: Margi raštai.
13. Charles, C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
14. Černeckienė, J. (2007). *Socialinė pedagogika*. Studijų knyga. Marijampolės kolegijos leidybos centras.
15. Damušis, A. (1988). *Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai Antrojo pasaulinio karo ir pokario 1940 – 1959 metais*. Į Laisvę Fondas lietuviškai kultūrai ugdyti. Lituanistikos tyrimo ir studijų centras.
16. Danilevičienė, D. (2008). Šeima ir jos vertybės: trijų kartų įžvalgos. *Jaunimas ir šiuolaikinis pasaulis: socialinių patirčių įžvalgos // Ekonomines ir socialinės politikos studijos (IV). Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. 209 – 228.
17. Dobranskienė, R. (2004) *Mokyklos Bendruomenės vadyba*. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

18. Dobranskienė, R. (2004). *Mokyklos Bendruomenės vadyba*. Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
19. Dumčienė, A. (2004). *Auklėjimo pagrindai studijų knyga*. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija.
20. *Etikos etiudai. Dorovinės vertybės*. (1982). Vilnius: Mintis.
21. Gaigalienė, B. (2001). *Pagyvenusių žmonių fizinio pajėgumo požymių kaita*. Monografija. Vilnius: Gilija.
22. Galienė, D., Bulotaitė L., Sturlienė, N. (2002). *Asmenybės ir brendimo psichologija*. Vadovėlis XI – XII klasėms. Vilnius: „Tyto alba“.
23. Giddens, A. (2001). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
24. Gray, J. (2001). *Vaikai kilę iš dangaus: pozityvaus vaikų auklėjimo metodai*. Vilnius: Alma littera.
25. Gučas, A. (1981). *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.
26. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas : Šviesa.
27. *II Vatikano Susirinkimo nutarimai*. (1994). Kaunas: Rytų Aukštaitijos katalikų jaunimo centras „Fortūna“.
28. James, W. (2001). *Pokalbiai su mokytojais apie psichologiją ir su studentais apie kai kuriuos gyvenimo idealus*. Vilnius.
29. Jarutis, A. (1986). *Šeimos kalendorius 1987m*. Kaunas: „Šviesa“.
30. Jovaiša, L. (1995). *Hodegetika: Auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.
31. Jovaiša, L. (2001). *Edukologijos pradmenys // studijų knyga*. Šiauliai : Šiaulių universiteto leidykla.
32. Jovaiša, L. (2002). *Edukologijos įvadas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
33. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Metodinė priemonė bakalaurantams ir magistrantams. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
34. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Vadovėlis. Kaunas: Judex.
35. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai)*. Vadovėlis. Šiauliai : Lucilijus.
36. *Katalikų katekizmas*. (2003). Kaunas: Katalikų interneto www.katekizmas.lt. (žiūrėta 2010-10-31).
37. Krukauskienė, E., Trinkūnienė, I., Žilinskaitė, V. (2003). *Jaunimo kultūrinis identitetas: prioritetai, nuostatos, etninė kultūra*. Monografija. Socialinių tyrimų institutas. Vilnius: Eugrimas.

38. Kuzmickas, B. (2001). *Laimė, Asmenybė, Vertybės*. Monografija. Vilnius.
39. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė// Monografija*. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas.
40. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
41. Кричевский Р. Л., Дубовская Е. М. (2001). *Социальная психология малой группы*. Москва: Аспект Пресс.
42. L.V. *Šeima ir tikėjimas*. <http://www.lcn.lt/bzinios/bz9803/803str2.html> (žiūrėta: 2010-01-02).
43. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
44. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*(1992). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> (žiūrėta 2010-01-07).
45. Martišauskienė, E. (2005). Paauglių dvasinių vertybių internalizavimo pedagoginės problemos XXI amžiaus iššūkių kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 14, 28 – 37.
46. Matulionis, A. V. (2003). *Sociologija*. Vilnius: Homo liber.
47. Menezes I., Campos B. P. (2000). Values in Education; Definitely, ‘Your feet are Always in the Water’ // Education, Culture and Values. Vol. 4. London and New York 2005–245.
48. Miškinis, K. (1993). *Šeimos pedagogika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
49. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime. Knyga kiekvienam, norinčiam šeimoje siekti darnos ir išvengti nesklandumų, užauginti gerus vaikus*. Kaunas : Aušra.
50. Miškinis, K. (2006). *Šeima pasaulio šalių kultūrose: vadovėlis Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams*. Vilnius: UAB „Karminas“.
51. Маслоу, А. (1997). *Дальние пределы человеческой психики*. Санкт-Петербург: Евразия.
52. Norušytė, O. (2008). *Gyvenimas su darbu ir malda*. Kaunas: Naujasis lankas.
53. Ollweus, D. (2008). Patyčios mokyklose: faktai ir intervencija. *Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevencija mokyklose: tarptautinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Multiplex. 19-30.
54. Paulauskaitė, N. (1996). Kokybiniai tyrimo metodai vadyboje. *Socialiniai mokslai: Vadyba*, 4 (8), 35 – 42.
55. Pečkauskaitė, M. (2006). *Motina auklėtoja*. Kaunas: Leidybos ir informacijos centras “Už gyvybę“.
56. Pruskus, V. (2005). *Vertybės rinkoje: sąveika ir pasirinkimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

57. Rajeckas, V. (2002) *Ugdymo tikslas ir uždaviniai // Mokymo priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
58. Ralys, K. (2009). Katalikų Bažnyčios požiūrio į šeimą edukacinis įgyvendinimas. *Pedagogika*, 96, 116 – 121.
59. Ramonienė, A., Maliukevičius, N., Degutis, M. (2007). *Tarp rytų ir vakarų: Lietuvos visuomenės geokultūrinės nuostatos. Pilietinės visuomenės institutas*. Vilnius: Versus Aureus.
60. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Metodinė knyga Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
61. Schiller, P., Bryant, T. (1998). *The Value Book. Teaching 16 Basic Value to Young Children*. Beltsville: Maryland.
62. Skujienė, G., Steponėnienė, A. (2007). *Šeimos etika // Knyga mokytojui, studentui, mokiniui ir visiems*. Vilnius: Rosma.
63. Solouchin, V. Z. (1992). Книга для родителей. Минск: Вышэйшая школа.
64. Stančienė, D. M. (2008). Gėris kaip vertybė ugdymo realybėje. *Pedagogika*, 90, 44 – 48.
65. Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., Mikolionienė S., Mitrikas, A. A., Maslauskaitė A. (2003). *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
66. Statkevičius, A. (2006). *Filosofijos širdis – amžinasis moralės įstatymas*. Monografija. Vilnius: Šventaragio slėnis.
67. Stonkuvienė, I. (2000). Dorinis vaikų auklėjimas lietuvių valstiečių šeimoje XX a. pirmojoje pusėje. *Acta pedagogica vilnencia*, (7), 71 – 91.
68. Šalkauskis, S. (1992). *Rinktiniai raštai // pedagogikos studijos // I knyga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos ir švietimo ministerijos Leidybos centras.
69. Tijūnelienė, O. (2001). *Tikybės pamoka – asmenybės ugdymo forma: paauglių pozicija // Ugdymo realybė: mokytojas – mokinys*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
70. Tijūnielienė, O. (2001). *Ugdymo realybė: mokytojas – mokinys. // Šeima – pašauktasis religinio vaikų auklėjimo veiksnys*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
71. Trimakas, K. (2002). *Žmogaus aukščiausi skrydžiai. Religinių išgyvenimų psichologija*. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla.
72. Trimakas, K. (2003). *Jaunimas apie tėvą ir motiną. Antroji dalis. Santykiai su tėvais*. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla.
73. Trimakas, K. (2005). *Motina ir tėvas dukros ir sūnaus patirtyje*. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla.
74. Trimakienė A. (2007). „Naujojo žmogaus“ kūrimas: sovietinės pedagogikos atvejis. *Pedagogika*: www.pedagogika.lt (Žiūrėta 2010 – 01 – 16).

75. Vaičienė, A., Žalalis, S. (2004). *Sakralinė muzika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
76. Vait E. (2008). *Ugdymas // „Šventojo pažinimas – protas“*. Kaunas: „Amžinoji uola“.
77. Vaitkevičius, J. (1999). Šeima, kaip socialinio tyrimo objektas. *Socialinis ugdymas I*. Vilnius, 81-88.
78. Valeckienė, D. (2004). Šeimos įtaka vaiko mokykliniam brandumui. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 1, 76 – 85.
79. Vasiliauskas R. (2006). *Lietuvių liaudies pedagogika – jaunosios kartos socializacijos fenomenas // XIX a. antroji pusė – XX a. Pradžia*. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
80. Vasiliauskas, R. (1992). *Vertybių ugdymas*. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas.
81. Vasiliauskas, R. (2004). Vertybių integravimas į ugdymo procesą mokykloje. *Pedagogika*, 74, 69 – 71.
82. Vasiliauskas, R. (2005). *Vertybių pedagogika*. Vilnius.
83. Vasiliauskas, R. (2005). Mokymo turinio įtaka kuriant mokinio vertybių sistemą. *Pedagogika*, 77, 20 – 23.
84. Vasiliauskas, R., (2005). Vertybių ugdymo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Acta pedagogica vilnensija*, (14), 8 – 17.
85. Vydūnas. (1999). *Mano tėvynė*. Vydūno fondo dovana Lietuvos mokykloms. Kaunas -Čikaga: Akademinio skautų sąjūdžio Vydūno fondas.
86. Žiobienė, E. (2006). Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio. *Jurisprudencija*, 9 (87), 31 - 36.
87. Žydžiūnaitė, V. (2001). *Slaugos mokslinių tyrimų metodologijos pagrindai*. Mokomoji knyga. Vilnius:Slaugos darbuotojų tobulinimosi ir specializacijos centras.
88. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.

**THE MODEL OF VALUES EDUCATED AT SCHOOL AND IN FAMILY WITHIN THE
CONTEXT OF SOCIAL EDUCATION**

The Master's degree Thesis

Summary

According to Danilavičienė (2008) values are the base of human life; they are a concurrent part of every person's life, and their education is the main object of every institution's work. Nowadays, values are becoming the base of existence in every society, which determine person's socialization in surrounding environment. The first and main institution, which transfers values to the younger generation, is family, and school later only complements this educational work. However, the generations' different viewpoint to family, its values, morality, and parenting exists. This leads to different cultural and historical experiences, socialization. This very often results in the loss of family values, or these values are imparted to children too heavily. Then the education is overtaken by the school, which conveys to children all moral, spiritual and ethical values and norms in order to properly prepare young people for life, that child would know how to evaluate what is meaningful and important.

Social and scientific actuality of this research allowed formulating such problematic questions: How the education of values shows in family? Do grandparents take part in the process of values transferring? What are the peculiarities of values education compatibility in families and educational institutions? What is the impact of social pedagogues in values imparting?

The aim of this master paper is to identify the values, which are developed at school and in family (between two generations) and to create a hypothetical model of values education. The object of this research is values, which are developed at school and in family.

The qualitative research was made. This type of research was chosen because it is expected that it would help to find out the possibilities of values education in family and at school, and it would help to a social pedagogue, who works with family and children, to find the betterment of possibilities developments in order to deal with emerging problems. N=15 respondents were questioned with the help of interview method (N=10 family members: N=5 grandparents, N=5 parents and N=5 social pedagogues). Values educated at school and in families are analyzed in the empirical part of this paper, as well as the imparting possibilities of these values in the context of social pedagogy.

The most important *conclusions* of the empirical research:

1. Scientific analysis of literature and the results of research analysis revealed the importance of values education and their imparting possibilities to a young individual.
2. The results of content analysis highlighted values education as the main task, which should be implemented by two educational institutions – family and school. It is very important that these two institutions would collaborate with each other in order to implement this goal.

Keywords: values, education, family, school, social pedagogy, model.

PRIEDAI

**„VERTYBIŲ UGDYMAS ŠEIMOSE TARP KARTŲ SOCIALINĖS
PEDAGOGIKOS KONTEKSTE“**

INTERVIU KLAUSIMYNAS ŠEIMOMS

- *Amžius,*
- *Lytis,*
- *Gyvenamoji vieta,*
- *Šeimyninis statusas,*
- *Išsilavinimas,*
- *Pilietybė,*
- *Religinės pažiūros,*

1. KULTŪRINĖ SAVASTIS

Apibūdinkite savo gyvenamąją aplinką?

Gyvenote mieste ar kaime?

Koks požiūris į kultūrą vyravo visuomenėje?

Kokios tradicijos ir papročiai buvo puoselėjami jūsų šeimoje?

Ar jūsų šeima dalyvavo visuomeniniame gyvenime?

Kokios vertybės buvo svarbiausios to meto visuomenėje?

Kokios vertybės buvo ugdomos jūsų šeimoje?

Ar tautoje ir visuomenėje puoselėjamos vertybės sutapo su šeimoje puoselėjamomis?

Kokias problemas išskirtumėte, su kuriomis susidūrė jūsų tėvai perduodami vertybes ir jus auklėdami?

2. POLITINĖ SITUACIJA

Apibūdinkite kokia politinė situacija vyravo jūsų tėvams jus auklėjant?

Apibūdinkite kokia politinė situacija vyravo jums auklėjant atžalas?

Ar jūsų šeima buvo religinga?

Kaip ji jus auklėjo?

Ar jūs vaikams skiepijote tikėjimą, dvasingumą?

Ar rūpinotės vaikų doroviniu ir dvasiniu auklėjimu?

Kokias vertybes skiepijote vaikams atsižvelgdami į politinę situaciją?

Ar buvusi politinė situacija turėjo įtakos jūsų bendravimui su vaiku?

Kaip dirbote su savo vaiku, atsižvelgdami į vyravusią padėtį?

Ar turėjote sunkumų perduodami savo patirtį vaikams?

Su kokiais sunkumais susidūrėte?

3. VISUOMENĖ IR VERTYBĖS

Kokios vertybės buvo propaguojamos visuomenėje, jūsų tėvams jus auklėjant?

Kokias vertybes visuomenė laikė svarbiomis, kai jūs auklėjote vaikus?

Ar visuomenė turėjo įtakos jūsų auklėjimajam darbui?

Koks visuomenės požiūris buvo šeimos atžvilgiu?

Ar visuomenėje vyravo kokios nuomonės vaikų auklėjimo klausimais? Kokios?

Kokia visuomenės nuostata išvelgėte kalbant apie vertybių perdavimą?

Ar šiuolaikinė visuomenė turi įtakos jaunam žmogui? Kokia ji?

Jūsų nuomone visuomenėje vyraujančios vertybės? Kokios jos?

4. ŠEIMA IR VERTYBĖS

Kas jums yra šeima?

Kaip jus auklėjo jūsų tėvai?

Kokias vertybės nuo mažens šeimoje jums buvo diegiamos?

Kas iš šeimos jus auklėjo? Kuris šeimos narys, (nariais)?

Kaip jūs auklėjote savo atžalas?

Kokias vertybes jiems skiepyjote?

Kas svarbiausia jūsų manymu ugdant jauną žmogų šeimoje?
Kas įtakojo jūsų auklėjimąjį darbą su vaiku?
Su kokiais sunkumais susidūrėte perduodami vertybes savo vaikams?
Ar namuose ir ugdymo įstaigoje (mokykloje) diegiamos vertybės sutampa? Kokios jos?
Kokios turėtų būti šiandieninės šeimos vertybės?

5. MOKYKLA IR VERTYBĖS

Ar mokykla turi įtakos vaiko auklėjimui?
Kokia įtaka ir kaip ji pasireiškia?
Kokias vertybes vaikuose ugdo ši institucija?
Kokią mokyklos įvaizdį jūs turite?
Mokykla padėjo, padeda jums auklėti vaikus?
Kokias vertybes išsiugdė (ugdosi) jūsų atžala šioje institucijoje?
Mokykla padeda ar trukdo šeimai ugdant vertybes?
Kokia pagalba mokyklos jums teikiama vaikų auklėjimo klausimais?
Ar jūsų šeimoje ugdomos vertybės siejasi su mokykloje diegiamomis?
Kokių vertybių ugdymo jūs pasigendate mokykloje?
Ar mokykla gali perduoti reikiamas vertybes vaikui?
Koks turėtų būti pagrindinis mokyklos, kaip vertybių nešėjos tikslas?

6. SOCIALINIO PEDAGOGO DARBAS SU ŠEIMA

Ar jūs bendraujate (-ote) su soc. pedagogu, (pedagogais, auklėtojais) ugdydamas savo vaiką (-us)?
Ar soc. pedagogas padedėjo (-a) (pedagogais, auklėtojais) jums vaiko (-ų) auklėjimo klausimais?
Kokios pagalbos jūs prašėte (-ote) iš soc. pedagogo (pedagogo, auklėtojo)?
Kaip soc. pedagogas (pedagogas, auklėtojas) dirba (-o) su jūsų šeima? Kokiais būdais?
Kokius darbo metodus dažniausiai naudoja (-o) soc. pedagogas (pedagogas, auklėtojas) dirbdamas su jumis?
Kokias vertybes vaikams perteikia soc. pedagogas (pedagogas, auklėtojas)?
Ar soc. pedagogas (pedagogas, auklėtojas) turi galimybę ugdyti vaikuose vertybes?
Kokiomis savybėmis turi pasižymėti specialistas, dirbantis su vaikais ir tėvais ugdant jaunosios kartos vertybes?

7. BAŽNYČIOS ĮTAKA VERTYBIŲ PERDAVIMUI

Kokią įtaką Bažnyčia daro (-ė) ugdant jus?
Kokią įtaką Bažnyčia daro (-ė) ugdant jūsų vaikus?
Ar Bažnyčia padeda auklėjant jaunosios kartos atstovus? Kaip ?
Kokias vertybes ugdo ši bendruomenė?
Ar Bažnyčia jums reikalinga, kaip institucija kuri padeda ugdant jaunąją kartą?
Koks jūsų požiūris į Bažnyčią ir jos skiepijamas vertybes?
Jums reikalinga šios institucijos parama ir pagalba? Kodėl?

8. BENDRAAMŽIŲ SVARBA PERIMANT VERTYBES

Kokią įtaką jūsų vaiko auklėjime turėjo (-i) jo draugai? Bendraamžiai?
Ar jūsų vaikais daug laiko leisdavo (-džia) su savo draugais?
Ar jūs ribojote (-ate) savo vaiko laisvalaikį?
Kokias vertybes vaikui gali perduoti draugai?
Ar draugai gali padėti vaikui ugdyti jo puoselėjamas vertybes? Kokias?

9. VERTYBIŲ SAMPRATA

Kas jums yra vertybė? Kaip ją apibūdintumėte?
Kokiomis vertybėmis jūs gyvenime vadovaujatės?
Kokios vertybės yra svarbiausios auklėjant vaikus?
Kokias vertybes siekėte (-iate) perduoti savo aržaloms?
Ar jūsų ir kitų institucijų vaikams skiepijamos vertybės sutampa? Kokios jos?

**„VERTYBIŲ UGDYMAS ŠEIMOSE IR MOKYKLOJE SOCIALINĖS
PEDAGOGIKOS KONTEKSTE“**

INTERVIU KLAUSIMYNAS SOCIALIANIAMS PEDAGOGAMS

Mokykla:.....

Kiek metų dirbate soc. pedagogu?.....

1. SOCIALINIO PEDAGOGO DARBAS SU VAIKU

1.1. Ar vaikai į Jus kreipiasi?

1.2. Kokių šeimų vaikai kreipiasi?

1.3. Kokios dažniausios vaiku problemos?

1.4. Kokia pagalba vaikams reikalinga?

1.5. Ar bendraudami su vaikais, pastebite jų propaguojamas vertybes?

1.6. Kas, jūsų nuomone, vaikams svarbu jų gyvenime? Ką jie vertina?

1.7. Ar vaikai pasakoja apie savo šeimas?

1.8. Ko vaikai tikisi iš savo šeimos?

1.9. Kieno nuomonė, jūsų manymu, vaikams svarbesnė šeimos ar mokyklos? Pedagogų?

1.10. Ar vaikai mokykloje noriai perima pedagogų perduodamas vertybes? Kokias?

1.11. Kas vaikams padeda pasirinkti vienokias ar kitokias vertybes?

1.12. Kas svarbiausia dirbant su vaiku vertybių ugdymo klausimu?

1.13. Kas jums yra vertybė?

2. SOCIALINIO PEDAGOGO BENDRADARBIAVIMAS SU ŠEIMA

2.1. Kaip Jūs manote, ar bendradarbiavimas tarp tėvų ir specialistų yra būtinas?

2.2. Kaip vyksta bendradarbiavimas?

2.3. Kas rodo didžiausią iniciatyvą bendradarbiauti?

2.4. Kaip dažnai tėvai su Jumis bendrauja?

2.5. Kokios pagalbos dažniausiai prašo?

2.6. Ar ši pagalba susijusi su vaikų vertybių ugdymu ir auklėjimu?

2.7. Ar pastebite kokias vertybes puoselėja šiuolaikinės šeimos?

2.8. Kokių vertybių šeimose pasigendate?

2.9. Kokias vertybes šiuolaikinė šeima turėtų ugdyti jaunojoje kartoje?

2.10. Ar mokyklos iš šeimos vaikui perduodamos vertybės sutampa? Kokios jos?

2.11. Kokias vertybes šeima turėtų laikyti vaikų auklėjimo pagrindu?

3. SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ KOORDINAVIMO PROBLEMOS

3.1. Kaip Jums sekasi bendradarbiauti su mokyklos komanda?

3.2. Kaip Jums sekasi organizuoti socialinę pagalbą mokykloje?

3.4. Kaip su Jumis bendrauja klasės auklėtojai?

3.5. Kaip mokykla prisideda prie vertybių ugdymo vaikuose?

3.6. Kokias vertybes mokykla diegia jaunajai kartai?

3.7. Kokias mokyklos diegiamas vertybes šeima laiko priimtinais?

3.9. Kokias vertybes yra propaguojamos vaikų? Kas svarbiausia šiuolaikiniam jaunimui?

4. SOCIALINIO DARBO METODAI, NAUDOJAMI DIRBANT SU VAIKU IR ŠEIMOMIS

4.1. Kokius darbo metodus Jus dažniausiai naudojate dirbdami su vaikais ir tėvais?

4.2. Ar Jūs bendradarbiaujate su kitomis socialines paslaugas teikiančiomis institucijomis? Jei taip, tai su kokiomis?

4.3. Ar būtinas bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, vykstant socialini darbu su vaikais ir tėvais?

4.4. Kaip Jūs manote, kokiomis savybėmis turi pasižymėti specialistas, dirbantis su vaikais ir tėvais?

4.5. Kaip jūs, kaip specialistas prisidedate, prie auklėjamojo darbo šeimose, ugdant jaunų žmonių vertybes?